

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

DEMÉNY PÉTER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

SZABÓ RÓBERT CSABA

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR

MOLNÁR ROZÁLIA

SZÓCS KATALIN

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

TARTALOM

ZÁVADA PÁL:

Hajó a ködben (Regényrészlet) ■ 5

DEMÉNY PÉTER:

Cirkusz; Rend; Állatkert (Versek) ■ 21

VAS MÁTÉ:

Átutazók (Novella) ■ 24

VARGA LÁSZLÓ EDGÁR:

antagonizmus; casanova vágydala (Versek) ■ 30

OZSVÁTH ZSUZSA:

A gyanú (Novella) ■ 32

BÍRÓ JÓZSEF:

Ab igne ignem (Versciklus) ■ 34

MATTHEW ROHRER:

Közösen írt vers Bashóval; Rosszidő terv 4 (Versek;

Gyukics Gábor fordításai) ■ 38

AL WINNANS:

Nő az erkélyen; San Francisco-sziluett; Vasárnapi gondolatok

(Versek; Gyukics Gábor fordításai) ■ 40

FEHÉR IMOLA:

Részlet-kérdés (Dialógusok) ■ 43

A Nibelung-ének. Harmincholcadik kaland. Dietrich vitézeinek veszte

(Részlet; Márton László fordítása) ■ 50

DOKUMENTUM

HORVÁTH ANDOR:

Életeink (3. rész) ■ 68

MÚZEUMLÁTÓ

LÁNG ZSOLT:

Black Matter ■ 87

SÉTATÉR

BENEDEK SZABOLCS:

Ballada egy csapatról ■ 92

TÉKA

BÉRES KÁROLY:

Mi számít? (Szilasi László: *Luther kutyái*) ■ 101

BALLA ILONA:

Minek nevezzelek? (Visky András: *Nevezd csak szeretetnek*) ■ 103

KLIKKREC

AMIK ANNAMÁRIA – GYÖRGY ANDREA:

Panaszolkodás a pusztában (Nicole Krauss: *Sötétlő erdő*) ■ 106

TALÁLT VERS

VÉGH GYÖRGY:

A hullá-hordozók dala ■ 110

NÉVJEGY

ZÁVADA PÁL ■ 111

WWW.LATO.RO

archívum / szerzők / hírek / Látó Színpad – képek / linkek /
szemle / Látó-repertórium

Závada Pál

HAJÓ A KÖDBEN

RÉSZLETEK

Az őszirózsásnak és a kommünnek nevezett forradalmak után, a háborút, majd az ország megcsonkolását követően Weiss Manfréd gyári kényteleme- nek voltak fölfüggeszteni a haditermelést. És valahányszor ez a profilváltás szóba került, valamelyikünknek biztosan eszébe jutott, hogy Weiss Alfonzot ugratni kezdjük az ő régi cimborájával, Kun Bélával. Aki '19-ben mint kom- münvezer látogatta meg frissen államosított húskonzervgyárunkat, ahol őt a mi Alfonzunk a gyári dalárda élén fogadta – tudniillik Ali aktív üzem- mérnök létére kitűnő muzsikus és karvezető volt. A munkáskórus először is elénekelte a jeles vendégnek, hogy „Föl, föl, ti rabjai a földnek...!”, majd Ali összebarátkozott Kun Bélával. Aki mindjárt egy praktikus tanáccsal is előállt, mégpedig hogy a gyár holtszezonban áttérhetne a paradicsom-föl- dolgozásra. És Alfonz ezt egyáltalán nem tekintette rossz ötletnek, úgy- hogy többször is fölkereste a forradalmi központban az ő Béláját, akiről egészen jó véleménnyel volt – nem úgy, mint a többi kommunistáról.

Miután átvészeltük a rebelliókat, más alapokra kellett egyébként he- lyeznünk családjaink mecenatúrájának működtetését is. És ez volt az, ami Kohner Artúr érdeklődését ekkoriban igazán fölébresztette. Kimunkált egy tetszetős gondolatmenetet, mely szerint a befolyás meg a tekintély nem- csak a pénzgyarapítás módszerével növelhető, hanem úgy is, ha a szellemi és művészi kiválóságot pártoljuk. Azt fejtegette, mekkora rangot, sőt akár patinát növeszthet az ember neve köré a lefegyverző tudás és a gyönyör- ködtető szépség bőkezű, ám okos pártolása. Hogy ily módon mi mért ne pipálhatnánk le azokat a vagyonukat elherdáló vagy éppen fősvény arisz- tokratákat, akik híján vannak a tehetségnek és a műveltségnek, akik gon- dolkodni is, tenni is restek, s mért ne lehetnének önáluk nemesebbek és te- kintélyesebbek. Megjegyezzük, Kohner sógora, Chorin Ferenc ugyanerről kevesebbet beszélt, ám többet cselekedett, de még Kornfeld Móric is je- lentékeny áldozatokat hozott, amikor például az elcsatolt Pozsony híres egyetemét Pécsre kellett menekíteni, és ott újraépíteni.

Kohnernek viszont gyakran jutottak eszébe az olyan esetek a kezdeti időkből, mint amikor Fenyő Miksa – Chorin bizalmasa, a gyáriparosok tit-

kára – fogadást szervezett, ahová meghívta őt is meg Kornfeldet is mint ifjú iparmágnásokat, és az asztalhoz kettejük közé Ady Endrét ültette. És ő egész este lenyűgözve hallgatta a költőt. Majd amikor a következő évben, élete utolsó hónapjainak költségeire Ady pénzt kért, mindketten adtak neki, Móric is meg ő is.

*

Amikor egyébként Kohner nekiállt, hogy kimunkálja a nemes törekvések gyámolítása gondolatkörét és értékrendjét, nagyban támaszkodott tudós barátainak véleményére is. Ők vették észre azt is, hogy létezik egy olyasféle érzelmi-idegzeti készség, amellyel e körben Kohner Artúr rendelkezik a leginkább. Tudniillik az ő lelkialkata összetett annyira, hogy az híven tükrözheti a Trianon utáni ország legkülönbélebb mélyáramlásait. És ha Kohner később visszagondolt, úgy találta, tényleg ő maga volt az, aki messzebbre látott a mindenkorai bejedit zsidó szorongásánál, és igyekezett megnyílni az erős szellemi hatások előtt. S ő tudott kinöveszteni antennákat ahhoz is, hogy az országa szétdarabolását sirató magyarság fájdalmát a maga mélységében fölfogja, s abban mint hazafi osztozzék. Sőt, javaslatokat volt képes tenni, hogy miként lehessen helyretolni a kizökkent nemzeti önbecsülést, helyes pályára állítani szellemi értelemben is az országépítést. Nem csoda, hogy Kohner kiválóságát már kormányzati körökben is emlegették, és a kormány feje, Bethlen István is nagyra becsülte, s kikérte a tanácsait.

Emlékszem, hogy eleinte Bethlen még miket beszélt, emlegette Artúr. Hogy amikor a '18-as, '19-es rebelliókat hozta szóba, szavai még zsidógyűlölők, beszédei antiszemiták voltak – amikor tettei viszont már kioltották az ellenforradalmi terror tüzeit. És hogy ezt a békét megteremtse, épp ezért is kellett úgy nyilatkoznia, nehogy bárki ráfoghassa a zsidóbarátságot. És még jó pár évig úgy taktikázott, hogy a zsidók meg ne dicsérjék, nehogy ezzel kompromittálják őt a közvéleményben. Vagyis énszerintem Bethlen pusztán politikai kényszerből mutatott antiszemitát.

Az elvontabb, szellemi ügyekhez pedig tapintatos, kényes ízléssel kell nyúlni – úgyhogy az ilyesmihez nem a felsőházi tagság adja meg a fölhatalmazást. Nekem mindkét sógoromat, Kornfeldet is, Chorint is beválasztották a parlament felsőházába, mégpedig egyszerre, '27-ben. Mindenki tudja, hogy félig-meddig örökségképpen kapták meg ezt a hivatalt – mindketten az apjuk után, akik hajdan szintúgy tagok voltak. Persze a helyzeténél fogva szóba jöhető jelöltnek személyében is megfelelőnek kell lennie

– és ők vitán fölül rátermettebbek voltak bárki másnál –, de akkor sem lehet tagadni, hogy bizony eléggé szokásban van még a felsőházi stallum apáról fiúra való átörökítésének gyakorlata is. Az én apám nem volt tagja a legelőkelőbbek magas társaságának – dohogott Artúr olykor Helénnek –, ezek után vajon miért nem jött szóba soha, hogy a sógoraimhoz hasonlóan engem is beváltsanak? Számtalan ügyben mégis én adtam Bethlennek tanácsot, és nem egy felsőházi.

Rokonságunkban tehát Kohner Artúr és Kornfeld Móric vállalt komoly szerepet az ország szellemi fegyvertárának fölépítésében is, és ők szorgalmazták azt is, hogy legyenek olyan orgánusok, amelyek a magyarság kultúráját és jogos sérelmeit külföldön is terjesztik. De a legfontosabbnak mégis a Bethlen István által kigondolt és védnökölt *Magyar Szemlét* tekintették – így nem csoda, ha mögötte anyagilag persze Kohnert és a sógorait fedezhették föl. S ez a lap lett a húszas évek végétől a mérsékelt és fontos, de igenis haladó magyar szellemiség zászlóshajója, céljaul tűzve ki a józan magyarság új elitjének kinevelését és öntudatra ébresztését. Mégpedig a jobb- és baloldali szélsőségektől egyaránt mentesen – úgyhogy ha néhan holmi baloldali rokonszenvek kezdtek ott mégis feltűnedezni, ezek nem férhettek össze a zászlóshajó körének szellemével, amely alamuszi volt, lojális és alázatos. S noha a szerzők többsége eredeti felekezetét tekintve sem tartozott a lapfenntartókkal azonos körbe – magyarán, azelőtt sem voltak zsidók –, tartózkodtak bármilyen fajvédelmi eszmeiségtől és egyéb antiszemita fejtegetéstől.

Ám a *Szemle* körüli gondok egészen más megvilágításba kerültek azt követően, hogy Artúr és a sógorai akkora vállalásra és teherviselésre szánták rá magukat, mint amit egy új napilap indítása jelent. Hogy a *Magyar Nemzet* alapítói és szerkesztői '38-ban a náci veszélytől való félelmükben mennyire bíztak a tisztességes sajtó felvilágosító erejében – erre az elkövetkező években mind keserűbb ámulattal és meghatódással kellett visszatérnünk.

*

A sógortársak felsőházi tagságáról jutott eszünkbe Chorin Ferenc föl-szólalása '39 áprilisában a zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozását célzó törvényjavaslat – vagyis a második zsidótörvény – vitájában.

Azzal a figyelmeztetéssel kezdte, hogy ez az operáció, amelyre a kormány készül, sokkal súlyosabb lesz, mint más országokban volna, ahol a zsi-

dóságnak a gazdasági életben betöltött szerepe nem olyan erős, mint nálunk. Emiatt a kapitalista rendszerrel szembeni ellenszenv, amelyet oly gyakran érzünk, nálunk szinte egybeszövődik a zsidókkal szemben egyre növekvő averzióval.

De rögtön azzal folytatta, amiről Kohner szerint egyáltalán nem kellett volna beszélnie: Hogy nagy baja ez annak a hazai merkantil világnak, amelyet túlnyomó részben sajnos a zsidóság foglalt el. Baj, hogy így történt, vélekedett Chorin, súlyos baj, miként ezt ma látjuk, de nem bűn. És nem is a zsidók hibájából történt, hanem közismert tények miatt alakult így. Hiszen amikor a merkantil világ modern fejlődése minálunk megindult, a törzsköcs magyarság, dicséretes kivételektől eltekintve, alig vett részt a gyár-alapításban.

Vagyis Chorin szerint az említett szférákban kétségtelenül „zsidó túlsúly” tapasztalható, és ez sajnálatos. De ugyanígy sajnálatosnak tartotta az úgymondott „galíciánerek” úgynevezett „beözönlését” is, amit ő mindig is kárhoztatott. Mert hogy ez a nincstelen és tudatlan, maradi és hitbuzgó tömeg eláraszt minket, az nemcsak gazdasági teher, hanem tápot ad az antiszemita előítéleteknek is. Kohner szerint viszont ez a betelepülés nem is volt olyan nagyarányú.

A felsőházi vitában Chorin azt mondta, hogy ő mindig is azt tartotta kívánatosnak, hogy a vezetés a merkantil világban is átkerüljön a magyar keresztény társadalom kezébe. Viszont azt mindenkinek el kell ismernie, mondta: Hogy az országnak nagyszerű pénzügyi, ipari és kereskedelmi szerkezete van, ebben a zsidóság is érdemekkel bír. S miközben egészséges fejlemény, úgymond, hogy ma már egy kitűnő keresztény gárda áll számos vállalat élén – ő mégis attól fél, hogy az a tempó, amelyet a törvényjavaslat diktál, súlyos válság nélkül keresztülvihetetlen lesz a gyakorlatban. Utólag bevallotta nekünk, hogy elismerő szavait – abban a kétségbeejtő helyzetben, amikor a vak is látta, hogy keresztülviszik, amit akarnak – csak a kompromisszumkeresés mondatta vele, hogy a kritikája könnyebben találjon célba.

Mert őszintén félő, hogy ezek az intézkedések súlyos gazdasági meg rázkódtatásokat idéznek majd elő, és legalább kétszáz ezer embert fognak földönfutóvá tenni. Ezért arra kéri a kormányt, hogy ha a törvényhozás bölcsessége az előterjesztést mégiscsak törvényerőre emeli, akkor a végrehajtást a felesleges keménységek elkerülésével, az ország, a gazdasági élet érdekeinek szem előtt tartásával méltóztassék eszközölni. Hiszen Teleki miniszterelnök úr is azt hangoztatta, hogy ez a javaslat nem a gyűlölet törvénye.

Hogy mit kér másfelől azoktól, akiket a törvény érint?, fordult Chorin Ferenc a felsőházból most zsidó honfitársaihoz. Egyedül csak azt, hogy a megalázás és a keserűség dacára legalább abban a szűkített körben, amely részükre nyitva van, tegyék meg mégis kötelességüket. Mégpedig abban a tudatban, hogy jobban kell szeretni az országot, mint gyűlölni ellenségeinket. Akik az országnak hűséges polgárai, akiket egy hosszú múlt tradíciói, az emelkedő korszak gyönyörű emlékei és hazánk megpróbáltatásai, szenvedései elvitathatatlanul összeforrasztottak ezzel a nemzettel, akik összeolvadtak a nemzet örömeivel, bánatával, azokat a magyarságuktól sem törvény, sem semmi meg nem foszthatja.

A javaslatot nem fogadom el.

*

Mostanra tehát világosan megértettük, hogy minket a németek rövid időn belül úgy fognak lerohanni, mint az ellenségeiket. Minket – részint úgy, mint magyarokat, akiknek szövetségesi megbízhatóságához már súlyos kétségek férnek, s ezen belül minket, mint eleve is halálra szánt zsidókat.

De ne feledkezzem meg arról sem, amit minden megszálló az első dolgának tekint – hogy legbefolyásosabb ellenségeit ártalmatlanítsa. Hogy Weiss Manfréd vállalatának örököseiként a mi jelentékeny befolyásunktól nehéz eltekinteni, ebben nem lehet vita. Weiss Alfonz sógorom a '44 március 15-i csepeli ünnepségen mint a vasművek résztulajdonosa még fönn ült a pódiumon az elnökségben, 19-én reggel a felesége, Herzog Erzsébet pedig azt volt kénytelen betelefonálni a vállalati központba, hogy már otthon keresik Alit a németek.

Emlékszem, amikor legutóbb fönn jártunk Helénnel Alfonzéknál a gellérthegyi házukban, akkor a sógorommal – már nem egészen józanul – azzal ugrattuk egymást, hogy na, vajon melyikünket miért kiáltják ki majd a nép ellenségévé. Mert ne legyen kétség, egytől egyig le fognak ráncsapni. Az persze, hogy milyen jelenet várható, attól is függ, hogy kik fognak jönni – a németek-e, rögtön, mihelyt lerohanják a várost, vagy pedig az ő magyar pribékjeik. Ezen össze is vitatkoztunk, Ali a németekre szavazott, én a mieink aktivitása mellett kardoskodtam.

Tudom, mért szeretnél inkább magyarokat, Artúr, de azért nem szabad, hogy csodákra számítsál, intett engem szerénységre Alfonz. Aki szerint hiú ábránd volna letartóztatóimtól elvárnom, hogy naprakészen tisztában le-

gyenek minden egyes szabotázscselekményemmel, amelyeket sajtó útján követtem el, ennyire széles körben azért nem vagyok ismert szerző.

A te villádat viszont, Alikám, válaszoltam neki, azért fogják megszállni a németek, mert rájönnek, miért is építkeztél ilyen szép magasra: Mert így kitűnően tudod működtetni az illegális rádióleadódat, amelyen át az ellenségnek szivárogtatod ki a katonai titkokat, ezt pedig ők egy percre sem tűrhetik.

És erre most milyen hírekkel érkezik meg Helén: A bátyja villájába már 19-én délelőtt betörték a németek – Ali addigra szerencsére már elmene-kült otthonról, és a nagyfiát is vitte magával. A felesége nyitott ajtót a megszállóknak, akik közölték, hogy hadműveleti célokra lefoglalják a házat. Erzsébet ekkor választékos németiséggel kifogásolta eljárásukat, akik erre – mihez tartás végett, halálra rémítve a két kisgyereket – a teraszon agyonlőtték a két juhász kutyát. Mert mérgesen ugattak rájuk.

*

Egyébként, ahogy ezekben a mai lapokban olvasom, hovatovább az számít már az igazán pimasz zsidó pofátlanságnak, ha valaki festményeket gyűjtött. Úgyhogy a legszegényetesebb dolgot Alfonz sógorom apósa, Herzog Mór művelte egész életében – szerencséje, hogy időben távozott az élők sorából –, aki műkincsekbe fektette vagyonát. Ahelyett, hogy – sose felejttem el, micsoda szenvedéllyel emlékezett meg róla nemrégiben Heltai Jenő –, szóval ahelyett, hogy a pénzét elkártyázta, ellóversenyezte, elitta, elcigányozta vagy kurvákra költötte volna, úgy, ahogy egy igazi magyar úrhoz illik.

*

Ami viszont engem illet – hiába is ugratott ez ügyben Alfonz –, már csak a náciellenes cikkeimmel is kivíhattam magamnak a helyet a letartóztatandók listáján – ugyanúgy, mint a sógoraim, Chorin Feri és Kornfeld Móric. Vagy mint Goldberger Leó, Bajcsy-Zsilinszky, Apponyi és Fenyő Miksa. Vagyis számítanom kellett volna rá, hogy a megszállás bekövetkeztekor percek alatt szó szerinti veszélybe kerülhet a biztonságom – vagy akár az életem –, és a családomé is. Ehhez képest csak úgy nagyjából és elviekben volt megbeszélve, hogy ha a helyzet úgy fordulna, akkor abba a kis két-szobás lakásba fogok a nejemmel és a fiammal beköltözni, amelyet még meg-

boldogult apám vásárolt a családukat leghívebben szolgáló, de lassan már kiöregedő gondnokunknak és gazdasszonyunknak, a Tímár házaspárnak. Abba viszont nem gondoltam bele, hogy mivel erről a lakásról bárki tudhatott, üldözőim órák alatt rám akadhattak volna.

Kimondatlanul is az munkált bennem, hogy nem formálhatok igényt nagyobb biztonságra, mint a családom, a fiam – vagy mint maga, kedves, aki hiába hivatkozik a csupán felerészbeni érintettségére, tudja jól, hogy manapság ez semmiféle védelmet nem jelent.

De hogy engem jobban el kéne bűjtatni, ez nem jutott eszébe a feleségemnek sem, sőt nélkülem először még ki sem akart mozdulni a házból. Attól fogva pedig, hogy március 19-én reggel rémes idegeskedések és kapcsolódások közt elmenekültünk a búvóhelyünkre, ragaszkodott hozzá, hogy ott maradjak velük, és egy percre se hagyjam magukra őket. Csak miután három nap múlva találkozott a nővérével, Marianne-nal – aki épp mifelénk autózva a sofőrjét küldte föl Helénért, jöjjön le a térre egy szóra, s aki halálra váltan közölte velem, hogy nemcsak Chorin Ferit hurcolták el a németek, miután már másnap rajtaütöttek a búvóhelyükön, a zirci kolostorban, hanem azóta már az onnan továbbmenekült Móricot is utolérték és letartóztatták –, csak erre föl kezdte a nejem tördelni a kezét, hogy akkor ő most hová is rejtsen el engem.

Ahogy végre sikerült magát elérnem telefonon, akkor jöttem rá, kedves, hogy magának ugyanígy az én elbűjtatásom volt a gondja, csak hogy már hetek óta. Így addigra rátalált már a megoldásra – mi több, tapintatosan közvetett módon megszerezte jövőbeni bűjtatóim beleegyezését is.

S minthogy a konspiratív üzenetváltások nyomán maga, kedves, már abban is megállapodott a nagynénjével, hogy én még aznap este jelenjek meg ezen az amúgy jól ismert címen, nem is volt mit fontolgatnom e gáláns ajánlaton, elfogadtam, és jöttem. Ahogy keresztülsétáltam a Vérmezőn és az Attila úton, majd befordultam a Logodi utcába, azon emésztettem magam, hogy miért nem én gondoskodtam még idejében a maga elbűjtatásáról, s miért sikerült viszont magának gondoskodnia az enyémről.

*

Nem tudom, jól tettem-e, amikor Lolát azzal bíztam meg, hogy amilyen újsághoz csak hozzájut, vegye meg nekem, merthogy nekem tudnom kell még azt is, miket okád ki magából a szélsőjobbos sajtó.

Most mindenesetre az *Egyedül Vagyunk* című hetilapban azt olvasom, hogy „elhallgatott Ady-dokumentumok kerültek elő Fenyő Miksa zárolt műtárgyai közül” – amiről rögtön eszembe jut, hogy Maxi a kormány intellektuális és morális nivójához méltónak tartotta ezt az újságot még legutóbb is, amikor beszéltünk. Amelynek hasábjain most épp az ő házának kifosztásáról számolnak be, és innen kiderül, hogy miután március 19-én elhagyta otthonát, a Gestapo-németek és magyar nyomravezetőik nemcsak az ezüstneműért meg más műtárgyakért forgatták föl a lakást, hanem a kéziratgyűjteményét is ellopták.

A cikk arra célozgat, hogy ezt a kéziratos hagyatékot mint „zsidó vagyont” leltározták és zárolták – a főlemlegetett Ady-leveleket viszont a tulajdonos nem vette leltárba, hanem el akarta suvasztani. Csakhogy erről szó sincs, Maxitól tudom, hogy nála semmilyen műtárgyat nem zároltak, vagyis ő el sem hallgathatott a hatóság elől semmiféle értéket, Ady-ereklyét vagy más kéziratot. Amelyek egyébként is az ő személyes emlékei és értékei, magánéletének lenyomatai, vagyis minden az ő jogos tulajdona – s ezt most elrabolták. És még világgá kürtölni se szégyellik, hogy piszkos kézzel és lélekkel beszennyezték és szétlopkodták mások emlékeit, kézírásos papírjait.

A cikk harminc Ady-kéziratot emleget, holott jól emlékszem, Maxi legalább száz Ady-vers eredetijét őrizte, nem beszélve a próza-kéziratokról, novellákról, cikkekről és a költő saját kezű önéletrajzáról, no meg az Adyval hosszú éveken át folytatott levelezésükről, amelyet Maxi úgyszintén híven megőrzött. Nem harminc dokumentum ez, hanem legalább háromszáz – hova tűnhetett el ez mind a fosztogatók kezén? Meg a Babits- vagy a Móricz-levelek és kéziratok, meg a többieké... Kosztolányi levelei, aki itt lakott szemben, csak távolról ismertem.

Pontosan tudom, hogy ott feküdt Fenyő Miksa íróasztalán a Weiss Manfrédról írt szeretetteli emlékezése is, amelyen közel egy éven át dolgozott. Most, hogy apósom élete nagy alkotását, a csepeli telepet az amerikaiak nekiálltak éppen lebombázni, földidézem rokonszenves alakját, s megpróbálok visszaemlékezni barátom okfejtésére, amelyben a teremtő munka megtestesítőjeként jelenítette meg, s mint ennek megdicsőülését ünnepelte őt. És arra is emlékszem, Maxi milyen meghatottan mondta, hogy: „Nagy ínségemben jólesik az ő barátságára gondolnom.”

És akkor vallotta be nekem a Chorin Ferivel való beszélgetésüket is, még '42 nyaráról. Akkor ő, Maxi azt mondta, hogy Ferikém, az angoloknak első

dolguk lesz Csepelt lebombázni. Mire Chorin Feri – a tulajdonos! – azt felelte neki: Bár már látnám!

Hát már akkor ugyanezt mondta, mint amit minekünk idén februárban, amikor Derekegyházán fakadt ki így.

*

Azt hallom a rádióban, hogy mint zsidónak a mai határidővel le kéne adnom a rádiómat. Akkor is, ha ez a Rajczyék rádiója, én pedig kikeresztelkedtem? És mindez Húsvétkor, amikor még annak erejéig sem merem kitenni a lábam, hogy legalább a Krisztina-templomba besurranjak. Ezután még halkabbra kell csavarnom a hangerőt.

És azt olvasom valamelyik újságban, hogy a voronyezsi dicsőséges harcok emlékére alapított Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetsége ünnepén, amelyet az oroszok elleni háború tiszteletére tartottak a lovardában, hatalmas beszéd hangzott el a bátorságról, a munkáról és a győzelemről. A szónok méltatva idézte föl, hogy három éve indultak meg a német gránátosok a végtelen keleti puszták felé, s a felettük elzúgó gépmadarak ezreinek irányát követve megkezdték fenségesen nagyszerű férfimunkájukat, hogy népük és Európa feje felől elhárítsák a keleti rém fenyegetését. Engem pedig nemcsak a fölháborodás meg az undor önt el e fenségesen nagyszerű férfimunka emlégetésére – hiszen már tudjuk, hogy '41 nyaratól soha nem látott tömeggyilkosságok kísérték előrenyomulásukat –, hanem a személyes szégyenem is. Hogy ezt a szónokot, akit a minap a magyar középosztály kitüntetett csőcseléke ünnepelt, tízegynéhány éve mi még dúsan terített asztalnál, kocintva köszöntöttük, szavára pedig bizakodással figyeltünk. Mert nem más ő, mint a hajdani *Magyar Szemle*-vacsorák egyik kedvence, a nemzeti bank szürke eminenciásának s a kormánypárt eszének tartott Imrédy Béla. Aki nek tiszteletére – mint jól emlékszünk – Kornfeldék is adtak fényes vacsorát, midőn nem csupán a büszke házigazda, Móric szemüvege villogott fényesen, amint odaadó érdeklődéssel bólogatta végig az érdeklődők népes koszorújában ülő díszvendég pénzügyi okfejtéseit, hanem Marianne is ropant meg volt tisztelve, hogy az ebédlőbe való átvonuláshoz nem kisebb előkelőségnek, mint Imrédynek ajánlhatta föl a karját.

*

Érdekes dolgokról mesélt nekem a minap Kornfeldék sofőrje, Schaffer, aki a rokonság hírvivője, bizalmas ügyintézője és amúgy is kitűnő ember. Szóval ez a mi sofőrünk Marianne sógornőmet éppen az enyéimhez vitte a Tímár-féle lakásba, hogy átszállítson Helénnek ilyen-olyan szükségességeket, meg hogy megbeszéljék, amit meg kell. Zsiga fiam pedig unalmában kikunyerálta magának, hadd mehessen el Schafferrel autózni. Marianne erre azt ajánlotta föl, hogy átviheti fiunkat a Mauthner család Budakeszi úti nyaralójába, ahol Zsigának több unokatestvére is dekkol, együtt legalább jobban elfoglalják magukat, és kevésbé fognak unatkozni.

De közben Schaffernek – aki ezt maga mesélte nekem – bizonyos ügyben be kellett térnie az Andrássy úti Chorin-villába is a házvezetónőhöz. Marianne pedig – aki afféle szakácsnőnek volt öltözve – fogta a garabolyt, és Zsigám kíséretével benézett addig a Hunyadi téri piacra, ahol vásárolt is ezt-azt.

Schaffer akkor pillantotta meg őket, amikor az Andrássy úti járdán beálltak néhány utcai bámészkodó közé, akik arra figyeltek föl, hogy az Oktogon felől az úttest közepén egy-kétszáz fős hangosan tüntető társaság érkezik. Nem egészen volt világos, kik lehetnek, s vajon mi hozta ki őket a sodrúkból, és miért tartották szükségesnek, hogy nyitott kapukat döngessenek. Azt ordították ugyanis, hogy zsidómentes hazát, és Hitlert éljenezték.

Ennél már csak az volt a meglepőbb, hogy hirtelen elébük kanyarodott egy teherautó, leugrált róla egy szakasznyi Gestapo-német, és gumibottalpuskattal percek alatt szétkergették a tüntetőket. Ezen igencsak elcsodálkozott a nézőközönség is – Kornfeldné meg is jegyezte Zsigának: Lehet, hogy ezek nem értették meg a tüntetők jelszavait? Aztán az ott ácsorgók közül valaki úgy tájékoztatta a többieket, hogy ez valami nyilaspárti fölvonulás volt, mert Szálasit is éltették, amit ugye nem tűrhetnek a hatóságok. Pláne, hogy rendkívüli állapot van, ne tüntessen senki.

Schaffer már éppen oda akart nekik szólani, hogy javasolja, ha folytathatják útjukat, térjenek vissza az autóhoz, amikor Marianne bárónő hirtelen egy ismerős úriasszonyt pillantott meg szemből jöve a járdán. Mégpedig nem mást, mint Imrédy ex-miniszterelnök feleségét, akit sofőrünk is rögtön fölismert, hiszen még fuvarozta is őket annak idején.

Marianne először önkéntelenül is összerezzen, pedig senki őt föl nem ismerte, de aztán összeszedte magát, visszafordult, hangosan jó napot kívánt az ismerős hölgynek, majd bemutatkozott. Csak egy percig zavarna, mondta, de hadd folyamodjon a kegyelmes asszonyhoz azzal, hogy a régi jó

ismeretségre tekintettel kérje meg az urát, ugyan vesse latba befolyását, mert az ő férje, Kornfeld Móric le van tartóztatva.

Marianne, hát maga az?, de hogyhogy?, értetlenkedett Imrédyné meglepetten, és nekiállt sajnálkozni, hogy hát tényleg?, jaj, de kár, de hát ő nem tudja, mit is tehetne. Hiszen arról azért nem szabad ám elfeledkezni, fűzte még hozzá, hogy most már mi jövünk!, mert ennek jött el végre az ideje. Kicsit sajnálkozva széttárta kezét, aztán legyintett, és elköszönt: Hát a legjobbakat, kedvesem!

*

El tudom-e képzelni, meséli Mauthner Lexi, idézi föl magának késő éjjel pedig Valériusz Lola, hogyan szabadult ki a lágeréből Chorin Feri bácsi. Úgy, hogy két német őr kíséretében egy rozzant személyautóba ültetik, és azon hozzák Győrig, de ott az autó lerobban, ezért egy teherautóra kell átszállniuk, és az szállítja Pestre, egyenesen az Andrássy útra, a saját házába. Ott pedig ugyanaz az SS-alezredes fogadja, aki pár nappal korábban Oberlanzendorfban átvette a kihallgatását, majd parancsot adott a hazaszállíttatására. A villában hemzsegnek a német tisztetek, amikor betuszkolják őt a tulajdon dolgozósobájába, és meglátja, hogy az íróasztala mögött nem más terpeszkedik, mint ez a Becher.

Aki nyájasan föláll az üdvözléshez, majd kínálgatni kezdi Feri bácsit a saját szivarosdobozából meg a saját italkészletéből – tudjuk, ugye, milyen kitűnő ízléssel lett összeválogatva az a széles választék –, ő pedig megdermed, és egy pillanatig tétovázik, mit is feleljen ekkora pimaszságra. Aztán némán kiemel egy szál Montecristót, letelepszik a pamlagra, komótosan rágyújt, keresztbe veti a lábát, és az első füstkarikákat követően szólal csak meg, hogy egy pohár Laphroaigot töltsen magának Becherrel.

De mindezt honnan tudja Lexi.

Onnan, hogy – beszélt ugyan már Feri bácsival, de tényleg csak pár mondatot –, hát elég jól el tudja képzelni.

*

Mauthner Lexi közben arról is beszél, hogy egyébként rengeteg sárgacsillagos jár most már megint a kávéházakba is. Hallottam-e, azt mondja, hogy a Lipót körutat például Tejútnak hívják újabban, merthogy arrafelé fordul elő manapság a legtöbb csillag. A múltkor benéztem ott egy kávé-

házba, és tizenegy csillagos vendéget számoltam meg, de csak egy csillagtalant. Viszont ha én is fölvarratom, tizenketten lettünk volna!, nevetett föl Lexi, és a nyakamba borult. Nem tudtam nem vele kacagni, amitől aztán lelkifurdalásom lett.

És még el sem csöndesedett egészen a nevetgélésünk, amikor váratlanul megkérdezte:

Te Lola, neked tulajdonképpen mért nincsen gyereked?

Én pedig zavaromban arra gondoltam: Honnan tudja ez a Lexi, hogy Artúrral is hányszor volt erről már szó? De tud-e vajon egyáltalán Artúrról?, még ez az ostobaság is eszembe ötlött – mert hát hogy is ne tudna, szerintem az egész rokonság tudja. De rögtön kiderült, hogy Lexinek eszébe sem jutott Artúr, ő természetesen Gusztávra gondolt, és úgy folytatta, hogy netán ő nem akart volna...? Vagy... ne haragudj, nyögte ki, de... volt a bátyámmal valami probléma?

Ja...? Nem, nem, semmi – és éreztem, hogy fülig elvörösödöm –, egyszerűen csak... nem lett.

Mert azt nem hiszem, hogy te nem akartál volna, fogta meg Lexi a kezemet úgy, mintha együttérzésből.

Nekem pedig megint eszembe jutott, vajon mikor szánom rá magam, hogy a kellő mélységekig nézzek magamba. Hogy vajon ennek a sógorommal kapcsolatos csábítási képzelődésnek van-e köze Lexi bátyjához, az én néhai férjemhez. És ha van – vajon csak Gusztáv halála óta, vagy már korábban?, netán az Artúr-viszony kezdetétől, mint afféle ellensúly?

*

Később azt is megtudtam Lexitől – nehogy ostoba maradjak –, hogy ha hiszem, ha nem, az üggetőn tegnap, azaz '44 április 13-án is futottak még zsidó lovak.

Na és azt hallottad-e, Lola, mi a legújabb zsidóvicc? Állítólag Heltai Jenőtől való, és ennyi az egész: Két zsidó utazik a vonaton.

*

Ott ültem a múltkor Heltai Jenónél alig másfél órát, s azóta is vele diskurálok képzeletben.

Én azt hiszem, Artúr, hogy most kezd majd csak a magyarság ráeszmélni, mi vár rá, mondta Heltai. Hogy jönnek és bosszút állnak az oroszok,

amiért rájuk támadtunk. De mivel közben visszagyapítottuk a Trianonban leamputált országdarabjaink egy részét, most félni kell majd a románoktól, a csehektől, a szlovákoktól meg a szerbektől is. Ráadásul, mivel a területi visszacsatolásokért cserébe a keresztény úri magyarság a társadalomtest zsidó részeit darabolta le és dobta oda áldozatul, most már joggal retteghet a zsidóktól is.

Na és ha összeomlik ez az egész, akkor vissza kell adni a zsidóknak mindent, amit összeraboltak tőlük?, vagy hogy lesz ez? Lecibálja a zsidó a melléről a sárga csillagot, és csak úgy besétál a kávéházba meg a közfürdőbe?, és a zsidó megint ember lesz? De hát ez rémes!, akkor meg mire volt ez az egész komédia?, utánozta nekem Heltai a keresztény úriasszonyok sápítózását. Hogy hát ez a zsidó boltokból zsidótejtel, zsidómézzel folyó őskeresztény Kánaán ilyen hamar le kell hogy húzza majd a rolót?!

*

A nyaraló kertjében, folyosóin és szobáiban – ahol a menekülésre készülő rokonságunk gyülekezett – az én férjem úgy járkált föl-alá, mint egy holdkóros.

Ezért nem mondhatom, hogy elcsodálkoztam, amikor a kérdésekre – hogy: Artúr, a gyerekekkel beszéltél? – üres tekintettel bámult rám, és csak további faggatásra nyögte ki, hogy: A Zsigával?

Igen, a Zsigával, valóban úgy hívják, és más gyerekünk nincs is.

Helénkém, hogy érted ezt, hogy...?

Szóval nem beszéltél, mondom. De hát... téged nem is érdekel...?!

Micsoda?

Fogalmad sincsen, néztem rá lesújtóan. Hogy Zsiga teljesen össze van omlva.

Ja, a... kislány miatt, kezdett neki derengeni, jó, értem, jó-jó...

Nem jó, Artúr, nem jó, a Zsiga nagyon szenved. És nekiálltam elmondani a férjemnek, hogy megértse: A fiunk egész héten azt hajtogatja, hogy ő itt marad a Betti miatt, ő nem hajlandó velünk jönni, hogy mi ne dirigáljunk neki, mert ez az ő élete. Már megbeszélte Heinrich Tónival, aki szintén nem óhajt emigrálni, és teljesen megbolondította a mi Zsigánkat is. Megegyeztek, hogy itt maradnak a villában, és ide fogják majd szöktetni mindketten a szerelmüket is. Te meg le sem ülsz a fiaddal! Egy szavad sincs hozzá? Artúr, nem tudsz valami okosat vagy vigasztalót mondani neki? Hogy

lássá be, hogy nőjön fel, és értse meg...! Hogy ne erőszakkal kelljen föl-
tuszkolnunk a repülőre...

Hát igen... Ennyit dünnyögött csak, és kinézett a kertbe.

Én meg sürgetni akartam, mert bármikor szólhatnak, hogy indulás. De
a férjem csak annyit mondott, biztos, hogy még várni kell jó néhány órát.
Erről meg az jutott eszembe, hogy mivel Artúr tegnap még a poggyásza nél-
kül érkezett, azóta elhozta-e vajon a sofőr a bőröndjeit...

Nincsenek bőröndjeim, azt mondja.

Hogyhogy? De hát már nem lesz időd visszamenni!, miért nem hoztad
magaddal a csomagjaidat?

Nem lesz szükségem csomagra.

Te meg vagy bolondulva, Artúr. Üres kézzel akarsz utazni?

Nem akarok.

Mit nem akarsz?

Utazni. Itt maradok, Helén. Én leszek a másik tús.

Mintha fejbe vertek volna, megbolondult-e, hogy miket beszél. És én
ezt miért nem tudtam...?! Elza!, Feri!, kezdtem kiabálni, halljátok, mit
mond? Artúr, ne csinálj örültséget! Hagyod, hogy kérleljelek, hogy beszéld
rá Zsigát – és még erre föl se közlöd, hogy te sem akarsz menni?!

Hát most közlöm.

Ránéztem, és olyannak láttam, mint aki engem végleg elhagyni készül.
Annyit bírtam kinyögni, hogy akkor ő most végül is... le akar-e mondani
rólam.

Nem erről van szó, Helén!

És nemcsak rólam, hanem a... az énrám eső részvényvagyonról?

Ki beszél itt vagyonról?

Mondom: Én. Kérdezlek téged erről.

Ő pedig, hogy az a vagyon különben is fikció – mintha én nem tud-
nám! –, hogy most adjuk át éppen a részvényeinket a németeknek.

Én meg azzal csaptam le rá, hogy viszont az útra való összeg, amit
Chorin Feri kialakított, az egyáltalán nem fikció, hanem segíthet nekikez-
deni az új életnek. Téged az sem érdekel, Artúr?

Kérlek, ne beszéljünk pénzről! Hát ezt bírta válaszolni ez az anyagi ér-
dekektől mentes, nemes érzelmektől vezérelt, tiszta lélek!

És akkor megkérdeztem tőle, kivel képzeled el magának az új életet, meg
hogy miből. És hogy tényleg itt akar-e maradni.

Válasz helyett azt mondta, hogy valakinek muszáj itt maradni túsznak.
Azt feleltem, hogy Lexi és Judit jelentkeztek már.

Erre ő, hogy Judit nem maradhat, ezt mindnyájan tudjuk.

Adod itt az önfeláldozót, mondom. Pedig tudom, hogy csak a „kis özvegyel” akarsz maradni... Mert őfelé is eljátszod a megmentő védelmezőt. Meg a hősszerelmezt, aki nem tud elszakadni...! Ugyan már...!

Helén, szépen kérlek...!

Nem szívesen hallgatta, de most már elmondtam, hogy nevetséges, ahogy ebben a szerepben erőlködik, mikor sose volt jó benne. Még fiatalon se, mondom, nemhogy így, már megroggyanva. Előre megmondom, hogy utánunk fogsz majd kullogni, a nagycsalád, a biztonság után. Meg énutánam, Artúr...! Ám ahogy ezt kimondtam, hirtelen rám zúdult ez az egész gyalázatos szerelmi sérelem, és kis híján elsírtam magam, amikor ezt az ostobaságot sikerült kérdeznem tőle: Te, csak azt mondd meg, hogy ti tényleg a Rügen-szigeti tengerparton is...?

Miről beszélsz?, kezdett volna megcáfolni, mikor ott teveled...!

Meg vele is ugyanakkor, ugyanott, mondom.

Nem akkor, és nem ott.

Hanem másnap egy másik strandkosárban, feleltem – mire bután hebegő tagadása, hogy hát ugyan, dehogyis, Helén, beismeréssel ért föl –, én pedig szégyenszemre képtelen voltam tovább türtőztetni magam, és már sírva támadtam rá a másik váddal: De a kastélypark platánfája ugyanaz, mondom. Képes voltál ugyanarra a földig hajló ágra fölültetni, és hintáztatni őt is?

Artúr ekkor sebtében átölelt – szerbusz, Helén, mennem kell –, és el-sietett.

*

Elment a férjem, erre riadtam föl, aztán már nem is tudtam elaludni egész éjjel. Csavargattam a rádiót, és valamikor a farkasok óráján sikerült befognom Londont. Valami nagyon ismerős hangú jazzénekesnő dalait adták, mígnem bekonferálják, hogy Marion Harris felvételeit halljuk – Marion Harris!, „Songbird of Jazz”, aki úgy énekelt déli dialektusban a bluest, hogy színesbőrűnek hitték!, tényleg, hát ezért volt ismerős a hangja, hiszen gramofonlemezem van tőle, valaha mennyit hallgattam! Műsorunknak szomorú aktualitást ad, jelenti be ekkor a szpíker, hogy a világhírű jazzénekesnő, Marion Harris – „The Queen of the Blues” – tegnap éjjel Londonban egy szállodatűzben, amelyet ő maga okozott, mert az ágyban dohányzott, és elaludt, 48 évesen életét vesztette. Búcsúzóul lejátszunk az ő előadásában

legkedvesebb dalát, amelyet kedvenc zeneszerzője, George Gershwin írt: Somebody Loves Me.

Dőlni kezdtek a könnyek a szememből. Ez nekem is a legkedvesebb dalom. Artúrtól kaptam ezt a lemezt legalább 15 évvel ezelőtt, amikor Londonban járt üzleti úton, onnan hozta nekem. Szerelmem zálogául Helénnek, ezt írta rá – akkor is volt valami feszültség köztünk, mielőtt elutazott, és ezzel jött haza békülni.

És most mindez odavan! Ezt a gramofonlemezt meg a többit is ott hagytam – nem marad semmim eddigi életemből.

És most véget ért a dal, nincs már többé az sem, hogy somebody loves... Lehet, hogy mint boldogtalan asszonyoknak nem szabad megérnünk a 48 évet?

CIRKUSZ

Barátaimmal cirkuszt alapítottunk.
Fiatalok voltunk, én például két
sorslabdával dekáztam, úgy csináltam
meg a trapézugrást, természetesen
háló nélkül.
Valójában azonban gyáva voltam,
mindig elkerültem az oroszánokat, és
a fókákkal sem barátkoztam különösebben.
Sokan voltunk és sokfélék, köztünk
Valerij Brusziga, az alkoholsonglőr,
Johann Dzsurovak, a rettenthetetlen artista,
és a gyönyörű Helga Vityebszka, akit
mindannyian térden állva imádtunk, és aki
álmodobigálásban volt verhetetlen, miközben
kígyók tekeredtek a testére.
A közönség előbb meglepődve
vagy tán inkább ellenségesen fogadta
kezdeményszóinkat, de aztán mind jobban
belemelegedett, tapsolni, végül már
örjöngeni kezdett, Helgát pedig egyenesen
bálványozta. Sokévi munkánk gyümölcse,
mi tagadás, édes zamatot eresztett.
Így éltünk tizenöt esztendőig. Helgát
hol Valerij, hol Johann szerette, én
továbbra is kerültem az elefántokat, és
a dekázást három labdára tökéletesítettem.
Aztán egy különös éjszakán megjelentek
a Lécalatti Álmodók. Johann azonnal hozzájuk
szerződött, Valerij néhány hónappal
később, részegen bölgve mesélte el, hogy
ő is elszegődött, és vitte Helgát is
kígyóival, kikről már pattogzott a
pikkely. Új artistákat sehogy sem

találtam, ott maradtam az árnyékban
virágzó, vörösén lobogó szerelemmel az üres cirkuszban,
éjszakákon át hallgattam a tapsvihart,
mondtam nemet fáradhatatlanul a türelmetlenül
ismétlődő könyörgésekre és unszolásokra,
míg meg nem érkezett a hír, hogy Helgát
maga alá temette az elzuhanó rőtverstorony,
Valerijt és Johannt pedig csalódottságában
valósággal széttépte az acsargó tömeg.

REND

Szépen vállfára teszem
az ingem, összehajtogatom
a nadrágom, azt is, a cipőmet
tükörré fényesítem, a szívemet
hová?, kérdezem, mutatják, az
életemet mellé, a büntudatomat
már korábban elvették, más
tennivalóm nemigen akad, most
várok arra, hogy hívjanak, akkor
majd megyek.

ÁLLATKERT

Sétálok a Magyar Irodalomtörténet
Rezervátumban, Petőfi a Szabadságharc
című lapot rikkancsolja, Arany csak
bólogat, József Attila legyint, most
verik éppen agyon Szerbet, Radnótit, Rejtőt,
gyűlnek a keselyűk, elrohanok
onnan, nicsak!, Weöres szafarinadrágban, Ady

is itt vonszolja magát valamerre, Füst
melankolikus ordítása hallatszik, majd
ha meghalunk, feltámad a sebéből, fanyarkodik
Kosztolányi, Nemes Nagy csak szigorúan
néz, a szeretői nem mernek felbukkanni a
környéken, Hervay fát keres magának,
Hamvas a hely géniuszára koccintja borát
Nietzschével, Babits Dantéval diskurál,
Móricz a nőket keresi, kutatja, mi
minden van itt, védett fenevadak
mindannyian, több ilyen nem születik
soha, de költők azért igen, csak
ezentúl az állatkertben lesznek.

ÁTUTAZÓK

Újra aláereszkedtek a völgybe. Ropogott a hó bakancsuk alatt. Asztalosok, mérnökök, szabók, tanárok és fodrászok. Egytől egyig mind ugyanolyan barna kabátban igyekeztek a falu felé. Ügyeltek arra, hogy ne szájon át vegyék a jeges levegőt, hosszú ideje már nem érezték ujjaikat, leszoktak dércsípte arcuk törölgetéséről. Két napja megfagyott, és letört egyik társuk orra, így az ellenőrző mozdulat tapintatlanság is volt. Most rézsút gyolcsba tekert arccal, eszelős tekintettel haladt leghátul, kerülve minden őt kerülő tekintetet, egyedül a billegő hátaк erdejét firtatva.

Mennyi ideig kell még rettegniük, amíg a természetellenesből ösztön lesz, megszokás? Az első seregtől távoli napokon még próbálták áthidalni a veszteséget: az írást legjobban ismerő társukat tábori lelkésszé tették meg, aki leginkább alkalmasnak tartotta magát, az a térképész szerepét vállalta el, míg a legidősebbet vezetőjüknek fogadták. Utána fokozatosan elmaradoztak a misék, a táj nem sietett segítségükre lakott területtel, holott már számtalan településen kellett volna keresztülhaladniuk, és a vezér szerepét is időről időre az ragadta magához, aki még őrzött magában egy kevés jelenlétet, és nem tartott attól, hogy rossz sugallatai után nem hallgatnak már rá soha többé. Hogy elkerüljék az összetűzéseket, egyre kevesebb szót váltottak egymással. Harmadik napja némák, mintha fogadalmat tettek volna.

Itt már másodjára járnak. A gémeskút mellett egy gyermek lapult, a töméntelen bunda miatt még csak a nemét se lehetett bizton megállapítani. Visszarohant, haza. Aki egyszer elköszönt, és hivatlanul jelenik meg, mindenképp bajt jelent. Füst szállt fel a házakból, messziről vezette ide a katonákat, mint lámpafény a szúnyograjt. Eleven betlehemi csillag ez, és kínzóan kopár a táj. Még patanyomokat se találtak, amikor legutoljára itt jártak, búzaszemekből rakták ki a kecskék, lovak figuráit, a pattogó tűz előtt mutogatva el, bőszen hadonászva a nyájuk után. A falu ősz előljárója késsel bökölte meg a szemes kontúrokból összeálló jószágokat. Leölték őket. Megették őket. Miért? Mert jöttek, és vizittek. Mert jöttek a sajátjaink, és ami megmaradt, elvitték. Nem beszélnek egymás nyelvét, és azt, hogy hazugnak tartják az előljárót, meg se kísérelték kézjelekkel kifejezni. Arcul ütötték, ami akár lehetett büntetés, vagy a kétségbeesés kisülése is.

Ezután sorban felszaggatták a pincék ajtajait, feldúlták a padlásokat, kirámolták a szekrényeket és ágyaljakat, elrejtett hús, bármi ehető után kutatva. Csak takarmány volt náluk, abból se sok. Girhesek a gyerekek, amint lekerültek róluk a bundák és rongyok, ez egyből tüntetően nyilvánvaló lett, pedig az öregek és asszonyok lemondtak saját adagjuk egy részéről, hogy a kisebbek kevésbé szenvedjenek a nélkülözéstől. Érkezésük előtt temettek el valakit, hogy gyermek vagy felnőtt volt, nem lehetett tudni. Nem is érdekelte a jövevényeket, a holtaknak már nem kell küzdeniük a téllel.

Fenyegetéssel, fegyverrel kikényszerítettek a kis közösségtől némi kását. Miután ettek és aludtak, az előljáró másnap kérlelni kezdte a férfiakat. Nincs elegendő éték ennyi emberre, itt nem húzhatják ki a telet, inkább megmutatják számukra az utat a következő falu felé, hogy merre tartsanak, ha az ország mihamarabbi elhagyása a cél. Lázadoztak az utasítások ellen, követelték, hogy mutassa meg számukra az elrejtett nyáját, a karámban némi ürüléket talált az egyik emberük, bizonyára azért vannak lefogyva és elgyengülve, mert a katonák jötte előtt elkergették az állatokat, járhatnak itt mások is, látták a csizmás nyomokat, talán a férjeik bujdoskolnak a kecskékkal a távolban valahol? Keservesen hosszú ideig tartott, míg megértették egymást. A vallatók az előljáró passzivitását tettenérsékként fogták fel, de a hozzájuk intézett kérdés kizökkentette őket nyugtalan igazságérzetükből. Akkor, hogyhogy nem találtak a csizmák mellett patanyomokat is? Kérték, hogy mutassák meg, merre találnak lóhető vadra. Erre nem járnak vadak, az évnék ebben a szakaszában nem, csak ha eltévednek. Hisz nem véletlen, hogy egyre se lertetek.

Vittek még a magvaikból, a házak körüli fenyőkről is annyi tobozt gyűjtöttek, amennyit csak magukkal tudtak cipelni. A falusiak feltűnően megkönnyebbültek, amikor a továbbállás mellett döntöttek. Akár igazuk is lehetett, és az ellenség járt itt, sajátjaik hurcolták el a megmaradt, még le nem öldösött jószágokat. Azért egyik társuk javaslatára makacsan körözni kezdtek a település körül, lehet, gazdátlanul kóborolnak azok a kecskék, hisz olyan messze volt a következő falu, hogy az itteniek is tudhatták, halálra ítélik őket azzal, hogy távozásra bírják az egyre legyengültebb, elkeseredett csapatukat.

Nem találtak semmit, bármennyire beosztották, a takarmány és a tobozok is elfogytak. Itt még fák sincsenek, kivágták őket a rohadt viskóikhoz, hogy tüzelhessenek a télen, forralhassák az üstjeiket, mert kell lennie húsnak, bizonyára havat hordtak az üregekre, amiket csak ők találhatnak meg, túl puhák voltak velük, puskát kellett volna szegezni az egyikük fejéhez,

szinte dróton rángatták őket ezek a бүдös parasztok, bízva abban, hogy majd sorban elhullanak a jeges pusztaságban.

Így tértek vissza másodjára, immáron némán és eltökélten. Feltépték újra a pinceajtókat, feldúlták a padlásokat, és kirámoltak minden rést és lehetséges rejtékhelyet. Utána fegyvert szegeztek az előljáró halántékához. Idegenül pengő nyelvükön hadart, nem lehetett bizton eldönteni, kinek címezte mondandóját. Mintha biztatta volna túsul ejtőjét, hogy tegye meg, essenek túl rajta, mert hiába tértek vissza. Vagy a népéhez intézett tanácsokat. Elárult nekik valamit. Ütni kezdték. Ütötték, amíg bele nem halt a sérüléseibe, későn vették észre, így már nem volt mit tenni. Ott térdelt mellette a letört orrú férfi, arrébb húzta a kötést, hogy tisztábban láthassa a péppé taposott testet.

Egy szónoklaton már túl vannak, mert csak a gyermekek pityeregtek, bújtak anyjukhoz, a felnőttek rezzenetlen arccal figyelték a feldúlt idegeket. Eligazítást kaphattak, hogyan élhetik túl az éhező horda dühét. Ebben a félpercben ragadta magához a parancsnokságot egy, az előljáró taposásából kiharadt úr. A zúgva őrlő hófúvást túlharsogva fejtette ki, hogy bár a lehető legrosszabbul áll sorsuk, ezt a rosszat már csak egy módon bilenthetik a túlélés felé. Megtették tétjeiket, átverték, megalázták őket. Beszélt a vágyról, önzésről is. Ő immáron vágytalan, bár eddig udvariasan tengődtek az éhhalál és örület szélén, ideje sarkukra állni, és felismerni a realitásokat. Amit elvesznek, azért fogják, mert nekik jobban szükségük van rá. Egy birodalom fiai, az egész világnak diktálják a kultúrát. Ezek itt? Ezek ösztönvezérelt korcsok, csak szaporodni és zabálni tudnak, nem hoznak létre semmit utódokon kívül, úgy élnek, ahogy halnak. Nyomtalanul.

Mindezt az előljáró rugdosása közben szavalta magában, már régóta érlelődött benne, talán a némaság hozta felszínre buddh-természetét, ismer-te fel az önkényt, illúziót és kreálmányt, amivel béklyóban tartják egymást, a világot. De nem oszthatta meg ezt senkivel, az igazi megvilágosodás mindig póre magány és kiszolgáltatottság, egy ilyen sajátos, egyéni materiákból összeálló építmény átadása, a tervrajz kifejtése csak gyéren és hitványul sikerülhet.

Nyelvükben nem, csak gátlásaikban egyek. Mégis elküldték a messzi föld művelt urait, haljanak éhen egyedül a vadonban, míg férjeik ugyanúgy hátba szúrják, alattomosan verik vissza seregüket, ahogy azt csak rossz vérük, furfangjuk nyomán rendre véghezvihatják az ilyenek. Nem szabad leereszkedni a szintjükre, az erkölcsök keveredése semmi jót nem fial, meg kell haladni önmagunkat.

– Meg kell tennünk, szükséges. Különben meghalunk.

Az elmúlás kártyáját kell a riadt nyáj előtt felmutatni, terelni őket a saját érdekük felé, gondosan beomlasztani az összes tévutat, mert csökönnyösen elfordítanak orcájukat, befognák fülüket másképp. Ilyen gyenge és erélytelen fiakkal odaveszhet a haza, ami hívja-hívogatja őket ezen az ismeretlen, barbár földön is. Nem szorulnak a megbocsátására, ha képesek megvetni lábukat, és belátni azt, hogy mindig azt kell cselekedni, és magunkhoz venni, ami szükséges, mert itt is, az idegenség mélyén is magunkban hordozzuk a hazát. És ha lemondunk róla, velünk együtt hal, beburkol és elfed végül a terméketlenség, egy erőnkét szípolyozó ideológia, ami piedesztálra emelte a lemondást, az irracionálisitást. Beszélhetne nekik mértékről, de még nem lehet, még süketek és vakok, aki a lemondásban is mértéktelen, dőzsöl a hasztalan, önhibás cselekedetekben, az ugyanúgy az illúziók rabja, hozzá van bilincselve egy kormányrúdhhoz, és a maga körül dúló vihar tudatához szintén, ami az első tévedés számára porond, ahol szintúgy csak eltévedni lehet, arra ítélni magunkat, hogy a tévedéseinkben álljunk helyt, és küszködjünk, de a kiút nem irányokhoz, az irányoktól sebes tájakhoz kötődik. Valótlan a vihar és a kormány. Akarat kérdése, hogy meddig navigálunk, saját képzeleteink tajtékát félve.

Két jól megválasztott mondatra volt csak szüksége. Gyújtózsínór, paló volt ez is. A tengerben is a felszín ejt rabul mindenkit, és féljük a mélységeket. Utóbbiak még eleddig ismeretlen, új embert kívánnak meg. Ez az új század pedig végre az lehet, ahol kettesével szedhetjük a lépcsőfokokat, és nem rettegünk többé annak a korlátnak az eltűnésétől, amit kezünkkel sose érintünk, csak létezésének tudata vigasztal, ahogy felfelé törünk.

Elszakították a gyermekeket és nőket egymástól. Külön házba terelték őket. A nők valami egész másra gondolhattak, nyugodtan túrték, nem tiltakoztak. Mikor egyikük szoknyáját emelte volna, rögtönzött, rendetlen sortűz kaszálta le valamennyiüket. Volt, aki remegett, öklendezni próbált ezután. Nem volt mit kiadnia magából, utána el is múlt, a remegés is csillapult. A munkán megosztottak, volt, aki nyúzott, szeletelt, mások a tűzrakáshoz láttak, figyelmesen bíbelődtek el minden egyes gallyal, a rakáshoz adtak, majd elvettek, mintha örökké kellene rendezgetniük azt, és az alagyűjtásra sose kerülne sor, nem kell majd azon pirítani semmit.

Kifejezetten undorító volt az ózdkodásuk, képmutató moralizálásuk. Meg se érdemlik ezt. Miért menti meg olyanok életét, akik nem tudják értékelni azt? Ezek az emberek foltok a lepedőn, még gennyedzik az, ami kis híján végzett velük a vándorlásuk során.

Tegyen javaslatot, hogy teljelenek itt ki, megvárva az olvadást? Kockázatos lenne, még a végén visszatérnek a férfiak az egyik este, és mindannyiukat lemészárolják. Pedig tarthatnák a gyerekeket a pincében, az öregeket takarmányként használva. Mindig lenne friss hús. De ami után ezek jóllaknak, és túl lesznek az éhhalálon, már nem biztos, hogy könnyen elfogadnák ezt. Hosszú, kimerítő munka lenne elosztani kételyeiket. Fegyverropogás rázta fel gondolataiból.

Kisietett a ház elé, a hófúvásban alig látott valamit, de kitartóan tört afelé, ahol a gyerekeket tartották fogva. Bolondok. Félúton összetalálkozott egy fiatal legénnyel, elfúló hangon kezdett el magyarázni neki, szinte saját retorikáját továbbfűzve:

– Ha azt megtenni szükséges volt, akkor ezt is, de nem a szükség, hanem a kegyelem, a jóakarát miatt.

Látta égő arcán, rángó gesztusain, mennyire taszítja, hogy a kegyelem és jóakarát szavakat használta. Szégyenkezik.

– Jól tettétek – nem mondhatja azt, hogy hibáztak. Hallgatniuk kell rá, ezután is.

Beszózhathának a húsokat. Biztos puhább is, kevésbé rágós. Nyilván felzaklatja őket az ártatlan élet elvétele. Pedig a gyermekek nem ártatlanok, csak őszinték, egy ideig. A pusztításban és gyűlöletben épp úgy, mint a szeretetben. Ez nem ártatlanság, ez tanulatlanság, és a legtöbbször a legrosszabb mesterek kezei nevelik ki, rontják el a generációk füzérét. Ha több gyermekiséget őriznénk magunkban, most nem kellene taktikáznia, vívódnia az alsóbbrendű megszokás hatalmával.

Darabokra szelve és alaposan átsütve már nem is voltak asszonyok. Miután jóllaktak, és már a puskák a visongó öregeket is elcsendesítették, végre újra tisztán tudtak gondolkodni, mérlegelni a jövőt. Újra volt térképészük, aki a csillagokból, a legközelebbi település és a határ vélt távolságából megbecsülhette az út várható tartamát, hogy ehhez igazíthassák a magukkal vitt és a naponta elfogyasztásra szánt hús mennyiségét.

Megsütötték a maradékot. Sose tudták meg, hogy a gyermekeké mennyivel lágyabb. Felgyújtották az összes viskót, amikor folytatták útjukat.

A háború vége után, hazatértükkor egyikük se köszönte meg neki. Szóba se hozták. De azért tudniuk kellett, hogy miatta menekültek meg. Elnyomták, vagy megmagyarázták maguknak azt, ami tulajdonképpen nem szorult semmi effélére. Egyet remélt, ahogy egyedül a tábori lelkész tisztét nem vállalta el utána semelyikük, úgy a gyónásról, feloldozás kereséséről is lemondtak. Ez ugyanúgy vihar és kormány.

Ő maga tanított egyetemi katedrán, befogott fülű, vakon-süketen életen átgazoló fiatalokat. Előbb az egyik, majd a másik viharon végigmasírozó embercsorda elől bujkált. Harminchét évvel később futott össze egy kifőzdében azzal a volt katonatársával, aki a gyermekek sortüzét levezényelte. Miért szaladt ki akkor, azután? Nem tudhatta, hogy épp feljűk tart, nem hozzá sietett. Lehet, hányini akart. Vagy végezni magával.

Nem ismerte fel, a terem legtávolabbi sarkában űlt le, hogy lehetőleg senki csámcsogását ne kelljen étkezés közben hallania. Leplezetlenül felszisszent, amikor egy kopaszodó férfi mellette foglalt helyet. Vallatni kezdte, az életéről. Amit mesélhetne, azt úgyse értené, ami meg érdeklődését felkeltené, az érdektelen. Így hát az utóbbi mellett döntött. Remélte, hogy rácafol majd a keltett benyomásra, és kiderül erről az emberről, léte micsonda értékkel bír, hogy érdemes volt megmentenie. Most, öreg fejjel, a felismerésekbe és csalódásokba belefáradva, lehet, hogy inkább ott fagyott volna meg, bosszúból megfosztva a világot intellektusától. De ha végre jóllakott, biztos elereszti ezt az alantas, kifejezetten kispolgári indulatot. Ez az ember az átlagosnál is átlagosabb, itt, vele szemben. Azért juttatta hát haza, hogy soha, semmit ne kezdjen magával? Ezért tartunk ott, ahol. Az erélytelenek miatt.

– Valamit el kell mondanom.

Már mindannyian végeztek, az öreg épp felállni készűlt, de az asztal fölé ereszkedő férfi maradásra bírta. Egymás szemébe néztek, a beszélgetésűk kezdete óta először.

– Miután elhagytuk a falut, az egyik hajnalban én őrködtem. Ez egy vagy két nappal a távozásunk után lehetett. Én láttam azt a kecskenyájat. Ott mentek el a távolban, és egy kisgyerek botladozott utánuk, a dombokon túl. Én láttam.

Az öreg elfordította arcát. Hihetetlen, mennyi időt elvesztegetett.

– Miért mondd ezt el most nekem? Miért mondd ezt úgy, mintha változtatna bármin is?

ANTAGONIZMUS

az emberek nagy hókoporsókat
szállítottak autóik tetején
hatalmas temetkezési vállalat volt a város
december 17-én este
néztem volna valami filmet a youtube-on
de nem volt csatlakozás
betéptem a balkonon egyedül
a tudatom legalján voltam
de nem jöttek épp szót váltani
jó meghitt emberek:
petra aludt jázmin aludt
janka aludt Márta aludt
és mind aludtak...

fáradt voltam: vásárhelyről jöttem éppen
történeteket olvastam különféle apákról
olyanokról akik így vagy úgy
de a fiukkal voltak

a fiúk mindig szégyellik magukat apjuk előtt
mert még nem férfiak
később az apák szégyellik maguk fiaik előtt
mert már nem azok
közben a szeretetet patikamérleggen mérik
a különleges ritka pillanatok
amíg már egyik sem tud úgy férfi lenni
hogy ne szánná a másikat

lám itt a tűz és a fa
de hol a bárány az égőáldozathoz?

előbb a fiú a bárány aztán az apa
szép
intézményesített
antagonizmus
miközben megbízható járművek viszik
hókoporsóikban
a mindig tettere kész
időt

CASANOVA VÁGYDALA

tán azt hiszed hogy boldogok a némák:
nem ejthetik ki ördögi neved
tépjenek széjjel vihogó hiénák
ha nem töltöm az éjszakát veled
még azt hiszed az illatod a másé
hogy nem érinthet sóvár két kezem
válladon könnyű súly – a rőt palásté
s egy pillanatra újra létezem
már megremegsz ha feléd nyúlok némán
már libabőrös lesz a két karod
és tudom hogy most úgy nézel rám mélán
hogy kegyetlen leszek ha akarod
a józan ész örökre el van úzve
csak könyv vagyok – lidérces elme műve

A GYANÚ

Az anyádat!, sikoltott, és már pattant is fel az ágyról, és már pöccintette is le a bűdös bogarat, amit épp akkor pillantott meg a szitán. Nem, a bogaraknak, főleg az ilyen undorítóknak kint a helyük, vagy olyan helyen, ahol lehetőség szerint nem látja őket, így nem is tud róluk. Azt, amelyiket a szobában találta meg a sötétítőn, villámgyors mozdulattal küldte a túlvilágra egy papucs segítségével. A poloska leesett, bele a konnektor hosszabbítójának egyik lyukába, ott aztán gondolkodás nélkül széttrancsírozta; az meg undorító zöld levet hagyott maga után. Hogy azt a bűdös anyádat!

Ősz volt; kétségbeejtően sárgult az égvilágon minden, valószínűleg maga az égvilág is sárgult, csak ez nem látszik, mert már a megszokás rabjai vagyunk, hogy az égvilág nappal kék, hajnalban színes, és alkonyatkor is színes, csak másképp, de semmi esetre sem egészen sárga, ott már baj lenne, vagyis az emeleten lenne baj.

Ezen az őszön a bűdös bogarak kétségbeejtően megsokasodtak. És járkáltak be a lakásokba. Ezért sikoltott fel az előbbi. Hogy az anyádat, hogy azt a bűdös anyádat! Talán mégiscsak baj van az emeleten. De ha ott nem is, belül van baj, a szívben, ott biztosan, mert sajog, mert tagadhatatlanul fáj, nyilallik. A mindennapi életben akadályoztatik az elszenvedője ettől a fájástól. És a bűdös bogaraktól, a tulajdonképpeni poloskáktól frásza van. Levezeti rajtuk a felgyűlt idegességet, az érzelmi stresszt, meg a szorongást. Egy agresszív állattá lesz az illető, mert nem tudja kezelni a baját. És akkor az égvilágon minden *idegremászik*. Latolgatja az esélyeit. Mondjuk, kimegy szépen a kertbe, és elássa magát. De ahhoz előbb meg kéne halni, azt meg hogy. Ahhoz mondjuk gyáva szar. Mert félti a rühes kis életét, de azért sír, ha vérzik a szíve a sikertelen, szarrá ment szerelemtől. Hogy olyat szeret, akit nem volna szabad. Hogy történetesen a másik is szereti, de azt meg neki nem volna szabad. És akkor mindenki szenved, mert az egyik az másé, a másik meg senkié, és így tehát eleve halott ügy a dolog. Pedig ő nem veszi el azt, ami a másé, ő azt veszi el, ami az övé lehet. Ez például mennyivel jobban hangzik egyes szám első személyben: én nem veszem el azt, ami a másé, azt veszem el, ami az enyém lehet. Egy fokkal árnyaltabb. Visszaterve tehát, azért történik a baj, mert úgy általában véve a dolgokhoz két

ember kell, hogy valamilyen irányt vegyen egy emberi kapcsolat. De ez olyan nyilvánvaló gondolat, hogy nem is érdemes folytatni.

Ha az ember ki akar nyírni egy bűdös bogarat, tudja, mit kell tennie. Számos eszköz áll rendelkezésére, ami a kinyírás módját illeti. Mondhatni, csupán a fantázia szab határt az elkövetésnek. Ugyanez történik egy szerelem kinyírásakor.

Nem lehet ilyesmire semmit se mondani, tiszta szégyen, elkerülendő gondolat, vagy legfeljebb valami hasonlót nyögni rá, minthogy a bűdös anyádat. Nem lehet okosat gondolni, mondani se, csendben kell maradni inkább, és bámulni a földet.

Az anyádat, de már nem sikolt, automatikus mozdulattal nyomja szét a bogarat a szitán, elcsomagolja egy darab budipapírba, belöki a vécébe, lehúzza a vizet. Ahhoz képest, hogy ősz van, gyanúsán tüzesen süt le a nap sugar, rövidujjában pompásan elvan az ember, közben a legkisebb légáramlat is tonnányi sárga levéltől fosztja meg a fákat. Kimegy szépen a kertbe, és elássa magát, jut eszébe, meg az is, hogy anno a kert végébe temették el a Sanyi meg a Mihály meg az Irma cicát is, ők már boldogan vadásznak kővér egerekre az örök vadászmezőkön. Minden állat oda jut, az állatok nem gondolkodnak mennyországban meg pokolban, igazuk van, minek is elbonyolítani, aztán egész végig rettegni, mert a próbálkozások ellenére csak nem sikerül helyesen élni. A kert végében Sanyi, Mihály és Irma, hát, nem lenne egyedül, az biztos, valamint reméli, hogy ő is inkább csak az örök vadászmezőkre jut. Már amennyiben tényleg úgy intézné, hogy csakugyan föld alá kerüljön. De nem intézi persze, ahhoz túl gyáva szar, félti a rühes kis életét, igazából csak nagy a lelkének a pofája. Tudja, hogyan lehet kinyírni egy bűdös bogarat. Számos eszköz áll rendelkezésére, ami a kinyírás módját illeti. Mondhatni, csupán a fantázia szab határt az elkövetésnek. És a fantázia szab határt a szerelem kinyírását illetően is. Ahhoz nincs ötlete, ahhoz gyáva szar. Majd csendben továbbáll, ez a terv; kivonja magát a történelemből, és addig bámulja a földet, amíg már nem lesz életveszélyes feltekinteni.

Egy halott bogár emléke újra és újra képes bemocskolni undorító zöld lével a makulátlanul kitakarított tetthelyszínt. Gyanús a papucs talpa, gyanús a szita, gyanús a konnektor hosszabbítójának a lyuka. Gyanús az ősz, gyanús a kert, gyanús Sanyi, Mihály és Irma. Gyanús, hogy az örök vadászmezőkön bűdös bogarakkal is lehet találkozni.

Gyanús az égvilágon minden.

Bíró József

AB IGNE IGNEM

KARLHEINZ STOCKHAUSEN ... –, HOGY

elfogadható szinten tartsa
muzáj rögvest
átgondolnia
:
miképpen
lehetne okosan
hárítani ama támadásokat
:
utóbb
pedig
:
pihekönnyűvé

ROBERT DESNOS ... –, HOGY

bármikor megismételhető
művelet
minekutána hangsúlyosan
:
kérlelhetetlen elszánással
majdani
sikertörténeté nemesülne
:
ezzel
azzal
:
kiegészítve

WALTER GROPIUS ... –, HOGY

messzemenően helyeslendő
elhatározás
természetvédelemre szánia
:
mindazon pénztartalékaikat
amelyekből
tudhatóan haszonnöveléssel
:
következtesen
takarékoskodva
:
úgyszintén

VÁCLAV HAVEL ... –, HOGY

reménytelen léthelyzetében
mégannyira
sem tekinthető zaklatásnak
:
természetes következmény
mivelhogy
véltetően szántsándékkal
:
hozzárendeződnek
megaláztatásaihoz
:
árvacsalánféleként

AVA GARDNER ... –, HOGY

szerencséjére ugyanakkor
egyébként
nyomban kiszámíthatatlan
:
eseménysorok áldozatává
ismételten
feltételezhető előrelátással
:
amint
máris
:
hamuszínvarázs

TSUGOUHARU FOUJITA ... –, HOGY

rendhagyó megnyilvánulásai
kétségtelenül
ellenszenvesnek mondhatók
:
ugyanakkor önértékelésében
megerősítheti
kimaradhatatlan folyamatok
:
aprólékos
vizsgálata
:
szembesítéssel

AGATHA CHRISTIE ... –, HOGY

általában hamar elfelejti
noha változatlanul
hálás
:
mindazért ami láthatóan
rövidebbre szabná
mivel
:
többé
kevésbé
:
kikövetkeztethető

Matthew Rohrer

KÖZÖSEN ÍRT VERS BASHÓVAL

(A POEM WRITTEN WITH BASHO)

Kezdttem kételkedni magamban,
kölcsonkértem egy női hálóköntöst,
és átsétáltam a parkon,
ahol versek voltak a falra ragasztva.
Olyan mély levegőt vettem, hogy
a dagály majdnem az ajtóig emelkedett.
A barátok messze vannak.
Mire a hajnal megérkezik,
küldök nekik egy üzenetet.
És alszom egy kicsit.
Tudom, hogy egy apró fény
sokáig utazik a fény hangján.

ROSSZIDÓ TERV 4

(BAD WEATHER PLAN #4)

Ez volt a közlekedési vállalat igazgatósági
Irodájának falán kívülre kiragasztva:
„Rosszidó terv 4”.
Egy nő állt mellette, és
Mindenkinek, aki arra ment,
adott egy darab papírt.
Ez az öné,
tette hozzá.

Az évek során
soha nem vette el senki.
Panaszkodik egy egérszerű
lány a tanárától
egy teljesen
kitalált személynek.

GYUKICS GÁBOR fordításai

Al Winnans

NŐ AZ ERKÉLYEN

(WOMAN ON THE BALCONY)

Hetente kétszer-háromszor látom
amikor, ha az időjárás engedi, kiül az erkélyre a
régis olasznegyedben, már ami megmaradt a North Beach-ből

köpenye kissé szétnyílván
lapozgat egy könyvben
nem foglalkozik az utcán levőkkel

nézem, amint feláll
ásító lábai erős oszlopok, felnyúlnak az égig
elmém határvonaláig

szemeim az érzéki ujjaival lapozó
oldalakat olvasását koldulják
egy gyors pillantást csupán
egy intim utat a lapokra
oda, ahol köpenye
szétnyílik kissé

egy út tiltott helyekre
visszarepülni az időben
egy másik helyre, másik világba
az erkély magasában, ahol én sem
veszek tudomást az utcán járókelőkről.

SAN FRANCISCO-SZILUETT

(SAN FRANCISCO SKYLINE)

A ködbe borult San Francisco
Úgy viseli történelmét
Mint egy kéjnő szűk ruhában

Lélegzete vágyakozással tölti fel orrcimpádat
Egy kötélháncos balerina
Múltjának szellemei egymásba olvadnak
Falainak szobái belépésre bátorítanak

Boxerként szorulnak ökölbe a kezek
Úgy játszik gondolataiddal, mint egy kártyás
Akár a torzító tükrök útvesztőjében, úgy
Nyílnak és záródnak Nirvána ajtajai

Olyan, mint egy öregedő zsoké
Utolsó lovaglására vágyik
Egy pazar lovon, mely könnyedén
Szinte izzadság nélkül
Halad át a célvonalon

VASÁRNAPI GONDOLATOK

(SUNDAY THOUGHTS)

Van költő, aki gyorsan ír,
Mintha próbálna a halálnál
Egy lépéssel előbbre tartani.
Van költő, aki testre szabott pontossággal ír,
Szeretné, hogy minden sor tökéletesen illeszkedjen.

Van költő, aki játszik a verssel,
Építőelemként használ minden szót.
Van, aki irodalmi hírnév reményében ír.
Van, aki azért, hogy
Ágyába nőket csábítson.

Ma, egy versszerkesztő a hírnévről
Kért verset tőlem.
Kértem tőle honoráriumot,
Bár a lelkemet már régen eladtam.
Költőként régóta milliomos vagyok.

GYUKICS GÁBOR fordításai

RÉSZLET-KÉRDÉS

DIALÓGUSOK

Teil2

8.

Haló! Haló! Kérem. Segítsenek! Kérem... Jó napot! Ön a segélyhívó számot hívta. Tartsa a vonalat! Azonnal kapcsoljuk. Telefonbeszélgetését rögzítjük. Megértését köszönjük. I-igen. Rendben. Háló. Jó napot kívánok! Nevét, címét. Jó napot! Attila. Váci Utca 9. Ön ki? Jó napot, Attila. Flóra vagyok. Kérem, mondja, mi történt. Küldjünk ki önért autót? Mentőt? Tűzoltókat? Flóra, ugye? Igen. Kérem, uram, mi a baj? Tudja, azt hiszem, meg fogok halni. Ismét. Talán eltűnök hirtelen. Mozdulni se bírok. Levegőt! Tudja, levegőt is alig kapok! S már egy hete csak... Uram, nem értem, mit beszél. A mentősök úton vannak. Eltört valamije? Nem hiszem, Nóra, v-vagyis Flóra. De. Fáj. Nagyon fáj. Azt se tudom, hol vagyok. Csak egy szoba meg egy plexifal. Uram, de otthon van, ugye? Nem. Akkor? Nem tudom, várjon, körülnézek. Nem látok senkit. Pedig még nemrég mintha millió szempár szegeződött volna rám. Nem értem. Beszéljen világosan! Üljön le! Rendben. Ülök. Le tudná írni, mi és hogyan történt? Flóra, ugye? Igen. Nem is értem, Flóra. Minden rendben volt. Ahogy szokott. De már harmadnapja nem eszem. Akkor, Attila, lehet, az a baj. Nagyon rosszul vagyok, tudja, a vasútnál lakom. Erre sok vonat jön-megy. Nem értem. Ezzel mit akar mondani, Attila? Kérem, szólítson Atikámnak! Tudja, én meghalok. Uram. Atikám. Nem vérzik sehol, ugye? Érkezik a mentősereg. Flóra, magának igazán szép hangja van, még szívesen elhallgatnám, de el kell tegyem a kést a kezemből. Na meg átváltok repülő üzemmódba. Leoltották a villanyokat. Kezdődik!

Nincs hálózati kapcsolat. A hívott szám nem elérhető. Kérem, az előadás végén tárcsázza újra!

#mondjadataikám

11.

Nem, kérem. Ez most nem egy szokásos dialógus. Figyeljen! Most ön-höz szólnék pár szót. Leült? Ha nem, foglaljon helyet. Vagy ha nincs hova leülnie, mindenképp kapaszkodjon meg. Lehet, hirtelen fogja érinteni, amit mondani szeretnék. Lehet, még senki nem közölte önnel. Van, aki nehezen teszi túl magát rajta. Van, aki hitetlenkedik. Van, aki zaklatásnak veszi. Van, aki viccnek. Van, aki meg se hallja, nemhogy olvassa. Kérem, maga, igen, Maga, egy csodálatos ember.

#nézztükörbe

13.

Kérem, nézzen tükörbe! Körvonalaztam, ahol esetleg megoldható. Itt például. Látja? Igazán több centit is lehetne. Igen-igen. Sőt. Mít szólna, ha egész időig? Meddig, kérem? Itt. Meg itt. Ja és itt. Értem. Látom. Első nekifutásra nem ajánlanám. Rizikós. Nem bánom, ha belevág. Belevágok. Az nem kérdéses. De legyen türelemmel. Nem lehet összevissza. Megvannak a lépések. Ez egy hosszú folyamat. Nem lehetne egyszerre? Ha már rászámon magam. Sajnos nem. Tudja, időre van szükség. Nem tudom előre megmondani, csak ha már nekifogtam. De a legjobb kezekben van, nyugodjon meg. Rendben. Bízom Önben. De ha belefogunk, mikor lesz kész? Oh, kérem. Legyek őszinte? Igen. Értékelném. Soha. Aki elkezd, nincs leállítás. De miért, kérem? A tükör. Ahányszor belenéz, mindig lát majd valamit, amivel nem lesz megelégedve. Aki egyszer a kés alá fekszik, már csak arra tud gondolni, hol lehetne még lefaragni belőle.

#posztmodernszobrász

15.

Szia. Szia. Hogy vagy? Hogy vagy? Mondj valamit! Mondj valamit! Nem hallak. Nem hallak. Hangosabban. Hangosabban. Érthetőbben. Érthetőbben. Tagoltabban. Tagoltabban. Lassabban. Lassabban. Még! Még! Mondd! Mondd! Kérdezz! Kérdezz! Válaszolj! Válaszolj! Ki vagy? Kivé vagy? Kivagyok. Kivagyok. Nem bírom! Nem bírom! Feszít. Feszít. Nyom. Nyom. Nem értelek. Nem ér-te-lek. Nem értem. Nem értem. Értesz? Értesz? Érted? Értem. Hahó!?! Hahó! Ki van ott? Ki van ott? Mi ez? Mi ez! Hagyja abba! Hagyja abba! Széthasad a fejem. Széthasad a fejem. Megőrjít. Megőrjít!! Utálok. Utálok. Menjen a francba! Men-jen a franc-ba! Nem hívta senki. Nem hívta senki. Ez elviselhetetlen. Elviselhetetlen. Milyen

játék ez, kérem? Játék ez? Csak magamat hallom. Csak magadat hallom. Nincs is itt senki. Senki. Milyen letargikus. Milyen patetikus. Most nézz magadra! Nézz magadra! Olyan egyedül vagyok. Olyan egyedül vagy. Egyedül vagy. Egyedül vagy... Hahó. Visszhang, ott vagy még? Hahó. Visszhang. Hallasz?? Kérlek, bocsáss meg. Gyere vissza.

#halladahangod

22.

Ugyan kérem, mondja, mi ez a vonatos sztori? Folyton ezen ketyeg. Lassan unalmas. Mit akar kihozni belőle? Hiába magyarázom önnek. Nem érti a lényegét. Pontosítok, nem akarja megérteni a lényegét. Önnek a vonat egy pusztá jármű. Sínekkel. Szerelvényekkel. Mozdonyvezetővel. Jegyellenőrrel. Állomással. Vonatjeggyel. Igen, kérem, ez ennyire egyszerű. Egy közlekedési eszköz, ami elvisz A-ból a B-be. Ennyi. Télen megfagy rajta, nyáron az izzadságszagtól és a döglesztő melegtől öklendezve menekül egyik fülkéből a másikba. És az a zötyögés, kérem, és az a bűz. Igen. Az a szag. Tipikus vonatozásszag és ritmusos ütem, amit, ha hosszú út után leszáll, még órákig hall. Dobol a dobhártyája. Fülbe zötyögő melódia. Ha ráhangolódok, hallom is. Ha! Hallja? Nem, kérem, már évek óta nem utaztam vonaton. Maga mikor szállt fel utoljára? A héten. És mi volt az úticél? Semmi, kérem, csak vonatoztam. Egyedül? Nem. Velem volt József Attila összese is.

#nemvagyegyedülatikám

24.

Kérem, nem fogja elhinni, mit láttam. Valami csoda! Eszméletlenül szép! Ezt látnia kell! Na, kérem? Ebben a rohanó világban volt ideje valamit észrevenni és megcsodálni? Felfoghatatlan! Hova jutottunk! Jaj, kérem, ne ironizáljon, igazán nem vicces! Nem is viccnek szántam. Netán egy Facebook-bejegyzés volt? Vagy egy instagrammos hashtag? Snapchates kép? Vagy nem is! Egy YouTube-videó? Live chat? Blog? Vlog? Hírlevél? Vagy valaki betaggelte? Milyen kicsi lett a világ ezzel a médiával! Ki se kell dugja manapság az ember fia az orrát, és máris mindent tud. Vagyis azt hiszi, hogy mindent, közben meg csak egy leszűkített valóságsáv szűkíti le a látókörét. A világháló egy leporolt kis zugát látja csak. Valami filterezett hazugságot. Okostelefonos butító applikációt. De kérem, uram, ezt most miért rám zúdítja? Csak el akartam önnek mondani, milyen élményben volt

részem. De akkor hagyjuk. Elnézését kérem, netán rosszul interpretáltam? Mi történt? Szokás szerint kinyitottam egy ablakot. Egy fület? – akarta mondani? Interneten? Nem kérem. Egy ablakot. Tudja, fakeret, üveg, kilincs. Igen. És? És berepült egy madár. Jöjjön, nézze meg, feltettem a Twitterre. Hát nem csodálatos? De. Az. Egyszerűen hihetetlen.

#filterezettvalóság

30.

Jó estét! Úgyszintén. Kérem, üljön le. Szorítunk magának egy kis helyet. Innen egészen jól látni. Köszönöm. Nagyon kedves, de miattam ne szorongjanak! Ugyan. Igazán nem probléma, tudja, így még izgalmasabb. Nézzze, milyen szoros az állás. Mintha élet-halál kérdése lenne, nem csak egy sima játék. Igen, kérem, látom. S forrong a közönség. De hát nem csoda. Rajtuk a világ szeme. Innen, a világ másik sarkából is nézzük őket. Valóban. Nem kicsi a tét. Nem lennék a helyükben. Hát maga? Én sem. Nem vagyok valami tehetséges e téren. Azt hiszem, velem simán kikapnának. Hát akkor jobb is, ha nem játszik. Így igaz. S mondja, maga kinek drukkol? Hogy-hogy kinek? Magamnak.

#azéletnemjáték

32.

Nézzze, milyen kerek! Valóban, csodálatos. Szemet gyönyörködtető. Nem győzők betelni vele. Szébb, mint a képeken. Való igaz. S ilyen szép szimmetrikusat is ritkán látni. Kivételes alkalom. Na meg a színe. Igazán különleges. Meg kell örökíteni. Csak tessék, kérem, nyugodtan fényképezze le, most, míg lehet. Holnap már nem lesz ilyen szép szimmetrikus. Igen, mindenképp készítek róla néhány fotót. Csak a beállításokat kell átállítsam, tudniillik a fényviszonyok. Igen-igen, csak nyugodtan. Van ideje. Köszönöm. Még egy pillanatot várjon, ha lehet. Igen. Így tökéletes. Minden kis krátere látszik. Igazán pompás. De térjünk a lényegre. Megéheztem. Akkor mivel szolgálhatok? Azt mondom, vágjunk bele! Kétszáz grammot kérnék. Szeletelve.

#sajtbólvanahold

34.

Jó estét! Szép időnk van. Szép jó estét! Kérem, megismételné? Sajnos nem hallottam, mit mondott. Az időjárásra utaltam, lehet, kicsit sután, de valójában nem azt szerettem volna mondani. Akkor ugyan mit? Kérem,

azzal nem mertem volna indítani. Ugyan, ne legyen szégyellős, mondja ki, amit gondol. Kíváncsivá tett. Hát, kérem, rendben. De ígérje meg, nem veszi majd tolakodásnak. És kinevetni sem fog. Nem-nem. Természetes! Hova gondol? Mondja hát! Hallgatom. Kérem, magának, igen, magának, kisasszony, nagyon szép a mosolya.

#mosolyindító

38.

Uram bocsá! Mi ez a furcsa maszk a fején? Ugye-ugye? Rögtön feltűnt? Hát már hogyan tűnt volna fel?!? Hisz az egész válla púderes tőle. Kell ez magának? Ebben a nagy melegben a fele már le is folyt. Nézze csak! Meket vissza a sminkszobába retusálni. Nem értem magát, uram. Minek jött? Még el se kezdődött, máris kötekedik? Azt mondták, jó darab lesz. Kíváncsi vagyok, mi ez az abszurd történet. No, akkor jó helyen jár. Csak kérem, ne kérdezzen! Ne szóljon egy szót se! Ne sápítozzon! Ne hümmögjön! Ne unjon rá a dízletre! Ne nyújtogassa a nyakát! Ne akarja az égből lehozni a fát! Ne legyintsen, hogy ez nem is balett. Ne fontolgassa, hogy a szünetben feláll, és nem várja meg a második felvonást. A végéről kár lenne lemaradni. Csak nézze, és adja át magát a hangulatnak. Engedje, hogy a darab megérintse. De a sminkje, uram. És a zakója... Ugyan, meglátja, előadás közben fel se fog tűnni. Lehet, meg sem ismer majd a sok fehér arc között. De egyet ígérjen meg! A lufit majd kapja el! Hogy micsodát? Szóval ez egy bohócos történet lesz. Nem. A látszat megint csal.

#abszurdiaikortársbalett

39.

Jó napot! Bună ziua! Tessék kérem? Ce ați întrebă? Azt kérdeztem, mit mondott. Nu înțelegeți ceea ce zic? Nem értem, mit mond, uram. Dar e clar. Nu am spus nimic altceva decât o frază simplă. Am rostit o bună ziua și atât. Mit mondhat, vajon? Egy-egy szó rémlik. Mint például a ziua. Az a nap. Mármost nem a nap fenn az égen, hanem ez a 24 órás. Biztos arról kérdez, milyen napom volt. De várjunk csak! Nem vitte fel a hangsúlyát a mondat végén, úgyhogy ez egy állítás lehet. Akkor bizonyára a szép napunk van-t emlegeti. Igen-igen, kérem. Igazán szép nap ez a mai. Nem gondolja? Ce? M-ați întrebă ceva? Nu vă înțeleg deloc. Vorbiți vreo altă limbă decât maghiara? Istenem. Na most légy okos, ha tudsz! Mennyi kérdés. A mágiára az mond valamit. De csak nem akar oda küldeni?!? A nemjóját! Ennek a fele se tréfa! Bună ziua! Atâta v-am zis numai. V-am

salutat. Ááá, hogy szalutál!! Hát én is, kezicsókolom. Szalutálom, az Isten áldja! Mulțumesc, Dumnezeu să vă binecuvânteze!

#neminceledzseáalom

42.

Jó napot! Mennyi az alma? Tessék, kérem? Csak az érdekelne, mennyibe kerül egy kiló alma? Melyik fajta, uram? Ez itt! Ez a gyönyörű piros. Az nem eladó, kérem. Ugyan, miért? Hiszen ez a legszebb. Talán pont azért. Nem értem. Hogyhogy? Nem az a célja, hogy a legjobb almát jó áron eladja? Nem. Egyáltalán nem. Hát akkor ugyan mi? Hogy rávilágítsak arra, kedves uram, hogy mellőzze a külsőségeket, és vegye észre a minőséget. Rendben. Ajánljon akkor ön valamit. Rendben, kérem. De ahhoz el kell jöjjön a kertembe. Ugyan miért? Hogy kiválassza a saját almáját, és a saját kezével szedje le. S az meg ugyan miért lesz jobb? Nem lesz jobb, uram, csak értékesebb.

#márminálunkbabám

37.

Kellemes ez a hajnali csönd. Úgy van, kérem, teljesen igaza van. Álmos a város, és nem zakatol semmi és senki. Csak a fejemben a gondolatok. Ezt meg ugyan hogy érti? Úgy, kérem. Becsukom a szemem, de még akkor sem hagyják abba. Csak pörög tovább. Ettől pihenni se lehet. Hol a kikapcsológomb? A fejében, kérem. Ott nincs. Az már biztos. Hisz megpróbáltam. Jobboldalt sincs. Baloldalt sincs. Fent se. Lent se. Középen meg pláne. Ezt nem lehet kikapcsolni. Fut, mint egy etióp távfutó. Jaj, kérem, micsoda hasonlat! Egyszer ő is megáll. Igen, jól mondja. A végén. De ez azt jelenti, hogy addig nem is lesz nyugtom?!?

#kapcsoljkivégre

45.

Maga. Ön. Uram. Asszonyom. Hölgyem. Igen. Ön. Miért van megint online? Nincs jobb dolga? Netán virtuális életet él? Csupa like-ok világát? Kommentál, hogy jelezze, még lélegzik? Felmegy pár percre, majd eltűnik benne, mint Alice a nyúlüregben? Szomorú. Aztán ne csodálkozzék, ha a valóságot összetéveszti a látszattal. Mondja, mikor mondta utoljára valakinek, hogy tetszel nekem? Ja, hogy nem mondja? Sose szokta? Akkor miért teszi naponta többször a neten? Ott miért, ha az életben nem? És hozzá is szól? Most meg miért nem szól egy szót sem? Hahó! Hall engem? Egyál-

talán van ott valaki? Hogy un-friend-ingolt? Az meg mi? Eddig sem voltunk köszönőviszonyban, nemhogy barátok legyünk.

#onlinevagyoffline

46.

Elnézést. Zavarhatom? Kérem, ha zavarni szeretne, inkább ne tegye. Nem értem. Ezzel mit akar mondani? Maga már az ötödik a héten, aki felteszi ezt a kérdést. És még csak hétfő reggel van. Mi ez a zavarni vágyás az emberekben? Nem tudnak már megoldani egyedül semmit? Megakadnak picit, s rögtön segítséget szeretnének. Hogy lesz így sikerélményük? Nem kellene zavartatnom magam azzal, hogy reagálok. Lehet, akkor felmérgelődnének, és csak azért is, dacból megcsinálnák magukban. Mert képesek rá. Nem lehetetlen. De... de... Uram. Értetlenkedik? Netán nem ad nekem igazat? De. Igaza van. De mondja, mint ügyfélszolgálatos, nem az a dolga, hogy segítsen? Igen. De ha én segítek magán, hogy fogja az Isten is segíteni?

#selfhelp

Copyright fimola

A NIBELUNG-ÉNEK

RÉSZLET

HARMINCNYOLCADIK KALAND

Dietrich vitézeinek veszte

2232

Akkor mindenfelé nagy volt a siránkozás.
Palotában és toronyban zengett a kiáltás.
Ezt meghallotta Dietrich egyik vitéze.
Sietett, hogy urának a fontos hírt idézze.

2233

Így szól a fejedelemhez: „Idehallgass, Dietrich uram!
Amióta csak élek, nem hallottam ugyan-
ilyen hangos keservet, amelyet most hallottam.
Félek, Attila király is ott fekszik halottan.

2234

Hogy volna a nép máskülönben ennyire gyásztól áthatott?
A király vagy Kriemhilda úrnő: egyikük bizonyára halott!
A bátor jövevények megölték őket haragból.
Keserves siratással sok derék hős lovag szól.”

2235

Felelte Verona hőse: „Kedves lovagok,
ne ítéljete elsietve. Akármilyen dolog,
amit tettek a jövevények, az fordul ellenük.
Maradjon annyi előnyük, hogy jó a viszonyom velük!”

2236

Mondta Wolfhart, a bátor: „Én odamegyek,
és tudakozodom, hogyan állnak az ügyek,

és mit tettek a jövevények, hogy neked, uram, elmagyarázzam,
miért van a palotánál a nép ekkora gyászban.”

2237

Dietrich nagyúr felelte: „Ha sok dühös vitéz nyomul,
és faggatózni kezdesz tapintatlanul,
az ilyesmi őket ingerli fölöslegesen.
Ezért, Wolfhart, nem te mégy tudakozni. Semmi esetre sem!”

2238

Helfrichet kérte inkább, hogy odasiessen,
és tudja meg, vagy úgy, hogy Attila szolgálra lessen,
vagy kérdezze a vendégeket ki: mi történt, mi a csoda?
Mi lehet a még sose hallott nagy sírás-rívás oka?

2239

A követ tudakozódik: „Mi történt mégis itt?”
Feleli az egyik siralmas: „A harc romlásba vitt
mindent. Ami a hunoknak öröme volt, porban hever.
A burgundoktól megölve, itt fekszik Rüdiger.

2240

Vitézei közül egy sincs, aki életben maradt.”
Helfrich füléig ennél rosszabb hír még sosem haladt.
Senkinek se vitt még ennyire vonakodva hírt.
Dietrichhez visszatérő követként sírva sírt.

2241

„Miről értesültél?” – Dietrich kérdezi. –
„Helfrich, mi az a bánat, amely szemedet könnyezi?”
Feleli a levante: „Okom van igen nagy siralomra.
Rüdigert a burgund vitézek ráölték a hulla-halomra.”

2242

Mondja Verona hőse: „Ez nem Isten sorsvetése!
Bosszúnak aránytalanul nagy. Ez az ördög incselkedése.
A derék Rüdiger, jaj, mit vétett ellenük?
Úgy tudom, hogy baráti viszonyban állt velük!”

2243

Azt mondja erre Wolfhart: „Ha ez valóban kiderül,
akkor mindannyiuknak az életébe kerül.
Ha bosszút ezért nem állnánk, vallanánk szégyent, nagyot.
A derék Rüdiger tett nekünk sok szolgálatot.”

2244

Az Amelungok kapitánya, ha több is kiderülne,
azt szeretné. Figyel hát, az egyik ablakba ülve.
Meggéri Hildebrandot, nézzen a burgundokra.
Hátha megtudja tőlük, mi az események bokra.

2245

Harcban próbált vitéz úr, Hildebrand mágiszter
ki akarja mutatni, hogy ő minden burgundot tisztel,
ezért nem vesz kezébe se pajzsot, se kardot.
Emiatt unokaöccse korholó beszédet tartott.

2246

Így szól Wolfhart, az ádáz: „Ha fegyvertelenül
mégy oda, fejed a szégyen özönébe merül.
Azok ott gyalázatotokra, meglátod, kinevetnek.
De ha fegyveresen mégy, egy kissé megijednek.”

2247

Megfogadta a bölcs vén a buta ifjanc tanácsát.
Mire észbe kapna, látja valamennyi társát,
Dietrich daliáit, állig felfegyverezve.
Sajnálta ezt a vén hős. Nem így volt eltervezve.

2248

Kérdezi, hova mennek. „Bizony, megyünk veled.
Így Hagen, Tronje szülötte pimaszságot feled,
és nem űz gúnyt belőled, amire hajlamos.”
Az öreg lovag belátja: kíséret ajánlatos.

2249

Látja Volker, a bátor: jönnek fegyveresen
a veronai vitézek, feléjük egyenesen.
Kezükben a kivont kard. Pajzsuk, emelve, fent.
Burgundföldi urának Volker új hírt jelent.

2250

Adja hírül a költő: „Jönnek haragteli,
ellenséges akarattal Dietrich vitézei.
Szerintem támadni fognak. Mind a sisakját, kardját viseli.
Nekünk, idegeneknek jövetelük vészeli.”

2251

Éppen ebben a percben érkezik Hildrebránd.
Leereszti a pajzsát támasz gyanánt.
Kérdései Gunther daliái előtt hever:
„Ó jaj, derék leventék: mit vétett nektek Rüdiger?”

2252

Dietrich volt, aki küldött hozzátok, az én uram.
Rüdigert, a jeles hőst megöltétek-e csakugyan,
karddal, a híradások ahogy nekünk jelezték?
Sohasem leszünk képesek arra, hogy megbocsássuk a vesztét!”

2253

Tronjei Hagen így szól: „Nem kaptok hazug híreket,
bármennyire szeretném, hogy füllentsem a követ.
Nekem volna a legjobb, ha Rüdiger élne még,
aki miatt férfiak és nők könnye hull épp elég.”

2254

Amikor megbizonyosodtak, hogy Rüdiger halott,
siratták a lovagok. Erre parancsot hűségük adott.
Dietrich lovagjainak arcán a könny lecsorog
a szakállon és az állon. Szívük kínban forog.

2255

Siegestab ekkor így szól, Verona hercege:
„Véget ér mindahányunk boldog élete,
amelyet Rüdiger biztosított gyötrelmeink után.
Az idegenek öröme elhull Rüdiger hullatán.”

2256

Amelungi Wolfwin lovagból így beszél a bánat:
„És ha még ma látnám holtan édesapámat,
az sem volna akkora gyász, mint amelynek most lelkem a foglya.
Ó jaj, a nemes őrgróf nejét vigasztalni ki fogja?”

2257

Amelungi Wolfhart lovagból a harag így beszél:
„A portyákon ezentúl ki lesz a vezér?
Nemes őrgróf, milyen jó vezér voltál felettünk!
Jaj, Rüdiger, de nagy kár, hogy hirtelen elvesztettünk!”

2258

Wolfbrand és Helfrich, továbbá Helmnold
siratják barátaikkal, hogy Rüdiger megholt.
Kérdezni Hildebrandot nem tudják, sírván-ríván.
Ő így szól: „Burgund leventék, tegyétek, amit gazdám kíván:

2259

adjátok ki a teremből Rüdiger holttestét nekünk,
akinek veszte miatt már csak a bánat van velünk!
Hadd adjuk meg a végső tisztességet neki!
Nagy jószágát irántunk egyikünk sem feledheti.

2260

Jövevények vagyunk magunk is, mint Rüdiger vitéz.
Ne húzzátok az időt már! Hadd vigye baráti kéz
nyughelyhez azt, akít erre ki-ki méltónak ítelt.
Jaj, hogy nem tehattünk jobb szolgálatot neki, amíg élt!”

2261

Azt mondja Gunther király úr: „Nincs jobb szolgálat annál,
mint amikor barát a barátjának holtában szolgálva használ.
Szerintem az csak a hűség, ha valaki cselekszik ilyet.
Ő erre érdemes volt. Veletek jót gyakorta tett.”

2262

„Hagyjuk már a könyörgést!” – szól Wolfhart, a levente. –
„Legfőbb vigaszunknak miattatok volt halába mente.
Ha már ő nincs nekünk meg, hogy vezérünként kövessük,
adjátok ki a testét, hogy méltón eltemessük!”

2263

Feleli erre Volker: „Nahát, azt lesheted!
Hurcold ki a teremből, ha tudod, a tetemet!
Ott fekszik kibelezve és vérbe fagyva.
Rüdigerért való szolgálatodnak ez a tett lesz a nagyja!”

2264

Feleli Wolfhart, a bátor: „Költő úr, pofa be!
Ne dühíts! Rovásodon már úgylis sok gaztett jele.
Ha urunk előtt tehetném, most elbánnék veled,
de nem hagyja – sajnos! –, hogy harcoljak ellened.”

2265

Feleli erre Volker: „Nagyon is gyáva vagy,
ha csak azt mered cselekedni, amit a gazda hagy.
Hát én ezt nem nevezném hősi viselkedésnek.”
A bajtárs Hagen fülében ez oka volt nagy tetszésnek.

2266

Feleli erre Wolfhart: „Ahogy kívánod, dalnok úr!
Hangszereden beleid által pótoltatik a húr,
hogy majd arról dalolhatsz otthon, ha visszatérsz.
Türelmembe, pimasz fajankó, ne hidd, hogy beleférsz!”

2267

Feleli erre a költő: „Mielőtt kutya módra,
húrjaimat kicserélnéd, majd én a sisakodra
saját véredet kenem rá ezzel a két kezemmel,
akár visszatérek, akár nem a Rajnához győzelemmel.”

2268

Meg akarja rohanni, de Hildebrand, a nagybátyja
egy erős mozdulattal magához rántja.
„Attól tartok, dühödben ostobán nekiesel.
És akkor gazdánk előtt örökre kegyvesztett leszel.”

2269

„Ereszd el az oroszlánt, mágiszter, ha már ilyen dühös!
De ha kezembe kerül majd” – így Volker, az erős –,
„még ha az egész világot is le tudta győzni,
úgy leütöm, hogy arról dicsekvést nem fog kifőzni.”

2270

A veronai vitézek feldühödnek ettől.
Worfhart emeli a pajzsot, az, készen a harcra, megdől.
Rohan előre, akár egy vad oroszlán.
Bajtársai a nyomában, nagy robajjal porozván.

2271

Nagy ugrásokkal a csarnok faláig kilőtt,
de Hilbebrand utolérte még a lépcső előtt.
Átengedni nem akarja a harcban az elsőbbséget.
Megtalálják majd, amit keresnek, a halálos ellenséget.

2272

Hagent megrohanja mágiszter Hildebránd.
Kardokat, csendülőket mindkettejük keze kiránt.
Jól észrevehető, hogy bennük harag buzog.
Összezapó kardjaikról vörös szikrazápor zuhog.

2273

Egymástól elszakadnak a harc hevében.
A veronai vitézek felülkerekednek éppen.
Hildebrand nem tehet mást: Hagent elengedi.
Erős Wolfhart magát most merész Volkerre ráveti.

2274

Wolfhart akkorát sújt a költő sisakjára,
hogy behatol a penge. Reped a sisak kapcsa szára.
No de a dalnok, a bátor ezt jócskán viszonozza.
Úgy odacsap, hogy a szikraesőnek se vége, se hossza.

2275

A páncélből sziporkát bőven előcsiholnak.
Eltelve gyűlölettel egymás felé csaholnak.
Különválasztja őket Wolfwin, a veronai.
Csak egy hős teheti ezt meg, nem ám holmi sehonnai.

2276

Guntherben, a lovagban harcvágy bőven akad.
Így fogadja a híres Amelungiakat.
Giselher, a hős úr nagy dúrral-dérrel
sok sisakot bemázol csorogva vöröslő vérrel.

2277

Dankwart, Hagen öccse félelmetes harcos.
Hunok elleni harcban eddig sem volt kudarcos,
de nem számít mindaz ehhez képest egy kutyafület.
Aldrian fián kitört most a harci őrület.

2278

Ritschart és Gerbart, Helfrich és Wichart
bátran harcolt, ha kellett, és állták a vihart.
Ezt a bőrükön érzik Gunther emberei.
Wolfbrand magát a harcba nagyúrként beleveti.

2279

Az öreg Hildebrand is úgy küzd, akár egy tébolyult.
Wolfhart erős kezétől sok jó lovag lehullt.
Kardcsapások nyomán ők vértócsába zuhannak.
Rüdigerért az Amelungok méltó bosszút fogannak.

2280

Harcolt Siegestab nagyúr is, ahogyan tőle telt.
Hej, hogy ő a harcban hány sisakot darabokra szelt!
Az ellenséggel elbánt Dietrich unokaöccse.
Nincs, aki nála a harcban a vért bővebben öntse.

2281

Volker, a nagyerejű hős megszimatolja,
hogy Siegestab, a bátor a lovagok vérért csapolja
a páncélon keresztül. Szörnyen feldühödik.
Siegestabot megrohanja, aki hiába küszködik,

2282

ellenszegülni nem bír. A költő kioltja életét,
vagyis a maga módján műveli költészetét,
úgyhogy a kardja által Siegestab halva fekszik.
Hildebrand bosszulni indul, tudva, hogy Volker nem menekszik.

2283

„De kár a kedves nagyúrért” – szól Hildebrand magiszter –,
aki Volker keze által elesvén, halált megismer!
No de te sem maradhatsz életben, versfaragó!”
Van-e a bátor Hildebrandnál ádázabbul haragvó?

2284

Volkerre úgy odasújt, hogy a kapocs és a pánt
röpköd jobbra-balra a terem fala iránt
a sisakról meg a pajzsról a bátor versfaragónak.
Az erős Volker az élők sorából áll be holtnak.

2285

A harcba odanyomulnak Dietrich vitézei.
Villogva magasba merednek a kardok élei.
A páncélokból kifordul gyűrűlemez, jó nagy adag.
A sisakok alól kicsordul forró, vörös patak.

2286

Hagen, Tronje szülötte látja, hogy Volker halott.
Rá az egész úton ennél nagyobb gyász nem sújthatott,
akárhány rokonát és vitézét veszítette el.
Ó jaj, hogy feldühödve milyen bosszút remekel!

2287

„Nem sokáig örülhet az öreg Hildebrand!
Bajtársam általa megölve fekszik a porban alant!
Legeslegjobb segítóm, aki valaha volt!”
Pajzsát a magasba emelte. Rohamozott, kaszabol.

2288

Helfrich, a bátor: Dankwartot megölte.
Gunther és Giselher bánattól eltöltve,
amikor látniuk kell, hogy kardok a halálba tolták.
Ám kezei saját halálát előre megtorolták.

2289

Wolfhart a termet jobbra-balra hágja.
Gunther vitézeit mind sorra-rendre levágja.
A termen már harmadízben, hogy keresztülnyomul.
Keze nyomán a vitézek színe-virága hull.

2290

Giselher nagyúr így kiált Wolfhart felé:
„Jaj annak, aki ezt az ádáz ellenséget lelé!
Nemes lovag, Giselher, öld meg ellenfeledet!
Legyen már vége ennek! Ez így tovább nem mehet!”

2291

Wolfhart a harcban Giselherhez odafordul.
Kardjuk nyomán a sebekből sok vér kicsordul.
Wolfhart annyira feldühödve csörtet Giselher felé,
hogy a vértócsákból a lépte nyomában fejéig fröccsen a lé.

2292

Wolfhartot úgy fogadta a szép Ute fia,
hogy szörnyű csapások sorának kellett zuhognia.
Erős bár a levente, életben mégsem marad.
Ilyen ifjú királyból ilyen bátor ritkán akad.

2293

Wolfhart dalia testén úgy átütötte a páncélt,
hogy a szörnyű sebekből a vér szanaszét spriccelt.
Halálra sebezte Dietrich derék vitézét.
Még egy ilyen merész hőst nem látsz, hiába nézz szét.

2294

Amikor Wolfhart, a bátor érzi, hogy holtra sebezve,
elhullajtja a pajzsát. Nekigyürekezve
emeli kardját, a metszót, amelynek nagy a súlya.
Páncélon, sisakon átüt. Giselhert a hős lesújtja.

2295

Így hát mind a kettő életet halálra cserél.
Dietrich vitézei sorából immár egy sem él.
Az öreg Hildebrand lett Wolfhart elestének tanúja.
Azt hiszem, semmitől még nem támadt ekkora bánata-búja.

2296

Gunther vitéze is mind bánattal lett elege.
Dietrich vitézei szintúgy. Hildebrand odamegy,
ahol Wolfhart kinyúlva fekszik a vérben amott.
Hildebrand a karjaiba zárja a bátor és derék lovagot.

2297

Ki akarta vinni a teremből. Ez kétségtelen.
De Wolfhart túl nehéz volt. Otthagyni kénytelen.
Fepillant vérbe fagyva a ravatalra-szánt.
Látja, nagybátyja szeretné vinni a kijárat iránt.

2298

Így szól a halálra sebzett: „Drága nagybácsikám,
ebben a szorongattatásban kár volna ügyelni rám.
Inkább Hagent kerüld ki: ilyen tanácsot adok.
Szívében rohamoznak gyilkos indulatok.

2299

És ha atyafiságom siratni akar,
a legjobb híreket mondd rólam nekik hamar.
Ne sírjanak miattam! Nevem magasba szállt:
egy nagy király kezétől haltam dicső halált.

2300

Továbbá megtoroltam e helyütt halálomat.
Sok lovagot miattam a felesége sirat.
Ha tőled bárki kérdi, mondhatod neki büszkén:
én egymagam megöltem vagy száz lovagot, leküzdvén.”

2301

Gondolt mindeközben Hagen is a költőre,
akinek életét a bátor Hildebrand elvette egykettőre.
Így szól az öreg vitézhez: „Bánatomért megfizetsz.
Vasad sok jó levantét emitt az életből kimetsz.”

2302

Rásújtott Hildebrandra, hogy a sok szikra porzott,
és csak úgy zengett a Balmung, amelyet Siegfriedtől elorzott,
miután a lovagot annak idején meggyilkolta.
Védekezik az öreg hős. Látszik bátor mivolta.

2303

Dietrich nagyúr vitéze   kezében a penge széles.
Azzal sújt Tronje fiára.   A kardja hiába éles,
nem tudja megsebezni   Gunther főemberét.
Viszont Hagen széthasítja   Hildebrand karpáncél-hengerét.

2304

Hildebrand, az öreg érzi,   hogy megsebesül.
Fél, hogy Hagentől további   sebekre is még sor kerül.
Dietrich vitéze a pajzsát   a hátára veti.
Súlyosan megsebesülve,   a halált még éppen elkerüli.

2305

A burgundok seregéből   már mindenki megholt.
Gunther és Hagen az a kettő,   aki még életben volt.
Az öreg Hildebrand megy,   alvadt vértől borítva,
elmondani a szomorú hírt,   Dietrichtől bátorítva.

2306

Látja, hogy fejedelme   fölöttébb szomorú.
De szavaitól még nagyobb lett   Dietrichben a ború.
Látja, hogy Hildebrandon   a páncél csupa vér.
Ahogy aggodalma sugallja,   híreket tőle kér.

2307

„Mondd, Hildebrand mágiszter,   milyen sebből ereszt
ilyen sok vért a szíved?   Ki tette veled ezt?
Úgy látom, verekedtél   a burgundokkal a teremben.
Hát nem tiltottam ezt meg?   Maradtál volna türelemben!”

2308

Ő feleli az urának: „Hagen volt az a bajnok,
aki a sebeket ütötte.   A helyszín tényleg a csarnok.
Már éppen ott akartam   hagyni a lovagot.
Egy hajszálon alig múlt,   hogy az ördög életben hagyott.”

2309

Szól Verona kapitánya: „Azt kaptad, amit érdemelsz.
Burgundoknak adott baráti üzenetemre miért nem figyelsz?
Miért szegted meg a békét, amelyet velük kötöttem?
Nem teszem meg, de vedd úgy, hogy a fejedet leütöttem!”

2310

„Dietrich úr, fejedelmem, kérlek, ne haragudj már!
Rajtam és barátainkon esett amúgy is csúf kár!
Mi csak Rüdiger holttestét akartuk kihozni a teremből.
Gunther szolgálói nem adták. Harc lett végül is ebből.”

2311

„Jaj nekem! Eszerint hát Rüdiger tényleg halott?
Ez bennem maga mögött hagy minden más bánatot!
A nemes Gotelinda a nagynénémnek a lánya.
Szegény árvákat Pöchelarnban milyen bánat veti-hányja!

2312

Nekem az ő halála a gyász felsőfoka!”
Sírva fakadt a nagy hős. Erre megvolt az oka.
„Jaj, hűséges barátom! Jaj, elvesztettelek!
Ilyen súlyos csapást én soha ki nem heverek!

2313

Mondd meg, Hildebrand mágiszter, nekem az igazat:
ki volt az a levente, aki miatt lett áldozat?”
Mire Hildebrand szól: „Gernot volt, az erős.
Viszont Rüdiger kezétől szintén elhullt ez a hős.”

2314

Dietrich szól Hildebrandhoz: „Hallják tőled az emberek,
hogy fegyverkezzenek fel, mert én odamegyek.
És adjátok rám a páncélt, amely a testem őre!
A burgund daliákat magam vonom kérdőre.”

2315

Kérdi Hildebrand mágiszter: „Ki küzdjön oldaladon?
Aki harcosod él még, személyemben jelen vagyok.
Itt állok egymagamban. A többi mind lett oda.”
Megijedt ezt hallva Dietrich. Erre megvolt az oka.

2316

Ilyen nagy veszteséget még sohasem szenvedett.
Azt mondja: „Nos, ha minden vitézem odaveszett,
úgy elhagyott Isten engem, Dietrichet, nyomorultat.
Király voltam, rangos, hatalmas és gazdag, ha nézem a múltat.

2317

De hogyan eshetett meg” – így Dietrich fejedelem –,
„hogyan elhullott az összes harcra kész emberem
vesztésre állók kezétől, akik a harcban kimerültek?
Ha én nem vagyok balszerencsés, végzetes bajba ők sem
kerülnek.

2318

Balszerencsém nem enged a harctól maradni távol.
Mondd hát: van-e, aki él még a burgundok hadából?”
Szól Hildebrand mágiszter: „Isten a tanúm, senki se,
csak Gunther király, a hatalmas és Hagen, a hűbérese.”

2319

„Ó jaj, drága Wolfhart! Hát elvesztettelek!
Bánom, hogy megszülettem, és múltak nyarak, telek!
Jaj, Wolfwin, Wolfbrand, Siegestab! Sajnálom a fiúkat!
Amelung-földre vissza nélkülük most már ki juttat?

2320

Helfrichet, a bátrát, őt is megölték nekem!
Gerbartot, Wichartot eléggé sohasem keserülhetem!
Életem örömet már sohasem fog fialni!
Jaj, hogy a siralomba nem lehet belehalni!”

JEGYZETEK

A Szerző a 2277. strófában harci örületről beszél: azt állítja, hogy Hagen öccse, Dankwart örülettől megszállva harcolt („nu vaht vil tobeliche”). Aztán a józan Hildebrandot is hatalmába keríti a téboly. A huszadik századból ismerünk eseteket, amikor egy-egy háború a maga könyörtelen logikája szerint akkor is folytatódik, amikor már a harcoló felek nagy része látja, hogy az öldöklésnek semmi értelme sincs. Ebben az epizódban is ilyesmi történik, és a Szerző a harci örület elhatalmasodásának pontos, kíméletlen elemzését adja.

Az öreg Hildebrand a Dietrichtől kapott parancshoz híven, egyedül és fegyvertelenül akarja a burgundok által megszállva tartott csarnokot felkeresni, hogy megbizonyosodjék Rüdiger haláláról. Ha valóban így tesz, nincs öldöklés, továbbá nincs érvényes lezárása a műnek. Igen ám, de mire észbe kapna („e daz ers innen wurde”), tapasztalnia kell, hogy ő maga is állig fel van fegyverezve, ahogyan Dietrich összes vitéze is, akik – az ő eredeti szándékával ellentétben – elkísérik a csarnokhoz. Ez a burgundokban eleve gyanakvást és ingerültséget kelt, de még most sem volna elkerülhetetlen a vérontás. Hildebrand kívánsága méltányos és teljesíthető: ő csupán Rüdiger holttestét szeretné elvinni, hogy tisztességgel eltemesse. A másik oldalon Gunther hajlandó is volna kiadni a holttestet; de mire megtehetné, az események – a lobbanékony Wolfhart és az öntelt Volker kölcsönös provokációi – elsodorják a megegyezésre hajlamos mérsékelteket.

Utána már csak az alvadt vérrel dekorált Hildebrand gyászírának és Dietrich sirató litániájának, vagyis a végkifejlet közvetlen előkészítésének marad hely.

2234

a király vagy Kriembilda (...) bizonyára halott: a Szerző biztos kézzel adagolja a rémhíreket. Tudja, hogy ezek is szükségesek a harci téboly szításához.

2237

Wolfhart, nem te mégy: már egy korábbi kaland során is kiderül (1990. strófa), hogy Dietrich nem bízik Wolfhartban.

2244

Amelungok kapitánya: Dietrich.

2245

magiszter, „meister”: törvényekben járatos embert, általában olyan írástudót jelentett, aki nem volt pap.

2250

A csekély számú bokorrímes strófák egyike. A „gan /man / stan / gan” szavak csengenek össze.

2251

leereszti a pajzsát: gesztus, annak jelzése, hogy (egyelőre) nem készül támadni.

2255

Siegestab: Dietrich unokaöccse. Ezért is nevezi hercegnek a Szerző.

idegenek: nem a burgundokról, hanem az Attila szolgálatában álló, Rüdiger pártfogását élvező veronaiakról van szó.

2258

amit a gazdám kíván: Dietrich – legalábbis a szövegben – nem adott rá utasítást, hogy Hildebrand elkérje a burgundoktól Rüdiger holttestét.

2259

a teremből: a burgundok, miután megmutatták Attilának és Kriemhildnek Rüdiger holttestét (2229. strófa), nyilván visszavitték a terembe, noha a Szerző ezt külön nem mondja el.

2262

bagyjuk már a könyörgést: Gunther mindeddig hajlott rá, hogy kiadja Rüdiger holttestét. Wolfhart mintha szántsándékkal tenné lehetetlenné a békés egyezkedést.

2268

meg akarja rohanni: mármint Wolfhart Volkert. Most viszont Volker provokálja az összecsapást.

2290

öld meg ellenfeledet: a „nu wendet gegen in” Giselher önmegszólításaként értelmezhető. De Boor az „in” névmást „min”-re javítja, ennek értelmében Giselher Wolfharthoz fordul, őt hívja ki a harcra. Az eredeti szövegnek ezen a helyén, a 2290. strófa 3. sorában nincsenek személynevek.

2292

a levente: Wolfhart.

2295

immár egy sem él: Hildebrand él még, de ő nem tartozik a közönséges vitézek sorába.

2297

ravatalra-szánt, „der rewende”, szó szerint: a megsiratnivaló, a „riuwen” igéből.

2307

ilyen sok vért a szíved: a „verchbluot” a szívből, illetve a halálos sebből kifolyó vért jelenti.

2316

király voltam: a szerencsés uralkodó jelzői – rangos („here”), hatalmas („gewaltec”) és gazdag („rich”) éles ellentétben állnak Dietrich önminősítésével, miszerint ő most már „arm”, vagyis nyomorult.

2317

balszerencsés: a korabeli felfogás szerint az uralkodó – gondviseléstől meghatározott – balszerencséje

MÁRTON LÁSZLÓ fordítása

DOKUMENTUM

Horváth Andor

ÉLETEINK

3. RÉSZ

A Szeku

Pusztá neve is félelmet kelt. A Securitate – magyar átíratban Szekuritáté, röviden Szeku – az Állambiztonság neve. A rendszer elnyomó gépezetének legfontosabb szerve. Története – vagyis szerepe a rendszer védelmezésében és bukásában – a kommunizmus évtizedeinek talán legizgalmasabb fejezete.

Sokáig abban a hiszemben éltem, hogy tevékenysége Romániában nem hágott a kegyetlenség olyan fokára, mint például Magyarországon vagy a többi kelet-európai országban. Úgy képzeltem, hogy a román kommunista vezetők ezen a téren sem vették át szolgálai a szovjet modellt. Ezt a nézetemet elsőként az a bizonyos központi bizottsági dokumentum cáfolta meg 1968-ban, amely Ceaușescu szakítását volt hivatott jelezni korábbi mentorával, Gheorghiu-Dej-zsel és azzal a rendszerrel, amelynek ő volt az első számú vezetője. Az 1989 decemberi fordulat után rendre kezdtek megjelenni a Gheorghiu-Dej-éra üldözöttjeinek emlékiratai, a korszak börtönviszonyainak szentelt tanulmányok. Ezekből egyértelműen az derült ki, hogy – különösen a negyvenes évek végén és az ötvenes évek első felében – a román rendszer erőszak-szervezetei kíméletlen bánásmódot alkalmaztak a börtönbüntetésre ítélt foglyokkal szemben. A közvéleményt különösen megrázta az úgynevezett „Pitești-jelenség”: az ottani börtönben – nyilvánvalóan felsőbb utasításra – bevezették és széles körben gyakorolták az „átnevelésnek” egy különösképpen embertelen módszerét. Az egykori Vasgárda tagjai azt a feladatot kapták, hogy rendszeresen ütlegeljék, minden úton-módon kínozzák cellatársaikat, ezáltal törjék meg jellemüket, fosszák meg őket a túlélés esélyétől.

Volt-e lényeges különbség a Szeku tevékenységét illetően a rendszer két szakasza – 1948–1965, illetve 1965–1989 – között? A válasz csak az lehet,

hogy igen, volt különbség, még hozzá a Ceaușescu-korszak javára. A kép azonban jóval összetettebb annál, hogysem azt mondhatnók: a korábban félelmetes Szeku megszélidült. Gheorghiu-Dej 1968-ban történt leleplezésével Ceaușescu két célt tűzött maga elé: egyfelől megfosztani elődjét a „jó vezető” nimbuszától, hogy az a cím felszabaduljon az ő számára, másfelől figyelmeztetni a Szeku vezetőit és apparátusát, hogy szigorodik tevékenységüknek a pártvezetés általi felügyelete, hatáskörük és mozgásterük új elvekhez fog igazodni. A „szocialista törvényesség” fogalma, amely sohasem jelentett többet, mint amire éppen használni akarták, alkalmas volt arra, hogy kiemelje a pártvezetés legitím elsőbbségét annak eldöntésében, hogy az erőszak milyen módszereihez kell folyamodni a rendszer védelme érdekében. Miután pedig Ceaușescu már húsz éve tagja volt a párt legszűkebb vezető testületeinek, pontosan tudta, hogy az erőszak-szervezetek kezében olyan hatalom összpontosul, amely bizonyos körülmények között magát a párt vezető apparátusát is veszélybe sodorhatja.

Noha a rendszer természetén nem sokat változtatott, ebben az összefüggésben megvolt például a maga súlya annak az általa bevezetett intézkedésnek, hogy a belügyi szervek csakis az illetékes pártszervezet jóváhagyásával indíthattak bármiféle akciót a párt tagjai ellen, beleértve informatornak való beszerzésüket is. Hogyha, tegyük fel, a Szeku indokoltan látta, hogy valakit megfigyelés alá helyezzen, ahhoz előzetesen meg kellett szereznie a városi pártbizottság beleegyezését.

A Szeku tevékenységével kapcsolatos józan ítékezés első megállapítása ezek után csakis az lehet, hogy az nem volt ugyanúgy félelmetes a Ceaușescu-korszakban, mint korábban, főként az ötvenes évek elején. A hetvenes–nyolcvanas években az emberek már nem tartottak attól, hogy éjnek éjjel megáll házuk előtt egy fekete autó, és a belügy munkatársai elviszik a kiszemelt áldozatot. Hozzá kell azonban máris tenni, hogy az évek múlásával a Szeku működése szüntelenül terebélyesedett, méreteit – a besúgóhálózatot, a megfigyelt és lehallgatott személyek létszámát – tekintve felülmúlta a korábit. E feladatok ellátására a belügyi szerveknek tekintélyes személyi állomány és megfelelő technikai apparátus állott a rendelkezésükre.

Korai éveiben a rendszer nyíltan vállalta, hogy erőszakkal lép fel bizonyos társadalmi rétegek ellen, mivel ezt követeli az osztályharc törvénye. Azonban 1944 és 1975 között harminc év telt el. Közben nemzedékek cserélődtek, a rendszer pedig kiépítette a maga szilárd intézményi hálózatát. Az osztályharc korszaka lezárult. A párt X. kongresszusán elhangzott főtítkári jelentésben szerepelt egy olyan mondat, amely szerint a szocializmus

végérvényesen győzött Romániában. Bárki feltehetette magában a kérdést: ha így van, akkor miért kell védelmét továbbra is olyan erőszak-szervezettel biztosítani, amilyen a Szeku? Erre a kérdésre részben a hivatalos ideológia is választ adott: azért, mert a kapitalizmus képében a szocialista rendszer halálos ellenséggel áll szemben, amely a megsemmisítésére tör. Ez az ideológia ugyanakkor kevésbé nyíltan azt is hangoztatta, hogy a rendszernek lehet belső ellensége is, az pedig szintén veszélyt jelenthet biztonságára nézve. Nyilvánvaló ellentmondás feszült két állítás között: az egyik értelmében az állampolgárok döntő többsége feltétlen híve a szocializmusnak, a másik szerint viszont a rendszert mégis védelmezni kell saját, ellenséges állampolgárai feltételezett akcióival szemben.

Általános megfélemlítéssel párosuló totális ellenőrzés: talán így foglалható össze a Szeku tevékenységének lényege a Ceaușescu-korszak második felében. A besúgók hálózata a társadalom egészére kiterjedt: nem volt munkahely, tömbház, falu, művelődési, tudományos, egyházi intézmény, ahonnan ne jelentett volna a belügyi szerveknek egy-két vagy akár több informátor. Akik az elmúlt években az illetékes hatóságtól kikérték, majd közzétették a rájuk vonatkozó megfigyelési dossziét, azok két olyan következtetést fogalmaztak meg, amely látszólag ellentmond egymásnak. Az egyik szerint a Szeku mindent figyelemmel kísért, és mindenről tudott: rögzítette a megfigyelt személy házában történeteket, olvasta levelezését, lehallgatta telefonbeszélgetéseit, bármerre járt, a nyomában volt, és így tovább. A másik viszont úgy szól, hogy mindezek ellenére a begyűjtött és feldolgozott adatok messze nem terjedtek ki mindenre, lényeges részletek kicsúsztak a hálóból, valójában az egész művelet olyan volt, mint egy megállás nélkül működő, hatalmas malom, amely fűrészport őröl. A két állítás egyike sem téves. Azért nem téves, mert akkora, irdatlan méretű adathalmaz szükségképpen tartalmazott egész sor fontos, a belügyi szervek szempontjából releváns tudnivalót, miközben a rengeteg információ nagyobb hányada nem lehetett más, mint a hétköznapi lét érdektelen törmeléke.

*

A Hét belső munkatársai közt is akadtak informátorok. Tudtuk vagy sejtettük, melyik kollégánk az. Azt persze nem tudhattuk, mit és hogyan továbbítanak megbízóinknak a szerkesztőség belső életéből. Külön is szót kell ejtenem azonban egy, a szokásostól eltérő, bizarr esetről. Egy szép napon egyik kollégánknak arról tájékoztatta a főszerkesztőt, hogy felkereste ottho-

nában egy belügyes tiszt, és arra kérte, találkozzanak időről időre, és beszélgessenek arról, mi minden történt a megelőző napok során a szerkesztőségben. Kollégánknak felháborodással és félelemmel hallgatta az erkölcsi elveivel annyira ellentétes felszólítást. A főszerkesztő, miután beszámolóját meghallgatta, azt tanácsolta neki, hogy – bármilyen tehertétel is számára – ne zárkózzék el a feladat teljesítésétől. Beszéljen látogatójával erről-arról, de ne mondjon bármit, utólag pedig foglalja össze neki az elhangzottakat. Ha kényes kérdés kerül szóba, kérjen gondolkodási időt, és mielőtt a tárgyra visszatérne, lehetőleg beszélje meg vele, hogyan fog arról referálni. Így eshetett meg az, hogy egy vagy más ügyben rajta keresztül voltaképpen a főszerkesztő véleménye került a belügyi szervek irattartójába.

De a Securitate-nak nemcsak a háttérből, látatlanul volt dolga a szerkesztőséggel. Kisebb-nagyobb időközökben felkereste a főszerkesztőt irodájában egy belügyi ezredes. Úgy mondtuk akkoriban: „ő felelt” a szerkesztőségért. Előzetes bejelentés után érkezett, érdeklődött erről-arról, maga is közölt egyet s más. Nemegyszer előfordult, hogy távozása után a főszerkesztő azon törte a fejét, vajon miért is jött voltaképpen. Csupán azért, hogy letudjon egy előírást vizitét? Lehetséges, bár nem valószínű. Akkor pedig vagy meg akart tudni valamit, és azt meg is tudta az elhangzottakból, vagy elejtett egy üzenetet, amit ki kell hámozni a szavaiból. A főszerkesztő ilyen alkalmakkor tudatosan üzent is az ezredesen keresztül feljebbvalóinak, például tájékoztatta arról, hogy a magyar értelmiség köreiben tiltakozást váltottak ki bizonyos román nacionalista megnyilvánulások. Ezekről a jó hangulatban zajló, mondhatni kedélyes beszélgetésekről főszerkesztőnk azt tartotta, hogy végső soron javunkra vannak, mivel alátámasztják azt, hogy a szerkesztőségnek nincs titkolnivalója. Hosszabbra nyúló látogatás végeztével a főszerkesztő olykor pálinkával kínálta az ezredest, és poharazgatva még eltársalogtak egy-másfél órát. Olykor magam is tanúja voltam e beszélgetéseknek.

Olyan volt az egész, mint valami színjáték, amelyben a szerepkörök világosan elkülönülnek, az egyik oldalon vannak a megfigyelők, a másikon a megfigyelték, de egyébként jól kijönnek egymással. Néhány epizóddal próbálok azonban azt is szemléltetni, hogyan érezte a Securitate közvetlenül is, hogy az ő szerepe a felvigyázás és az ellenőrzés.

A bevett szokásnak megfelelően augusztus 23., a román nemzeti ünnep alkalmából az esemény előtt tisztelgő számot állítottunk elő 1981-ben is. Az is a szokások közé tartozott, hogy a lapot ilyenkor nem grafikákkal, hanem ipari létesítményekről vagy egyéb nevezetességekről készült fényképekkel illusztráltuk.

Alighogy péntek reggel a szerkesztőségbe érkeztem, beállított ezredesünk is. Nézzem meg, mondta, a lap utolsó oldalán látható fényképet. Megnéztem: a fénykép a Transilvania nevű román kőolajszállító tankhajót ábrázolta. Tudom-e, hogy ez a hajó előző nap kigyulladt a Márvány-tengeren? – kérdezte. Nem tudom, válaszoltam, és máris tisztában voltam azzal: felmerülhet a gyanú, hogy tudtunk a katasztrófáról, és ennek ellenére közöltük a fényképet. Megecsébézttem: fogalmunk sem volt arról, mi történt a hajóval. Még aznap értesültünk: az időpontok egyeztetése alapján ejtették a gyanút. A lapszám ugyanis hamarabb került nyomdába, hogysem a történetekre vonatkozó első híreket közzétették volna. Ráadásul elsőként – valamilyenkor a délután folyamán – a román Szabad Európa Rádió számolt be róluk, az Agerpress hírösszeállítása csak aznap reggel tett közzé tájékoztatást. Talán a Szabad Európa hírműsorából kellett volna értesülnünk az eseményről? Állítólag még ez is elhangzott az ügy kivizsgálása során, de a tényeken az sem változtatott, a tények pedig mellettünk szóltak.

Valamikor 1980 táján új törvényes rendelkezést hoztak tudomásunkra: nyilvántartást kell vezetni a szerkesztőség bármely tagjának külföldi személylyel való találkozásáról, és a bejegyzett adatokhoz mellékelni kell az érintett személy aláírással ellátott beszámolóját. Én kaptam a feladatot, hogy kezeljem azt a kemény fedelű, nagy alakú füzetet. Annyit tettem, hogy kollégáim kérésére bevezettem a szóban forgó adatokat – mikor, kivel találkoztak –, és átvettem kézzel írott nyilatkozatukat. Sejtettem, hogy egyik-másik alkalommal feledékenyek voltak, de ez nem tartozott rám. Némelykor az ezredes átnézte a bejegyzéseket, majd szó nélkül visszaadta a nyilvántartást. Amikor egyik látogatása alkalmával újra látni akarta, G. P. kollégám idegesen félrevont. Arra kért, várjak egy percet, mert éppen most írja a beszámolóját. Az ezredes átolvasta az újabb bejegyzéseket, majd azt kérdezte: Több nincs? Még van egy, arról megfeledeztem – válaszoltam –, és máris hoztam a kollégámtól sietve átvett sorokat. Az ezredes megnézte, nem szólt semmit, majd rövidesen távozott. Azóta sem tudom, miért volt éppen a szóban forgó találkozás annyira fontos, azonban nem kétséges, hogy kollégám tudta: szorult helyzetbe kerülhet.

Volt azután a szerkesztőségben még egy nyilvántartás, amelyet a titkárnőnk vezetett. Miután a főszerkesztő minden reggel átnézte a postát, a titkárnő bevezette a nyilvántartásba a frissen érkezett levelek feladóját és címzettjét, illetve azt a szerkesztőt, aki felé főnöke a küldeményt irányította. Szóltam már korábban arról, hogy a levelezést kifejezetten bizalmas kérdésként kezeltük, akár munkatársunktól érkező kéziratról, akár olvasóink-

tól származó – többnyire közérdekű – információról volt szó. Erősen meglepődtünk, amikor egy belügyes tiszt – nem az ezredes – azzal a kéréssel állított be a szerkesztőségbe, hogy látni kívánja a levelek nyilvántartását. Megkapta, átnézte, majd távozott. Fogadjuk el, hogy ezután betekintésük lesz a szerkesztőség levelezésébe? Fellépését fölöttébb aggasztónak találtuk, ezért távozása után a főszerkesztővel arra a következtetésre jutottunk, hogy meg kell próbálnunk utánajárni, vajon nem történt-e a tiszt részéről hatásköri átlépés. Bejelentésünkre a központi bizottság sajtóosztályáról azt a választ kaptuk: de igen, hasonló felkérésnek, ha még előfordul, nem kell eleget tenni.

Az egyik szerkesztőségi értekezletünkön saját kérésére jelen volt egy belügyes tiszt. Elmagyarázta, melyek az új állambiztonsági törvénnyel kapcsolatos fontosabb tudnivalók, hogyan kell általában véve gondoskodni a hivatali titok megőrzéséről, elkerülni, hogy bármely szöveg vagy irat, amely tartalmánál fogva problémás lehet a törvény rendelkezései szerint, illetlen kezekbe kerüljön. Az elhangzottak kapcsán többen kérdéseket vagy megjegyzéseket fogalmaztak meg. Én azt kérdeztem: mit fed egészen pontosan a terjesztés fogalma. A válasz így hangzott: terjesztésnek számít az, ha valaki megosztja másvalakivel azt, amit papírra vetett. Súlyos közlés, amelyből két dolog következett. Elsőként az, hogy a naplóirás (vagy más szöveg előállítása) nem törvényellenes cselekedet mindaddig, amíg a lakás négy fala között történik. Másodszor viszont az következett ebből a közlésből, hogy kimeríti a terjesztés vétségét az a személy, aki átad (vagy elküld) valakinek egy szöveget. Következésképpen az is, aki kétes tartalmú kézirat (vagy levéllel) keres fel egy szerkesztőséget. Vétséget követ el ezek után az a szerkesztő is, aki erről nem tájékoztatja az illetékes szerveket. Már csak az lett volna hátra, hogy azt tudakoljuk: mit fed a kétes tartalom vagy tágabban a törvényellenesség fogalma, de erre nem akadt vállalkozó.

*

Ideje most már sorra vennem, hányszor, milyen körülmények között kerestek meg személy szerint engem a belügy alkalmazottai. Valójában két beszerzési kísérletről számolhatok be – mindkettőt megúsztam. Volt azután 1988-ban egy súlyosabb ügyem: házkutatás és több rendbéli kihallgatás – arról majd hosszabban kell szólnom.

Kilencedikes voltam, amikor hívtak: menjek az igazgatói irodába. Az ismeretlen férfi, aki várt, rövidesen előadta, hogy szeretne velem rendsze-

resen találkozni és elbeszélgetni erről-arról. A jelenet erősen felzaklatott. Minden porcikám ellenkezett, de nem tudtam, mitévő legyek. Végül arra az elhatározásra jutottam, hogy magyartanáromhoz fordulok tanácsért és segítségért. M. T. abban a tanévben érkezett iskolánkba. Előadása az irodalmi művekben színesebb, érdekesebb világot tárt fel előttünk. Óráin magam is igyekeztem minél jobban szerepelni. A következő délután csongettem lakása ajtaján. Beszámoltam neki a történetekről, s azt is elmondtam, hogy szorongok és tanácstalan vagyok. Éreztem: nem lelkesedik azért, hogy hozzá fordultam, de nem is próbál meg lerázni. Anélkül, hogy bármit is ígért volna, igyekezett megnyugtatni. A tiszt többé nem kerestem, újabb próbálkozás középiskolás éveim alatt nem történt.

A másodikra hosszú évek múltán, bukaresti otthonunkban került sor, valamikor 1971 első hónapjaiban. Délutáni látogatóm próbált rábeszélni, hogy helyesen tenném, ha időnként tájékoztatnám arról, ami a szerkesztőségben történik. A helyzet két tekintetben különbözött a korábbi esettől. Frissen kinevezett szerkesztőként egyfelől jobban aggódtam. Mi lesz, ha az elutasítás az állásomba kerül? Másfelől viszont magabiztosabb is voltam, és ezt éreztettem is látogatómmal. Szerkesztőként és párttagként, mondtam, saját közösségemen belül kell megfelelnem minden kötelezettségemnek. Jóllehet figyelmeztetett: beszélgetésünknek titokban kell maradnia, némi tépelődés után beszámoltam róla a főszerkesztőnek. Helyeselte lépésemet, és megnyugtatott, hogy elejét veszi a folytatásnak. Úgy is lett.

Nagyot kell ugronunk az időben 1988-ig. Az a házkutatás és az a kihallgatás-sorozat egyik legkeményebb próbája volt életemnek. Az alábbiakban igyekszem minél pontosabban összefoglalni az akkor történeteket.

M. Guszti valamikor 1987-ben beszélt nekem először Alin T.-ről. Szociológus, egyetemi oktató, kiváló koponya, határozottan ellenzéki beállítottságú – mondta róla. Azt is hozzátette: a kevesek egyike, akik keresik a hasonlóan gondolkodó fiatal magyar értelmiségiekkel való kapcsolat-felvétel lehetőségét. Rövidesen el is hozta hozzánk, és attól kezdve Alin többször megfordult házunkban. Érdeklődéssel hallgattam szociológiai fejtegetéseit különféle aktuális témákról. Ő hívta fel például a figyelmemet arra, hogy a simának látszó felszín alatt olyan társadalmi ellentétek feszülnek, amelyek mögött bizonyos szakmai érdekcsoportok – külkereskedelem, építőipar, mezőgazdaság – képviselői állnak. Mivel éppen tudósokkal kellett interjúkat készítenem, segítettem összeállítani az igazán „menő fejek” névsorát. Ő beszélt nekem először Silviu Brucanról. Az év tavaszán megjelent, *Korszellem és önismeret* című román esszéválogatásom kapcsán elmondtam neki, hogy

az utóbbi évek nemzetiségi politikája annyira megingatta a magyarságnak az állami vezetés iránti bizalmát, hogy részben ezt kívántam ellensúlyozni a közelmúlt román szellemi életére irányuló érdeklődés felkeltésével.

Amikor a Szeku házkutatást tartott M. Guszti otthonában, egész sor kéziratot is lefoglaltak nála. Ezek java része azokat az interjúkat tartalmazta, amelyeket az idősebb generáció tagjaival (Jordáky Lajos, Balogh Edgár, Méliusz József) folytatott politikai tevékenységükről a második világháború éveiben, valamint a kommunista hatalomátvétel előtt. Miután úgy ítélte meg, hogy helyzete Romániában ellehetetlenült, Guszti úgy döntött, hogy áttelepül Magyarországra. Mivel szinte két évtizede szoros baráti és munkatársi szálak kötöttek hozzá, távozása számomra nagy veszteséget jelentett. Utolsó látogatása alkalmával arról beszélgettünk, hogy kapcsolatunkat igyekszünk majd a továbbiakban is megőrizni. Miután a két világháború közötti román esszéirodalmat bemutató antológiám előkészítése során rengeteg olyan szöveg került a látókörömbe, amely egy vagy más okból nem kerülhetett be a kötetbe, jóllehet tartalmánál fogva nagyon is aktuális volt, megegyeztünk, hogy amennyiben ott közlési lehetőség adódik, ezekre a szövegekre még visszatérünk. Akkor nem sejtettem, de később megbizonyosodtam róla: a szobámban folytatott beszélgetést lehallgatták.

A nálam rendezett házkutatásnak két kiváltó oka volt. Az első, a kevésbé súlyos, inkább csak ürügyül szolgált. A második már bonyolultabb ügy, bizonyos részletei mindmáig tisztázatlanok előttem. Enyhe túlzással olyan, mint egy kémhistória.

Egy napon Alin T. azzal keresett fel, hogy a Magyarországon élő B. Zoltán felkérésére – ottani megjelentetés céljából – írt egy dolgozatot arról, hogy miért nem volt a két világháború közötti Romániában a baloldalnak fajsúlyosabb elméleti irodalma. Vállaltam, hogy írását lefordítom. Néhány nap alatt el is készült a fordítás, és a kézzel írott szöveget átadtam a közelemben lakó J. Irénkének, hogy legépelje.

Ekkor került sor a lakásomon arra a beszélgetésre, amelyről azt mondtam, hogy bonyolultabb ügy. Telefonos egyeztetés nyomán felkeresett H. Gábor fiatal budapesti közgazdász. A beszélgetés, amelyen Alin T. is jelen volt, két igen komoly témát érintett. Az egyik a Magyarországon tartózkodó román menekültek politikai tevékenységéhez kapcsolódott, a másik a falurendezés-falurombolás egyre több aggodalmat és tiltakozást kiváltó témakörével állott összefüggésben.

Az év március 15-én első ízben fordult elő, hogy románok egy csoportja Budapesten tiltakozást fogalmazott meg a Ceaușescu vezette román kom-

munista rendszerrel szemben. Miután nyilvánvaló volt, hogy az akcióra csakis a magyar hatóságok tudtával és jóváhagyásával kerülhetett sor, Bukarest rendkívül élesen reagált a történetekre.

H. Gábor egyenesen felvetette a kérdést: nem látjuk-e elérkezettnek az időt, hogy a tervezett falurendezés kérdésében aláírásgyűjtést kezdeményezzünk, és tiltakozó szöveggel lépünk a nyilvánosság elé. Azt válaszoltam, hogy tekintettel a téma komolyságára, felelősen meg kell fontolni minden lépést. Ezért azt megelőzően, hogy bárki csoportosan aláírt tiltakozó nyilatkozatot hozna nyilvánosságra, élnie kell azokkal a lehetőségekkel, amelyekre törvényeink minden állampolgárt feljogosítanak, vagyis beadvánnyal kell fordulnia az illetékes párt- és állami szervekhez. Alin válaszát nem tudom érdemben reprodukálni, de emlékezetem szerint ő sem mondott minden további nélkül igent az előterjesztett elképzelésre.

A beszélgetés végeztével történt azonban még valami. Amint a későbbiekben kiderült: az volt a késleltetett bomba. H. Gábor elővett aktatászkájából két, nagyobb méretű borítékot, és átnyújtott mindkettőnek egyet-egyét. Miután átvettem, épp csak belenéztem: előző napi budapesti újságokat láttam benne.

Am alighogy vendégeim eltávoztak, alaposabban megnéztem a boríték tartalmát. A napilapok mellett volt benne egy felhívás, amelyet a Budapesten tartózkodó románok intéztek honfitársaikhoz. Az A4-es méretű lap összefogásra buzdított a Ceaușescu-rendszer ellen.

Meghűlt bennem a vér. Épp csak átfutottam a szöveget, majd fogtam azt a néhány példányt, bedobtam a kályhába, és azonnal elégettem őket. Számoltam azzal, hogy talán csak perceim vannak e művelet elvégzésére.

Előreszaladok néhány órát. A házkutatás első percétől kezdve tudtam, hogy amit keresnek, az éppen ez a felhívás. Hogyan kerültek ide ezek a napilapok? – kérdezte a házkutatást irányító tiszt. Budapesti látogatóm hozta őket – válaszoltam. De a tiszt valójában nem erre volt kíváncsi. Szemmel láthatóan keresett valamit, ám amit kerest, azt nem lelte sehol. Honnan tudott a létezéséről?

Az utólagos visszaemlékezés találgatásokra van utalva. Az elmúlt években lett volna mód tisztázni bizonyos részleteket, de ez nem történt meg. Ki tette a felhívást a borítékba, és mi volt vele a célja? Valóban budapesti románok készítették, vagy épp ellenkezőleg, a Securitate műhelyében állították elő provokatív céllal? A következmények láttán számomra már akkor evidenssé vált, hogy a történetnek ez volt a mozgatórugója: leleplezni magyar ügynökök nyíltan románellenes akcióját. Az egész úgy szempont-

jából másodlagosnak tekinthető, hogy a felhívás terjesztőjének szerepét éppen rám osztották, noha az én számomra a folytatás fölöttébb veszélyes kilátásokat tartogatott. Ez a folytatás azonban elmaradt, ennél fogva a velem történtek egy szelídebb változat határai között játszódtak le.

Nehezen elképzelhető, bár teljességgel nem is zárható ki, hogy H. Gábor a Szekoval együttműködve vett részt az akcióban. Hát Alin T.? Az, hogy egyidejűleg nála is házkutatást tartottak, és kettőnk kihallgatása is párhuzamosan zajlott, azt látszott akkor alátámasztani, hogy ugyanolyan áldozata ennek az eseménynek, akárcsak én.

Még aznap délben Alin becsöngetett hozzám. Elhozta azt a könyvet, amelyet kérésemre megvásárolt, mondta. Átvettem tőle, és ő máris távozott. Ebédeltem, majd rövid időre lefeküdtem. Három óra körül járt, amikor az újabb csöngetésre ajtót nyitottam. Négy férfi kért bebocsátást. Közölték, hogy házkutatási paranccsal jöttek. Ragaszkodom-e hozzá, hogy két tanú is jelen legyen az eseménynél?, kérdezte az, aki főnöküknek látszott. Igenlő válaszomra előkerítették egyik szomszédasszonyunkat, majd az utcáról betessékeltek egy megszeppent nőt.

Tartok-e a házban fegyvert vagy valutát? Miután közöltem, hogy nem, gyorsan körbejárták a lakást, beletúrtak a szekrényekbe és fiókokba. Családom tagjait beterelték a szobámba. Végig ott kellett maradniuk, nehogy eltűntessék a bűnjeleket. Lányomnak másnap felvételi vizsgája van, jegyeztem meg, kérem, engedjék elvonulni. Megtagadták.

A házkutatás – voltaképpen az én szobám átvizsgálása – körülbelül hat órát tartott. A légkör feszült volt, de nem különösebben vészterhes. Engem elégedettséggel töltött el a tudat, hogy ami a legfőbb bűnjel lehetne, az már hamuvá égett a cserépkályhában.

A könyvek átfésülésével kezdtek, az íróasztallal folytatták. Állott a szobámban egy nagy méretű faláda – jó hasznát vettük a költözéskor –, arra már nem került sor, pedig tele volt különféle irományokat tartalmazó doszsiékkal.

Sohasem számoltam, hány könyv sorakozik a polcokon, számuk 1500–2000 körül mozoghatott. Sokat közülük levettek, kinyitottak, megforgattak. Azok közül, amelyek a magyar történelemről szóltak, többet visszartartottak. Címüket felvették a jegyzőkönyvbe, majd elsüllyesztették őket egy zsákban. Az íróasztal átkutatásakor megtalálták többfüzetnyi naplómát. Azok is a zsákban kötöttek ki. Személyes jellegű iratok egy részével is ez történt, bár előfordult, hogy eltekintettek ettől, amikor közöltem: Apámtól származó dokumentumok, feljegyzések.

Az akció végeztével aláírták velem a jegyzőkönyvet, majd távoztak. Családommal együtt fellélegeztem. Nem sejtettem, hogy a java még csak ezután kezdődik.

Félóra sem telt el, és újra beállítottak. Velük kell mennem, közölte a tiszt. Mivel nagyon elegendem volt már belőlük, visszakérdeztem: van előállítási parancsuk („mandat de aducere”)? Nincs, de ha ragaszkodom hozzá, ezen nem múlik... Perceken belül hozták is.

Beültünk a ház előtt várakozó autóba. Ronda érzés volt látni, hogy autónk a parancsnokság Rahovei utcai épülete előtt áll meg, és hallani, amint a kapu kinyílik, majd bezárul mögöttünk. Tíz óra felé járt az idő.

A kihallgatás egy számomra váratlan kérdéssel kezdődött. Igaz-e, hogy Alin T. kérésére lefordítottam egy kéziratot magyar nyelvre? Erről eddig nem esett szó. Igaz, válaszoltam. Hol van az a fordítás? A gépirónőnél. Vezessem oda őket.

Újra autóba ültünk. Már éjfél felé járt az idő, amikor J. Irénke lakása elé értünk. Restelltem, hogy akaratlanul bajba kevertem az idős hölgyet és férjét. Megkértem kísérőimet, húzódjanak félre, amikor becsengetek hozzájuk. Átvettem a legépelte kéziratot, és távoztunk.

Az első este azzal telt el, hogy kifaggattak az Alin T.-féle kézitról. Nem volt teljesen ártatlan cselekedetnek nevezhető sem az, hogy megírta, még kevésbé az, hogy Magyarországon szándékozott közzétenni, ezek azonban nem számítottak főbenjáró bűnöknek. Én sem effélet követtem el azzal, hogy lefordítottam.

Másfél-két óra elteltével közölték velem, hogy hazavisznek, de a beszélgetéseket másnap reggel folytatnunk kell. Ha rémülettel éppen nem is, azért némi aggodalommal töltött el, hogy mi vár rám.

Következett egy nyolc napig tartó kihallgatás-sorozat. A program menetrendszerűen ismétlődött napról napra. Reggel nyolcra érkeztem, délben egykor távoztam. Minden napnak megvolt a maga témája, amelyről hosszasan faggattak, végül pedig utasítottak, hogy az elmondottakat foglaljam írásba, az elkészült szöveget pedig írjam alá.

Az első perctől kezdve világos volt előttem, hogy különféle bűnös, kisebb-nagyobb mértékben törvénytelen cselekedetek elkövetésének bevalóságára akarnak rávenni. Helyzetemet, a rám leselkedő veszélyt hol súlyosabbnak ítélt meg, és ilyenkor igyekeztem háritani a nekem szegezett vádakot, hol úgy találtam, hogy ilyen-olyan kihágások, szabálytalanságok esetén jobban teszem, ha egyetértően tudomásul veszem és elismerem a kifogásolt cselekedetet. Tudatosan arra törekedtem, hogy lehetőleg ne vállal-

jak semmi olyat, ami akár büntetőjogi következményt is vonhat maga után, de ne is keltsem azt a látszatot, hogy konokul elutasítok minden ellenem felhozott észrevételt. Lavíroztam.

Ahhoz, hogy viselkedésemet a számomra legelőnyösebb pozícióba tudjam beállítani, alapvetően két dolgot kellett számításba vennem. Az egyik: mi az, amiről nekik már eleve tudomásuk van. A másik: milyen választ adott kérdéseikre a velem egyidejűleg kihallgatott Alin T. Ami az elsőt illeti: eleinte nem számoltam azzal, hogy a szobámban lefolyt beszélgetéseket lehallgatták, mi több, a szemközti ház emeleti ablakán keresztül akár fénykép-felvételeket is készíthettek. (Bizonyos jelekből ugyanis később erre következtettem.) A második tekintetében a játékelméletnek ahhoz a tételéhez igazodtam, hogy két, külön-külön kihallgatott személy akkor jár a legjobban, ha kölcsönösen feltételezi a másiktól, hogy hozzá hasonlóan nem a beárulás taktikáját választja.

Volt egy pillanat, amikor úgy éreztem, hogy kettős játékot űznek, és ez bizonyos fokig megnyugtató. Talán a harmadik nap reggelén történt. Érkezésem után helyet foglaltam a tiszttel szemben, és rágyújtottam egy cigarettára. (E délelőttök folyamán nem szívtam általában sem többet, sem kevesebbet a szokásosnál.) A tiszt ekkor felállt, és elkezdett hosszan beszélni a dohányzás ártalmairól. Nemrég levetítettek előttük egy tudományos kisfilmet – magyarázta –, amelyből kiderült, hogy nem csupán a nikotin teszi ártalmassá a dohányzást, hanem azon felül az a sok egyéb nyomelem is, ami a füsttel a szervezetbe kerül... „De ebből elég ennyi, lássunk munkához”, zárta le fejtegetését néhány perc elteltével.

Gondolkodóba estem. Mit jelent ez? Miért látja váratlanul szükségét annak, hogy az egészségem iránti aggodalmának adjon kifejezést? Tévedek, ha úgy értelmezem üzenetét: ami itt folyik, az nem arról szól, hogy az életemre törnek?

Voltak azonban kemény percek is azokban az órákban. Hamar felismertem, hogy a kihallgatás fő célpontja a magyar követség. Az igazi kérdés nem az – még ha az volt is éppen terítéken –, hogy miért találkoztam több-kevesebb rendszerességgel a követség munkatársaival. A cél annak alátámasztása, hogy e találkozások révén a magyar követség ellenséges tevékenységet folytat Románia területén. A kérdésre, hogy kaptam-e tőlük magyar újságokat és Budapesten kiadott könyveket, értelmetlen lett volna tagadó választ adnom, elvégre a házkutatás alkalmával ez bebizonyosodott. Miért láttam őket vendégül lakásomban, és miért fogadtam el adományait, ha egyszer tudom, hogy törvény tiltja a külföldi állampolgárokkal va-

ló találkozást, ráadásul a magyar sajtó és a budapesti kiadók termékei románellenes nézeteket is tartalmaznak? A kérdés kényes volt, és nem lehetett kitérni előle. Szakmámnál fogva – válaszoltam – azt tartom, hogy nincs a világon olyan kiadvány, amelynek ne lehetne helye könyvtáramban, mivel magam is el tudom dönteni, hogy a benne foglaltakat mire használom. Ami pedig a külföldiekkel való találkozást illeti: igen, tudom, hogy kihágásnak minősül, ám vannak az emberi érintkezésnek olyan szabályai, melyeket az adott körülmények között is érvényesnek tekintek.

Egy alkalommal a kihallgatótiszt olyanformán terelte a beszélgetést veszéyes vizekre, hogy állítása szerint bizonyos kontextusban szóba hoztam Erdély hovatarozásának kérdését. A hallottaktól inkább felháborodtam, semmint megrémültem, ugyanis tudtam, hogy blöfföl. Szándékosan emelt hangon, patetikusan tiltakoztam a beállítás ellen, amely ebben a formában – jegyeztem meg – felér a hazaárulás vádjával. A kérdést ejtettük.

Két találatomra mindmáig elégedetten gondolok vissza. Az első inkább amolyan szellemes ripozt, a második viszont a helyzethez jól illő ellenlépés volt.

Alin T. kéziratáról faggatott. Mi történt volna vele a továbbiakban? H. Gábor vitte volna Budapestre, vagy a magyar követség útján juttattam volna el a megrendelőhöz, ahogy az máskor is történt? Mi szükség lett volna akár az egyikre, akár a másikra – kérdeztem vissza teljesen ártatlan képpel –, hiszen a román posta útján is oda juthatott volna. Csak nézett rám tágra nyílt szemmel.

Amikor egyik délben hazaértem, merész ötletem támadt. Levettem a polcra egy könyvet, és elhatároztam, hogy másnap magammal viszem. Alighogy leültem, beszélni kezdtem. „Kérem, engedje meg, hogy megmutassam Önnek ezt a könyvet, és a benne olvasható dedikációt.” A könyv, amelyet átadtam, Valter Roman visszaemlékezéseit tartalmazta, a románul beleírt dedikáció pedig így hangzott:

„Horváth Andor elvtársnak, az ifjú forradalmárnak, aki lelkesen küzd a szocializmus ügyéért.”

A mondatot csapnivalóan ósdinak és fellengzősnek találtam, amikor a szerzőtől átvettem azt a példányt. Mennyire másként hatott azonban mostani helyzetemben! A tiszt figyelmesen elolvasta, belenézett a könyvbe, majd csupán ennyit mondott: „Igen, és ezt nem akárki írta!” Éreztem, hogy aznap kevésbé sikerül belőlem sötét ellenséget faragnia.

Ám ne gondolja senki, hogy azok hangulatos, derűs délelőttök voltak. A témák és a regiszterek változtak ugyan, de mit sem változott a beszélge-

tések feszültsége, nekem pedig gondosan ügyelnem kellett arra, hogy az agresszív számonkérésre ne válaszoljak bűnbánó beismeréssel, ha pedig ellenvetéseim támadtak, azok ne fölényes nagyképűségként hassanak.

Nem tudom a naponként változó témák mindegyikét pontosan felsorolni. Rendre szóba kerültek kapcsolataim a magyar követség munkatársaival, H. Gábor látogatása és a jelenlétében lefolyt beszélgetés, Alin T. személye, M. Gusztávhoz fűződő barátságom, a magyar követségen Domokos Géza születésnapja alkalmából rendezett ebéd. Miként már említettem, a beszélgetések végeztével az elmondottakat írásban összefoglaltam.

Minden reggel tele aggodalommal, ha nem is lázas szorongással léptem be a Rahovei utcai épületbe. Úgy gondoltam, hogy az „eset” meglehetősen széles skálán mozgatható annak függvényében, hogy kivitelezőit milyen szándékok vezérlik. Egyfelől viszonylag önálló szereplője, másfelől kiszolgáltatott játékszere voltam egy olyan eseménynek, amelynek végső kimeneteléről fogalmam sem volt.

Nagy szerencsémre belső egyensúlyom, fizikai erőnlétem, megfelelő közérzetem mindvégig kitartott. Szabad óráimban visszapergettem a délelőtti történeteket, és készültem a másnapi találkozásra. Zenét hallgattam. Sokszor egymás után ugyanazt a Mozart-zongoraversenyt. Elneveztem „kihallgatási versenymű”-nek.

Az előírt programnak fegyelmezetten megfelelttem – reggelente soha nem késtem –, de igyekeztem úgy viselkedni, mint aki azon belül is megőrzi önállóságát. A negyedik napon előadtam, hogy a szerkesztőség olyan feladattal bízott meg, amely tovább már nem halogatható, ezért kérem annak jóváhagyását, hogy másnap felkeressem a kijelölt kutatóintézetet. Beleegyezésüket adták, hogy a következő délelőtti riportkészítésre fordítsam. Nem mondanám, hogy könnyen ment a mikro-processzorokról kérdezősködnöm a băneasa-i intézetben.

Egy hét leteltével úgy éreztem, valamiféle kiutat kellene találnom. Domokos Gézához fordultam tanácsért: mi legyen a teendő? A történetek áttekintése után azt tanácsolta, hogy próbáljak meg véget vetni az ügynek. Ismerjem el, hogy a korábbi beszélgetésekből sokat okultam, és a továbbiakban kerülni fogom a kifogásolt helyzeteket. Miután azonban a felmerült témákat kimerítettük, több mondanivalóm róluk nincs, kérem, hogy zárjuk le ezt a kihallgatás-sorozatot.

Udvariasan, de egyenesen, szóról szóra ezt adtam elő legközelebb. A tiszt meglepetése aligha volt színlelt, színpadias felháborodása inkább lehetett az. „Lezárni akkor, amikor még nem derült ki semmi, és amikor főnökeim

véleménye szerint szinte egy tapodtat sem haladtunk előre?” – förmedt rám. „Miközben Alin T. részéről sokkalta bővebb beismerések birtokába jutotunk?” – mutatott az előtte fekvő vaskos dossziéra.

Ekkor következett e napok legkeményebb pillanata. „Tudja-e – folytatta –, hogy elég kiállítani egy parancsot, és maga máris az egyik alagsori helyiségben köt ki?” „Igen, tudom” – válaszoltam nem csekély szorongással, de higgadtan. „Hát azt tudja-e, hogy elegendő egy újabb parancs, és családtagjai is itt találják magukat?” „Igen, tudom, hogy azt is hatalmukban áll megtenni” – feleltem szinte gépiesen, miközben éreztem, hogy gyorsabban ver a szívem.

Csend lett. Egy darabig hallgatott, majd felállt és távozott. Őrizetemre beállított egy katonát a szobába.

Hosszú idő telt el, mielőtt visszatért. Negyedóra? Félóra?

Következett az utolsó felvonás. A legkomorabb.

Felvezetett az emeletre. Tágas iroda. Az íróasztalnál elegáns fehér öltönyt viselő férfi. Fekete haja simán hátrafésülve, arcbőre feltűnően sötét. Én vele szemközt, de tőle jókora távolságra foglaltam helyet az iroda közepén. Az ezredes, valamint egy további személy a bal oldalon álló tanácskozási asztalhoz telepedett.

Máris előrebocsátom: a jelenet végeztével volt annyi lélekjelenlét és huncutság bennem, hogy ezzel a kérdéssel forduljak az ezredeshez: „Szeretném tudni, ha már ez a megtiszteltetés ért, és ha szabad, hogy kivel volt alkalmam beszélni az imént.” A tiszteletteljes válasz így hangzott: az Országos Bűnüldözési Igazgatóság főnökével (Şeful Direcţiei Cercetării Penale pe întreaga ţară). Később másoktól, akiknek szintén volt szerencséjük találkozni velem, a nevét is megtudtam.

Abban az irodában azonnal megéreztem, hogy nemcsak egy emelettel vagyunk magasabban, hanem a funkcióval járó hatásköri hatalom tekintetében is. Igyekeztem maximálisan arra koncentrálni, mit válaszolok a feltett kérdésekre. Meglepett, kissé meg is rémített, hogy új kihallgatóm pontosan tisztában volt a korábbi beszélgetések tartalmával. Mi több, egyszerűen olyan kártyát is kijátszott, amely addig még nem szerepelt. „Igaz-e – kérdezte például –, hogy utolsó látogatása alkalmával M. Gusztáv azt is kilátásba helyezte: későbbi együttműködésüket minden bizonnyal honorálni is tudná?”

A kérdés nem csupán kétértelmű volt, hanem veszélyes is. Minek a honorálását vállaltam én ezzel? Azt válaszoltam, hogy egyértelműen a hasonló esetekben szokásos szerzői tiszteletdíjról van szó.

Különös kérdéssel lepett meg a tanácskozásszalnál helyet foglaló személy. – Igaz-e, hogy a magyar követségen nemrég elmondtam egy diplomatának: ismét elutasították a Kriterion Kiadóhoz történő áthelyezésem jóváhagyását? – Igaz, válaszoltam meglepetten, mert különösnek találtam azt is, hogy valaki ezt kifülepelt, de azt is, hogy ez az információ is vétkeim lajstromát gyarapítja.

A kihallgatás légkörét nyomasztónak, kimenetelét bizonytalannak éreztem. Elismételtem a délelőtti folyamán mondottakat: okultam az előző napokon átéltekből, és kerülni fogom bizonyos helyzetek megismétlődését. Végül elhangzott kihallgatóm szájából egy mondat, amely nem volt ugyan annyira bonyolult, hogy ne érthettem volna, én mégis úgy tettem, mintha nem érteném, csak azért, hogy megbizonyosodjam: jól értettem. „Tudja mit? Legyen ez egyszer az, hogy a juhok eszik meg a farkast!”

Amikor megkértem, hogy szíveskedjék számomra érthetőbbé tenni, enyhén leereszkedő jóindulattal közölte velem: miután tudnivaló, hogy rendszeren a farkas falja fel a juhokat, akkor most történjék ennek a fordítottja... Félelmetes öngúny!

Távozásom előtt ígéretet kellett tennem, hogy a mostani beszélgetés tartalmát is írásba foglalom.

*

Szükségét érzem itt bizonyos fogalmak tisztázásának. Akit beszerveztek, és aki ezt saját aláírásával ellátott iratban vállalta, azt besúgónak nevezük (informatör). A Securitate irattárából előkerült dossziékban „forrás” (sursa) megjelöléssel illetik, aláírásként pedig fedőneve szerepel az általa kisebb-nagyobb rendszerességgel benyújtott jelentések végén. Az elmúlt évek során számos – olykor köztiszteletnek örvendő – személyről derült ki, hogy beszervezték, és besúgói jelentések fűződnek a nevéhez. Az érintett személyek életkörülményei, az általuk írott jelentések tartalmának függvényében e cselekedetek erkölcsi súlya minden esetben külön elbírálást igényel.

Sem a kihallgatások során, sem azok lezárultával velem szemben egyszer sem merült fel a követelés, hogy besúgói szerepet vállaljak. Amit a délelőtti beszélgetések végeztével írnom kellett, az a korábban elhangzottak öszszegzése volt, ha úgy tetszik, egyfajta beismerő vallomás vagy nyilatkozat. Igen, lefordítottam Alin T. kéziratát. Igen, járt nálam H. Gábor, és Alin T. jelenlétében beszélünk arról, hogy a tervezett falurendezés sokakban aggodalmat ébreszt. Igen, találkoztam magyar diplomatákkal, kaptam tőlük

könyveket és újságokat. Igen, részt vettem azon a fogadáson, amelyet a magyar követség Domokos Géza születésnapja alkalmából rendezett. Utolsó alkalommal írásba kellett foglalnom azt, amit „felmentésem” fejében önként vállaltam, mármint hogy okultam az ott történekből, és a továbbiakban kerülni fogom a törvényes előírásokkal ellentétes helyzeteket.

Beszéljünk világosan. A velem történetek első számú közvetlen következménye az volt, hogy valóban felfüggesztettem minden érintkezést a magyar diplomatákkal. Meggyőződésem szerint az ellenem folytatott vizsgálatnak ez is volt a fő célja: elvágni a diplomaták kapcsolatait a bukaresti magyar értelmiség képviselőivel. Lehetett volna ennél több is, abban az esetben, ha megtalálják nálam azt a bizonyos felhívást, az a terv viszont megghiúsult.

Mindeddig nem kerestem meg az illetékes hatóságot, és nem kérelmeztem a Securitate irattárában őrzött dossziém kiadását. Nem tudhatom tehát, megőrződtek-e az akkori jegyzőkönyvek, és dossziém tartalmazzák-e őket. Azt azonban tudom: teljes lelki nyugalommal készülnek a velük való szembenézésre, mivel semmi olyat nem vettem akkor papírra, amiért ma szégyenkezni kellene – leszámítva természetesen azt, hogy a helyzet kényszere folytán hasonló nyilatkozatokat kellett gyártanom.

Korábban utaltam már rá: jóllehet az azóta eltelt évek során bizonyos összefüggéseket tisztázni lehetett volna, ilyen vagy olyan okoknál fogva ez nem történt meg, ezért fontos részletek mindmáig homályban maradtak.

Magát az összképet illetően számomra a legsúlyosabb – és legtalányosabb – kérdés a Securitate szerepének megítélése. Mennyire indokolt számolni két, egymással ellentétes megközelítés lehetőségével? Az egyik: a Securitate szolgai módon végrehajtja továbbra is a felső pártvezetés utasításait. Március 15-e után akciótervet dolgoz ki, és szigorúan fellép minden „ellenséges” tevékenység felderítése és megakadályozása érdekében. A másik: a Belügy apparátusa valójában már a rendszerváltás perspektívájához igazítja tevékenységét, megrendezi ugyan leleplezéseket és kivizsgálásokat, de azok többnyire csak látszat-cselekedetek.

Arról, amin én átmentem, összefoglalóan azt mondanám: kellő szigorral, de nem túlzott keménységgel végrehajtott akciónak tekintem. Megeshetett volna, hogy a felhozott vádak, a kisebb-nagyobb fenyegetések hatására idegrendszerem felmondja a szolgálatot, és összeroppanok. Ha netán szívrohammal kórházba kellett volna szállítaniuk, bizonyára találtak volna megfelelő magyarázatot a történetek elsimítására. De eleve nem erre játszottak, ezért hozhatták meg azt a döntést, hogy „a juh felfalja a farkast”.

Nem sorolom magam a korszak ellenzéki hősei közé. Vizsgálódott akkoriban a Securitate az enyémnél súlyosabb esetekben is. Kettőt említenék közülük. Az egyik a Radu Filipescué, aki röpcédulákat gyártott és terjesztett, mielőtt elkapták és letartóztatták. A másik Gabriel Andreescu (...)

A rendszerváltás után derült fény Gheorghe Ursu tragikusan végződő történetére. Megírták róla, hogy letartóztatását követően annyira bátran, sőt egyenesen kihívóan viselkedett fogvatartóival szemben, hogy kegyetlenül megverték, és végül belehalt sérüléseibe.

A Securitate áldozatának kell tekintenünk Visky Árpád sepsiszentgyörgyi színművészt és Szikszai László brassói tanárt is. Viskyt államellenes izgatás vádjával ítélték börtönbüntetésre 1984-ben. Szabadulása után nem léphetett többé színpadra. Öngyilkosságát sokan gyanúsnak találták. Szikszai, az idős magyartanár, aki irodalmi kört vezetett iskolájában, szívrohamban halt meg, amikor nacionalizmus vádjával folytattak ellene kivizsgálást.

Természetesen nagy megkönnyebbülés volt, amikor végre búcsút mondtam a Rahovei utcai épületnek. Nem tekintettem ugyan győzelemnek, de elégedett voltam azzal, hogy nagyobb vereség nélkül végigcsináltam. Szívbeli jó barátom, az okos és tapasztalt E. L. megjegyezte: „Ez még jól jön majd neked.” Erre nem gondoltam. Igaza lett.

A történelekről tájékoztattam a szerkesztőség párttitkárát. Aggodalmas, de rokonszenvező arccal hallgatta végig szándékosan szűkszavú beszámolómat. Miután nem részesültem semmiféle büntetésben, munkahelyemen folytathattam megszokott életrendemet. Tizennégy hónap volt hátra 1989 decemberéig. Ezalatt kerültem minden érintkezést a Bukarestben dolgozó magyar diplomatákkal. Ha a Szekunak ez volt a célja – elérte.

Nem kerestem a találkozást Alin T.-vel, de amikor néhány hét elteltével egy tudományos összejövetelen megpillantottam őt a közönség soraiban, intettem, hogy beszélni szeretnék vele. Megálltunk egy oszlop mellett az intézmény előcsarnokában. Sápadtak és riadtnak találtam. Nem tudhatjuk, mondtam neki, miért történt minden úgy, ahogy történt, fontosnak tartom azonban, hogy ne egymást hibáztassuk. Egyetért ezzel, válaszolta, majd arra kért: fejezzük is be, mert úgy látja, most is figyelnek.

*

Eljött 1989 decembere. A fordulatot követő hetekben-hónapokban Alin T. nagy energiával kapcsolódott be a rendszerváltás eseményeibe. Egyike volt azoknak, akik kezdeményezték a Társadalmi Dialógus Csoport (Gru-

pul pentru Dialog Social, GDS) megalakítását, amely döntő szerepet játszott annak az ellenzéki szervezkedésnek az irányításában, amely Ion Iliescu posztkommunista rendszerének a leváltását tűzte ki legfontosabb célként. A GDS kiadásában jelent meg a 22 című hetilap, a 90-es évek első felének legizgalmasabb szellemi orgánuma. (Silviu Brucan miniszterelnök-helyettes jóváhagyásával Alin T. közbenjárására lett a Csoport székháza az a Victoriei úti épület, amely korábban a KISZ tulajdonában állott.) Budapesti közvetítéssel (Vásárhelyi Miklóson keresztül) ő lépett kapcsolatba Soros Györggyel, és amikor a román hatóságok engedélyezték a nevét viselő Nyílt Társadalomért Alapítvány létrehozását, ő lett annak első elnöke, és közel tíz éven át töltötte be ezt a funkciót. Nevéhez fűződik továbbá az ország első közvéleménykutató intézetének (IMAS) felállítása, amely néhány éven át – különösen, amíg nem voltak szakmai konkurrencsei – egymaga uralta a politikai nézetek és a pártopciók statisztikai felmérésének piacát. Adrian Năstase miniszterelnöksége alatt egy ideig a kormányhivatal főtitkári teendőit látta el.

Miután hosszú éveken keresztül magam is tagja voltam a Soros Alapítvány országos kuratóriumának, folyamatosan kapcsolatban álltunk egymással, és rendszeresen találkoztunk az alapítvány vezetőségi ülésein és más rendezvényeken. Az 1988 augusztusában történekről ezekben az években soha nem beszélgettünk.

Tekintve, hogy a rendszerváltás utáni sajtóban rengeteg közéleti szereplőt illettek különféle vádakkal és rágalmakkal, nem meglepő, hogy ezekből a címkékből kijutott Alin T.-nek is. Leggyakrabban „magyar ügynök”-nek nevezték, de meggyanúsították azzal is, hogy a Securitaténak dolgozott. Ha ezek a vádak tévé-beszélgetések alkalmával hangzottak el, mindenkor tagadta őket. A fenti történethez közvetlenül kapcsolódik azonban egy olyan kijelentése, amely személy szerint rám vonatkozott. Hasonló, a múltját érintő kontextusban arra a kérdésre, hogy van-e a múltjában olyasmi, ami nyomja a lelkiismeretét, egyszer azt válaszolta: Igen, éspedig az, hogy miatta rendezett a Securitate házkutatást Horváth Bandi otthonában.

Máig sem tudom, pontosan mit is akart ezzel mondani.

Láng Zsolt

BLACK MATTER

BLACKHAWK MÚZEUM, DANVILLE –
KORTÁRS ZSIDÓ MÚZEUM, SAN FRANCISCO

Ha a piaci diszfunkciók korrektorának tekinteném magam, meg se talál-
nám a danville-i Blackhawk Múzeumot. Bár Amerika nemigen nevezhe-
tő az önirónia hazájának, már abban is van valami laza grimasz, ahogy ez
a múzeum el van rejtve a Diablo-hegy tövében, egy egész kicsi település-
hez, Danville-hez tartozó még kisebb településen, amelyet Blackhawk-nak
hívnak. Fekete sólyomnak. A nagy Wikipédia szerint ez a madár csak Auszt-
ráliában honos. Akkor vajon hogyan került ide? Bár egyszer én is láttam
fehér fejű amerikai halászsast Homoródalmás határában, ami teljes képte-
lenség, és ma is annak hinném, ha nem olvastam volna, szintén a nagy
Wikipédiában, hogy 1986-ban Írországból is láttak két példányt (az egyi-
ket le is lőtték). Az is lehet, egy erre kísértő indiánt látott a múzeum név-
adója.

Oaklandtól félórát kell dél felé autózni a 680-as autópályán, majd Dan-
ville-től keletre fordulva hepehupás füves puszta után egyszer csak, mint
amikor oázisba érkezik az ember, házakkal szegélyezett téren lyukadunk
ki. A Trevi-kúthoz hasonló építmény fogad, csak ezerszer nagyobb, és a
víz a medencéből tovább folyik, közepes nagyságú folyóként, elidőzve egy-
egy kiöblösödő tavacskában, ahol különféle vadkacsák úszkálnak. A kis mes-
terséges szigeteken szobrok is találhatóak, ismert mesék jeleneteinek a sze-
replői, a mézeskalácsos vasorrú, a rút kiskacsa, Piroska és a farkas stb., ezek
is felnagyított méretben. A parton ínycsekknek való élelmiszerüzlet és se-
lyembolt, Calvin Klein és Gucci, közben gyerekvasút-kiállítás, német és
svájci kisvárosokat mintázó terepasztalokon futkározó modellekkel. Köz-
vetlenül a Múzeum alatt egy McBurger, a Pulp Fictionból ismerős menü-
vel; egy híres és népszerű amerikai focista lép ki a családjával, máris fotóz-
kodik vele egy apa a kamasz fiával. A múzeum bejáratához széles lépcsősor
vezet fel a Trevi mögött, a bejárat előtt elefantszobor, az is háromszoros

az élethűnek, jobbra a Táncszínház és Művészeti Egyetem, balra az Antropológiai Intézet.

A fő látványosság az automobil-részleg, de a Vadnyugat Meghódítása című emelettel kezdünk. Focipályányi terem, két részre osztva, balra az indián őslakosok részlege, jobbra a hódító sápadtarcúaké. Az őslakosok térfelén óriási terepasztalon mutatják be a törzsek vándorlásának útvonalát, az őszi bölényvadászatot, amelynek az a lényege, hogy egy éles peremű szakadék felé terelik a bölényeket, és mielőtt a rohanó csorda visszafordulhatna, többtucatnyian lezuhannak, nyakukat szegik, egy egész évre ellátva a törzset hűskészlettel és a sátrakhoz, ruhákhoz, szerszámokhoz nélkülözhetetlen bőrrrel. Arrébb a Little Bighorn mellett zajló híres csata (1876) is látható, élethűek a hüvelyknyi bábfigurák, tökéletes rajtuk a ruha, feszesek az íjak, a kardok gombostűnyiek, lélegzetállító tökély, úgy érzem magam, mint Gulliver Lilliputban. Bár kimerevített a jelenet, követhető, hogyan szorította be az Ülő Bika, Őrült Ló és Szép Orr vezette indián lovasság Custer alezredes embereit a sziklák alá, hogy végül valamennyiüket (1800 katonát) lemészárolják. Győzelmükkel persze semmire sem mentek, a washingtoni kormány még több katonát küldött ellenük. A falakon több helyen is virít a térkép, amely időrendben mutatja az indiánok eltűnését. Lényegében száz év alatt kiirtották Észak-Amerika őshonos lakosságát. A másik oldalról nézve viszont száz év alatt meghódítottak egy egész kontinenst. Az elveszett kultúrának már csak molyrágta, rekonstruált rekvizitumait láthatjuk a falak mentén. A használati eszközök között egy kenut is felfedezek, erről eszembe jut, milyen volt a Lake Leonardon egy hasonlóan evezni és a tó körüli erdőben sétálni, olyan helyeken, ahol valószínűleg még soha nem járt ember, és ahol az öszvérfülű szarvasok szelíden bámulnak az álmélkodó humánokra.

Szép Orr a leghíresebb indián harcosnő, ha jól emlékszem, az ő húga volt Csillagokkal Táncoló, aki költői neve ellenére szintén ott harcolt a little bighorn-i ütközetben, és egyéb fegyvere nem lévén, egy vasserpenyővel portyázva verte agyon Custer megsebesült katonáit.

Ez a jelenet nincs a maketten ábrázolva. Az állóképen az idő is áll. Nem szeretem az emberek helyett a humánokat használni, lapos ideológia rejlik a szóban. Belénk nevelt klisék írják a történelmet. Az európai kultúra szavakon, vagyis az ideológián keresztül tartja fent magát, a tárgyiasítás tradíciójával társulva. Az indián kultúra a tárgyak nélküli csendben igyekezett lényegét őrizni. Abban a csendben, amely az erdőben, a fák között, a tó vizeire felett honolt.

Jobbra, a fehérek térfelén főképp fegyvereket állítottak ki. Többféle Winchester és Colt, pisztolyok, puskák, tarackok, katonai sátrak, harci szekerek. Mellettük vasútépítők szűkös vacca, az építkezéshez használt szerszámok, vasalt faládák, amelyekben a dinamitot szállították. A Nyugati Vasúttársaság kínaiakkal dolgoztatott, a bevándorlók San Franciscóba (Angel Island) érkeztek a Csendes-óceánon keresztül. A Keleti Társaság íreket foglalkoztatott, ők meg New Yorknál szálltak partra az Atlanti-óceánon áthajózva. A transzkontinentális vasút végül 1869-ben készült el, és hozta magával a sápadtarcúak teljes uralmát. Ebben az évben mind a Winchester, mind a Colt piacra dobta a maga aranyozott emlékpisztoly-sorozatát, egy-egy példányt külön vitrinben, a legdíszesebb helyen állítottak ki: messzire ragyogva vonják magukra tárgyakat fetisizáló tekintetünket.

Míntha ez a ragyogás költözött volna a földszinten található terembe. Süppedő szőnyegen vezetnek végig a különleges fényekkel megvilágított autósodák között. Az első Benz leginkább triciklihez hasonlít, de két évtized sem kell, és Amerikát ellepik a formatervezett Buickok, Fordok, Dodgeok, Chryslerek, Cadillac-ek, Chevroletek, Lincolnok, Plymouth-ok, amelyek megdicsőülve csillognak e gigászi panoptikumban. Ez volt a múzeumalapítók eredeti célja: az amerikai álmodt megtestesítő gépkocsipark – a múzeum többi részlege csak adalék. A méregdrága, paliszanderfa padlójú Hispano-Suiza ugyan francia–svájci–spanyol koprodukcióban készült, de amerikaiak vásárolták. Kennedy elnök egyik limuzinja is látható (nem az, amelyikben meggyilkolták, mert az a detroiti Ford Múzeumban kereshető fel), egy népes család fotózkodik előtte.

Az autókiállítás mellett egy sokkal kisebb teremben afrikai maszkok és faszobrok, a háttérben afrikai dalok szólnak felvételtől. A bejáratnál a Tanzániában élő, de világszerte ismert szobrász, Joseph Nyunga egyetlen fekete rózsafatömbből kifaragott Kimbunga-szobra, egymásba kapaszkodó emberi alakok. Míntha az öles fatörzsben rejlő szellemlényekről faragta volna le a kérget. Az ismertetőből megtudom, hogy Kimbunga a hurrikánokat előidéző bantu szellem, hozhat jót is (esőt), és hozhat keserűséget (pusztítást) is. Akárcsak a szerelem, gondolom, mert az egymásba kapaszkodó testek a szerelmi ekstázist idézik: a rajtuk végighullámzó gyönyör végpontján, a kítátott, feszes ajkakon némán kifehérlik a kéj fokozhatatlan kiáltása. Csak a feketében létezhet ennyi fény.

A feketéről van szó a San Franciscó-i Kortárs Zsidó Múzeumban is. Már maga az épület is hordoz architektúrájában valami nyomasztó sötét-

séget, két, egymásra torlaszolódott, a befelé igyekvő fölé tornyosuló fekete üvegkocka. Ennek ellenjátéka a benti fény és tágasság.

Leó, a zsidó — és köre a kiállítás címe. Leó, eredeti nevén Albert Kurzman New Yorkban működött a huszadik század elején, de igen nagy hatással volt a San Franciscóban dolgozó Brooklyn Joe-ra, Pop Eddie-re és Wagner Samre is. Összevethetők a fotók és a rajzok, megállapítható, hogy Leót utánozta mindenki. Néhány életnagyságú gipszalakot is betettek szemléltetőeszközként, férfiakat és nőket is, egész testük kitetkőzött (az ágyékuk szemérmesen letakarva, pedig minden bizonnyal azt sem hagyták ki). Képeken látni a Wagner Tetoválószalón termeit, közvetlenül a San Franciscó-i kikötő mellett működött. A bevándorlók első útja ebbe a szalonba vezethetett, mintha az új bőrrel is jelezni akarták volna az új élet kezdetét.

Külön szobában a tetoválótűk, a festékek, a gépi tetováláshoz való varrógépszerű, az időben egyre kisebb méretű szerkezetek. A fényképeken az is látható, milyen kemény, hosszan tartó, fájdalmas beavatkozást igénylő műveletnek vetette alá magát a szalonba belépő kuncsaft. Ez azonban nem tántorította el őt, a tetoválószalónok alig győzték a munkát, a harmincas évekre valóságos tetoválónegyeddé nőtte ki magát az a városrész.

És hogy miféle tetkókat láthatunk? Női fejek, női aktok, virágok, főképp rózsák, vitorlás hajók, kígyók, lobogó zászlók, címerpajzsok, tankok, ágyúk, pisztolyok, giccses, egyszerű és sematikus rajzok, bár a testekre kerülve kapnak valamilyen szubakut művészi jelleget.

Némi csalódottsággal tartunk kifelé, amikor az oldalsó szárnyban felfedezzük a feketéket... A kiállítás alcíme *havruta*, amit a magyarban inkább *chevrutának* mondanak, és 'tanulótársak'-at jelent. A jesivákban, a zsidó iskolákban a Talmud tanulásának bevett formája volt, hogy ketten mélyedtek egy-egy passzusba, és közelítették meg különféle módokon. *Haverként*, ugyanis a haver meg a havruta ugyanabból a szótóból képzett. (Legendás eset, amikor Bill Clinton úgy köszöntötte Jitzak Rabint, hogy *Shalom, haver!* És lényegében a híressé vált Kertész-mondat is innen értelmezhető: „Isten, öreg barátom” – aminek alapja az a havruta lehet, amely Isten és Ábrahám között alakul ki, amikor Sodoma és Gomorra elpusztításáról alkudoznak egymással.)

Ennek a múzeumi havrutának a „fekete” (a „feketeség”) a témája. Az egyik oldalon Oxossi Ayofemi képzőművész fotói és videói. A sorozat címe: Black Lives Matter, vagyis a feketék is számítanak. Az egyik videón szereplő táncosokat mi is láttuk a metróban, a szerelvényekre felszállva mutatják be káprázatos akrobatikájú művészetüket.

A másik oldalon (Dark Matter a címe) Risa Wechsler, a stanfordi egyetem fizikaprofesszora a sötét anyagról és energiáról készített videoanimációja nézhető meg, miközben a képernyőhöz csatolt fülhallgatóban egyik előadásának hangfelvétele hallható. Ebből megtudjuk, hogy a világegyetem több mint kilencven százaléka sötét anyag és energia, csak közvetett formában érzékelhető, a látható anyagra és energiára gyakorolt hatása révén. Feltételezések szerint a sötét anyag gravitációja gátolja meg a galaxisok szét-hullását. A világegyetem már rég elillant volna, ha nem volna sötét anyag.

A kiállítás címe a Black Lives Matter-kifejezés különféle megközelítése. A BLM radikális mozgalom az egyenlő bánásmódért harcol, és első plakátjai akkor jelentek meg (2013) Amerika-szerte, amikor azt a fehér rendőrt, aki lelőtt egy fegyvertelen fekete férfit, a bíróság felmentette. Ha a „Lives” szót kivesszük, megkapjuk a sötét anyag nevét. Ez tehát a kapocs a két megközelítés között. Vagyis magyarul maga az „élet” köti össze az értelmező diskurzusokat. És mintha ezt illusztrálná a kiállítótermet betöltő gyerekszivaj: a hosszúkás, folyosószerű térben különböző korú gyerekek nyüzsögnek, különböző elemekből házakat, miniglukat, bábszínpadokat építenek és rendeznek be, rajzolnak, festenek, báboznak, beszélgetnek, haverkodnak.

SÉTATÉR

Benedek Szabolcs

BALLADA EGY CSAPATRÓL

EGY KÉSZÜLŐ KÖNYV ELSŐ FEJEZETE

1986. június 2-a hétfőre esett. Átlagos kora nyári napnak ígérkezett. Az időjárás az évszaknak megfelelően alakult, a kánikula még nem robbant be, de már érezni lehetett a nyár hevét. Alig pár nap volt hátra az iskolai évből, ennek megfelelően ez az időszak több családban is tervezgetéssel telt: a hamarosan induló és legalábbis a szülők számára végtelen hosszúnak tűnő vakáció heteiben hol legyenek, és mit csináljanak a gyerekek, akik persze mindeközben végtelen lelkesedéssel és örömmel készülődtek nekifutni a nyári szünetnek. Számukra az igazán nagy izgalmakat a bizonyítványosztás jelentette. De talán a szüleik számára is, elvégre az élet minden mással egyetemben a maga megszokott medrében csordogált, azon az útvonalon, amelyet évtizedekkel korábban kijelöltek azok, akik a világ eme fertályának sorsáról voltak hivatottak dönteni.

Ezekben a napokban a másfél hónappal korábbi csernobili atomerőmű-baleset hírei már nem szerepeltek az újságok címlapján, mint ahogy a suttogó rémhírek is eltűnedezni látszottak az utcákról és a Szabad Európa Rádióból arról, hogy a hatóságok mi mindent titkolnak el a sugárzásról, különösen annak mértékéről, és hogy a környező szocialista országok melyikében osztogatnak jótablettákat a lakosságnak. Magyarország az évtizedek óta megszokott képét mutatta a maga eseménytelenségével és a Kádár-kori hétköznapi panaszokkal, csöndes unalmával. Azok az emberek, akik ezen a hétfő reggelen munkába, esetleg iskolába siettek, az elmúlt több mint négy évtizedben immáron hozzászoktak ahhoz – vagy egyenesen abba születtek bele –, hogy a dolgok tőlük függetlenül zajlanak, a politikába és az ország ügyeibe nem szólhatnak bele, azt nyugodtan rábízhatják azokra, akiknek úgymond az a feladatuk. A valóság olyan szilárd és elmozdíthatatlanná dermedt, akár a vastagon lebetonozott utak és terek a néhány év leforgása

alatt fölhúzott lakótelepek körül: repedések egyelőre nem jelentkeztek, és az élet minden egyes rétegében és elemében olyan szervezeten folyt, mint a munka a gyárak futószalagjai mellett. Az ország – a környező baráti szocialista országokhoz, a béketábor tagjaihoz hasonlóan – leginkább egy szokványos hangyabolyhoz hasonlított, amelyben jól szervezeten, kilengések és események nélkül zajlanak a tennivalók, és mindenki szorgosan, kérdés és megakadás nélkül teszi a dolgát, rábízva magát a valahol a boly mélyén helyet foglaló, gyakran láthatatlan vezetőkre. Az idő lomhán csordogált, a napok egyformán teltek, és a hétfőt nem lehetett megkülönböztetni a keddtől, a keddet a szerdától, és így tovább. Még az olyan események sem jelentettek kuriózumot, hogy például ezen a napon az NDK-ból Magyarországra utazott tovább a Kínai Népköztársaság külügyminisztere, vagy hogy a Magyar Úttörők Szövetsége 40. éves jubileuma alkalmával ünnepi ülést tartottak a Parlamentben, mindeközben pedig Reagan elnök nem tartotta az Egyesült Államokra nézve kötelezőnek a SALT-II. nevű leszerelési megállapodás előírásait.

Azaz minden a maga megszokott medrében araszolgotott tovább. Egészen addig, amíg el nem jött az este, ennek az 1986. június 2-ai napnak az estéje, amikor is egy egész ország ült a televíziók akkor már jószerivel majdnem mindenhol színes képernyője elé, hogy végre többhónapnyi izgatott várakozás elteltével megnézhessék a magyar labdarúgó-válogatott bemutatkozását a világbajnokságon.

A Nemzetközi Labdarúgó Szövetség, a FIFA által rendezett és négyévente sorra kerülő, szerte a világon nagy érdeklődéssel várt esemény a tizenharmadik volt a világbajnokságok sorában. Még el sem hangzott az első mérkőzés kezdő sípjele, de a vb máris izgalmakat hozott. A FIFA ugyanis 1974-ben Kolumbiának ítélte a rendezés jogát, ám a dél-amerikai ország 1982-ben jelezte, hogy gazdasági problémái miatt nem tudja vállalni a világbajnokság lebonyolítását. Ekkor ugrott be a helyére Mexikó, amely 1970-ben már csinált egy sikeres és emlékezetes vb-t, és amelyet azonban 1985. szeptember 19-én hatalmas, a Richter-skála szerinti 8,1-es erősségű földrengés rázott meg. A szökőárral is járó természeti katasztrófa tízezernél több halálos áldozatot és jelentős anyagi károkat követelt. A mentés és a helyreállítás a kezdetektől fogva nemzetközi segítséggel történt, a kiváló szervezésnek és az összefogásnak köszönhetően pedig Mexikó rövidesen bejelentette, hogy nincs veszélyben a Mundial '86, azaz a futball-vb megrendezése. Részben ezt is bizonyítandó, 1985 decemberében a mexikóiak egy mini futballtornát szerveztek, többek között a magyar válogatott rész-

vételével. Ennek keretében Magyarország nemzeti tizenegye 1985. december 8-án éppenséggel ugyanabban az irapatói stadionban győzte le Kiprich tizenegyesgóljával a Koreai Köztársaság (azaz Dél-Korea) válogatottját, ahol fél évvel később első világbajnoki mérkőzését is játszotta – két nappal a vb nyitómeccse (Olaszország–Bulgária 1–1) után.

A szovjetek elleni futballmérkőzések a magyarok számára – de föltehetően a többi szocialista ország számára is – mindig különös pikantériával bírtak. A két ország válogatottja 1952 és 1991 között összesen 22 alkalommal játszott egymással. Ebből az első kettő még Moszkva–Budapest összecsapás néven futott, lévén, hogy a szovjet válogatott a helsinki olimpián játszotta első hivatalos mérkőzéseit, azt megelőzően nem hivatalos felkészülési meccseket vívott, többek között a magyar Aranycsapattal, amely éppenséggel az első ilyen találkozón, 1954. május 24-én 1–1-es döntetlent ért el, a következőn pedig (három nappal később) 2–1-re kikapott. E két találkozót 2000-től számolja a hivatalos válogatott mérkőzések közé a Magyar Labdarúgó Szövetség, utólag megtörve ezzel a vb-ezüstérmes, olimpiai bajnok és Európa-kupa-győztes Aranycsapat négyéves veretlenségi sorozatát, illetve 22 évvel a halála után plusz egy válogatottsággal megajándékozva az így immáron 101-szeres válogatott Bozsik Józsefet.

Az összesített mérleg alapján a szovjetek fölénye nyomasztó: a 7 döntetlen mellett a 22 találkozó felét ők nyerték, és csak 4-et a magyarok. Az utolsó magyar győzelem (2–0) 1978. október 11-én született. Jutott tehát bőven törleszténivaló a mexikói világbajnokságra, annál is inkább, hogy a szovjetek elleni mérkőzések az 1945 óta szovjet megszállás alatt lévő és a szovjet érdekszférába tartozó Magyarországon – még inkább az 1956-os forradalom leverését követően – valódi presztízzsel bírtak, és különös figyelem övezte őket. (Az egy és negyed éve regnáló szovjet pártfőtitkár, Mihail Szergejevics Gorbacsov közelgő, e tisztségében első budapesti látogatását pont 1986. június 2-án adta hírül a magyar pártlap, a *Népszabadság*.) A magyar labdarúgók nemegyszer azzal a teherrel léptek pályára, hogy tudták, a szovjetek ellen mindenképpen nagyon oda kell tenniük magukat, mivel vereség és rossz játék esetén azonnal elindulnak a pletykák és híresztelések arról, hogy lefeküdtek az ellenfélnek, lévén, hogy a szovjetek ellen állítólag nem szabad nyerni. Erre vonatkozó utasítás soha nem hangzott el még utalás gyanánt sem a szakvezetéstől, ennek ellenére tény, hogy a szovjet válogatott, a Szbornaja agresszív és technikás játékának a magyar válogatott majdnem négy évtizeden keresztül nemigen találta ellenszerét.

A történeti előzmények tehát nem voltak föltétlenül kedvezők, ennek ellenére a hangulat bizakodó volt. A magyar szakvezetés esetleges pesszimizmusára a válogatottnak az elmúlt két évben elért eredményei mellett – amelyeknek köszönhetően 1985 végén a nemzeti tizenegyet a legjobb európai együttesként, Mezey György szövetségi kapitányt pedig a legjobb európai kapitányként tartották nyilván – az se adott okot, hogy pontosan egy hónappal a mérkőzés előtt az akkor értelemszerűen a szovjet bajnokságban szereplő Dinamo Kijev a Kupagyőztesek Európa Kupája döntőjében döbbenetesen simán, 3-0-ra verte az Atlético Madridot. Ez volt a kijeviek második KEK-győzelme, az elsőt tizenegy évvel korábban szerezték, amikor is a fináléban éppenséggel a Ferencvárost győzték le, és a kispadon akkor is az a Valerij Lobanovszkij ült, aki 1986-ban, és akit nem melleleg alig három héttel a vb előtt, a finnek elleni váratlan döntetlent követően hívtak vissza a szovjet válogatott kapitányi tisztébe, amelyet különben korábban már kétszer betöltött. A Moszkvában is váratlan váltást a magyar futballvilágban kedvező fordulatnak tekintették, mondván, ilyen rövid idő alatt a még oly kiváló Lobanovszkij sem képes összerakni egy ütőképes szovjet válogatottot. Az optimista vélekedést az se gátolta, hogy a Dinamo Kijev edzői székét is megtartó szakember a 22-es vb-keretbe 12 játékost a KEK-győztes csapatból jelölt. Közülük nyolcan pályára is léptek a magyarok ellen.

A találkozóra a mexikói vb-n lejátszott mérkőzések nagy részéhez hasonlóan közép-európai idő szerint este 8-tól került sor – ami Mexikóban déli 12 órát jelentett. Az extrém hőség és a magas páratartalom ellenére azért választották ezt a szokatlan kezdési időpontot, hogy a vb mezőnyének többségét alkotó európai országokban kényelmesen nézhessék a tévéközvetítéseket. Ennek megfelelően 1986. június 2-án délben az irapatói stadionban, részben foghíjas lelátók (15 ezer néző) előtt az olasz Agnolin sípjére a következő összeállításban kezdett a két csapat:

Magyarország: Disztl P. – Sallai, Róth, Garaba, Péter – Kardos, Nagy A., Détári – Kiprich, Bognár, Esterházy.

Szovjetunió: Daszajev – Larionov, Kuznyecov, Besszonov, Gyemjanyenko – Jaremcsuk, Zavarov, Jakovenko, Rác – Belanov, Alejnyikov.

A magyar csapat – miután az előző két vb-n szerepelt és a nemzetközileg legmagasabban jegyzett magyar játékos, Nyilasi Tibor a gerincműtétjét követően végül nem utazhatott el Mexikóba – a szóba jöhető legerősebb összeállításában kezdett, némi meglepetést csak az okozott, hogy a várakozások ellenére Mezey a korábban szintén makacs sérüléssel bajlódó Pétert jelölte balhátvédnek, nem pedig a jelentős nemzetközi rutinnal rendelkező

Vargát. A szovjetek pedig azzal húztak váratlant, hogy az előzetes csapat-hirdetés ellenére se a legnagyobb sztárjuknak számító, a válogatottban összesen 112-szer szerepelt Blohin (aki a szóbeszédnek szerint szóváltásba keveredett az ellenkezést nem tűrő Lobanovszkijjal), se az új csillag, a szovjet bajnokság gólkirálya, Protaszov nem lépett pályára. A bennfentesek számára már kevésbé keltett meglepetést, hogy a szintén nagynevű középhátvéd, Civadze is kimaradt a csapatból, a Dinamo Kijev és a Dinamo Tbiliszi játékosai közötti ellentétéről ugyanis több helyről lehetett hallani. Külön érdekessége volt a mérkőzésnek, hogy a szovjet válogatottban ott volt egy kárpátaljai (korabeli elnevezéssel: kárpát-ukrajnai) magyar, Rácz László, ugyancsak a Dinamo Kijev csapatából. Igaz, az ő magyarságát a korabeli sajtó meglehetősen szőrmentén kezelte – az internacionalizmus jegyében nem is nagyon került szóba –, a mérkőzésekről szóló tudósításokban például a magyar lapok is rendre Racnak írták a nevét.

A magyarok a megszokott piros mezt, fehér nadrágot és zöld sportszárat viselték, a szovjetek ugyancsak a szokásos fehér mezükben léptek pályára, rajta a vörös betűs CCCP felirattal. (A televíziós közvetítések okán akkor még gondolni kellett azokra is, akiknek fekete–fehér készülékük volt, úgyszólván ennek megfelelően ügyeltek arra, hogy a mindenkori két csapat szerelése egymástól élesen elütő legyen.) A két csapatkapitány, Nagy Antal és Gyemjanyenko választott, miközben odahaza, Magyarországon tízmillió tekintet szegeződött a képernyőkre, hogy Vitray Tamás televíziós közvetítését figyelve végigizgulja a hónapok óta nagyon várt mérkőzést, és több ezer kilométer távolságból kiszurkolja a győzelmet, amelyben egyébként a többség bízott.

Az ország több mint egy esztendeje, amióta a nemzeti csapat a földkerekség országai közül elsőként kiharcolta a továbbjutást, a vb lázában égett, és a futball világán kívül és belül egyaránt úgy gondolták, hogy végre itt az idő, amikor a magyar válogatott egy kétéves sikerszériára fölteheti a koronát. Ennek pedig az első állomása lehetett a szovjetek elleni első csoportmérkőzés, amellyel kapcsolatban a legpesszimistábbak se vártak döntetlennél rosszabb eredményt. (Kivéve Végh Antal író, aki a Mundial után megjelent híres-hírheft könyvében */Gyógyítatlan!* azt állítja, hogy a szovjet mérkőzés napján 3–0-s magyar vereséget jósolt egy taxisnak.) Abban a fölfokozott lelkiállapotban pedig, amikor a lapok megírták, hogy egy számítógépes program a magyar csapatot dobta ki a Mundial '86 favoritjának, a nem hivatalos világranglista a 2. helyre sorolta Magyarországot, és a magyar csapat

kapitánya a híradások szerint állítólag egyenesen világbajnoki címet ígért, végképp nem.

A magyarok kezdték a játékot. Bognár a kezdőkörben legurította a labdát Détárinak, aki máris hátrатette Róthnak, akitől a leghátul helyet foglaló Kardoshoz került a játékszer. (Szinonimaként ide akár jöhetne a „pettyes” is, ez azonban jelen esetben nem lenne helytálló kifejezés. A mexikói világbajnokság hivatalos labdája, az Azteca ugyanis nem pettyes volt, hanem a hatszögletű, varrott bőrlemezekre festett sötét színű, geometriai formák tenyéryní köröket formáltak a felületén.) Kardos hazaadott Disztl Péternek, aki az akkori szabályok szerint megfoghatta kézzel a labdát, párat pattintott vele, majd kidobta Sallainak. A magyar jobbhátvéd egy csellel lerázta az őt megtámadó Alejnyikovot, és máris továbbpasszolt Kiprichnek, aki rögvést indította is volna Esterházyt, ha amaz elől nem tudtak volna tisztázni a szovjet védők.

Minden úgy indult tehát, ahogy a nagykönyvben meg volt írva: a magyarok ezekben a kezdeti másodpercekben bátornak és lendületesnek látszottak, és ahogy az elmúlt két évben számtalanszor, ezúttal is igyekeztek az ellenfelet már a saját térfelükön letámadni és megzavarni. Az első felhördülés is akkor hangzott föl a nézőtérről, amikor a középen kiugrani készülő Détárit csak ügyyel-bajjal szerelték a szovjet védők.

Alig fél perccel később azonban Péter fölírta a jobb szélén elhúzó Larrionovot, a megítélt szabadrúgást Rácز ívelte ballal középre, a labda Zavarovról lepattant, pontosan Jakovenko elé, aki három magyar védő, valamint az elvetődő Disztl mellett laposan a hálóba lőtt.

Az ilyesmire szokás mondani, hogy erre senki nem számított: se a szakvezetés, se a játékosok, még kevésbé a közvélemény és a mérkőzést figyelő ezerfejú cészár. Csüggedtségre azonban nem volt ok, elvégre a magyar csapat a közelmúltban számtalanszor bizonyította, hogy képes fordítani. Az első három vb-selejtezőt például vert helyzetből fölállva nyerte meg. Jakovenko gólja korán esett, még volt hátra 87 perc, ami alatt bármi történhet.

Történt is.

Alig telt el egy perc, megint csak Rácз volt az előkészítő, aki Gyemjanenko átadását gurította a magyar tizenhatos előterében az expresszvonatként érkező Alejnyikov elé, a kevés nem kijevi futballista egyike pedig – a Dinamo Minszk támadója – az úgynevezett kígyótérről, igazítás nélkül vágta a labdát a bal alsó sarokba. A korábban a vb várható nagy fölfe-dezettjei között emlegetett Disztl Péter vetődött ugyan, ám esélye se volt.

Ez már hidegzuhany volt a javából. Nemcsak a 2–0-ás szovjet vezetés volt sokak számára meglepetés, hanem az is, hogy a mérkőzésből még mindössze 4 perc telt el, és még inkább sokkoló volt látni, hogy a magyar csapat ettől kezdve nem volt ura a helyzetnek. A pirosmezesek szervezetség és elképzelés nélkül futkároztak a pályán – már amennyire képesek voltak erre –, koncepciót és játékot egyáltalán nem mutatva. Valahogy úgy, ahogyan a hangyák, amikor valaki széttapossa a bolyt.

Vitray hangja el-elcsuklott. Az irapatú stadionban a Szovjetunió vörös zászlaját lengették a lelátón, az a maroknyi magyar, aki az IBUSZ szervezésében és a Népsport játékának nyerteseként személyesen is jelen volt Mexikóban, döbbenet és csöndben hallgatott. Akárcsak a másik tízmillió odahaza, a képernyők előtt.

Most egyszeriben irgalmatlanul hosszúnak tűnt a hátralévő 86 perc. Az történt, ami korábban a magyar válogatott mérkőzései kapcsán a rémálmodokban se fordult elő: játékos, szakvezető és néző egyaránt azt kezdte várni, hogy csak érjen véget minél hamarább ez a mérkőzés, fejeződjék be gyorsan a kínszenvedés.

Ám az egyelőre reménytelenül távolinak tűnt.

A 14. percben Mezey kapitány cserére határozta el magát, és a többiekénél is indiszponáltabbnak tűnő, korábban ugyancsak sérüléssel bajlódó Róth helyett Burcsát küldte pályára. A középpályás két perccel később remek labdát tálalt Kiprich elé, aki a jobbösszekötő helyéről kapura lőtt, ám Gyemjanyenko szögletre mentett. Legalább megvolt az első magyar helyzet.

A 22. percben viszont Belanov kapott pazar átadást, a későbbi aranylabdás senkitől nem zavartatva tört be a magyar tizenhatoson belülre, ahol Kardos buktatta. A jogosan megítélt büntetéből maga a sértett rúgta a harmadik szovjet gólt.

Az első félidő végén Kiprich szöglete nyomán Kardos fejelhetett kapura, a bal alsó sarokra tartó labdát azonban Daszajev parádés vetődéssel kiütötte. Nem sokkal később Bognár lövését védte a Szpartak Moszkva kapusa. Legalább némi jele volt annak, hogy a magyar csapat is a pályán van.

A szünetet követően magyar mezőnyfőlény bontakozott ki, a pirosmezesek birtokolták többet a labdát, helyzetig azonban megint csak a szovjetek jutottak el, a nagy lendülettel játszó Rácز révén, akinek 14 méterről leadott lövése alig kerülte el a magyar kaput.

Minden bizonnyal a meddő magyar főlényt próbálta gólra váltani Mezey György akkor, amikor a 62. percben Péter helyett Dajkát cserélte be. A magyar csapat ezzel balhátvéd, illetve az elől egyedül árválkodó Esterházyt le-

számítva ballábás játékos nélkül maradt. (A szovjetek is kihasználták mindkét cseréjüket, a 70. percben Rogyionov, a 73.-ban Jevtusenko lépett pályára.) Akit azonban esetleg némi bizakodással töltött el az, hogy az utóbbi percekben a magyarok valamivel többet birtokolták a labdát, annak a 67. percben végképp csatlakoznia kellett: Jakovenko végigszalomozott a pályán, mint a kés a vajban, akadálytalanul elszáguzdott minden útjába kerülő magyar mellett, Jaremcuk elé tálalt, akinek nem volt nehéz a kifutó Disztl mellett az üres kapuba lőnie.

Hét perccel később a kijevi középpályás ismét gólt szerezhetett volna, ám ebben a labdáért vele versenyt futó Dajka megakadályozta. Az összesen 24 válogatott meccsen szereplő Honvéd-csatár pályafutásának nagy pechje, hogy címeres mezben egyetlen találatot ért el, az is egy öngól volt, ezen a mérkőzésen.

„Katasztrófa” – mondta Vitray az ötödik szovjet gól után.

Pedig még mindig nem volt vége.

A 78. percben Kardos ezúttal Larionovot rántotta le a magyar büntetőterületen belül. A tizenegyest most a frissen beállt Jevtusenko lőtte, mégpedig nagy erővel a kapu bal felső sarka mellé. A vb után hamarjában megjelent könyvek sorában volt, amelyik biztosra vette, hogy a kijevi csatár szándékosan kegyelmezett meg a magyaroknak.

Két perccel később ellenben már nem volt irgalom: Daszajev kidobásából Zavarov futott végig akadálytalanul a pályán, majd Alenyikov elé tálalt, aki a magyar kapu előtt ütközött Garabával. A labda Rogyionov elé gurult tovább, ő pedig senkitől nem zavartatva a hálóba lőtt. Mind Vitray Tamás a televíziós közvetítésben, mind másnap a *Népsport* azt állította, hogy Alejnyikov föltartotta Garabát, ezért a gólt nem kellett volna megadni.

Agnolin megadta. Nem mintha ennek lett volna különösebb jelentősége.

A hátralévő percek a szovjet csapat önfeledt játékával teltek. Magyar szemszögből megváltásként érkezett a mérkőzés végét jelző hármas sípszó. Az eredményjelző mind az irapatói stadionban, mind a tévékészülékeken a hihetetlennek tűnő, ennek ellenére könnyörtelen valóságot mutatta: Szovjetunió–Magyarország 6–0.

Azon a földrajzi szélességen, ahol Magyarország fekszik, júniusban van fent legtovább a Nap. Ezen a hétfőn azonban este tízre, amikor befejeződött a magyar–szovjet világbajnoki csoportmérkőzés, teljesen besötétedett. Egy ország ült teljes megdöbbenéssel a kikapcsolt televíziók előtt – a szóbeszéd szerint volt, aki ki is dobta az ablakon a készüléket –, és egyre csak azt találgatta, hogy de hát mi történt. Mi lett ezzel a jobb sorsra érdemes,

mindenki által szeretett és sokra tartott válogatottal, amelyiktől azt várták – nem indokolatlanul –, hogy megismételje az ötvenes–hatvanas évek nagy magyar futbalsikereit?

Válasz egyelőre nem született. Csak az látszott biztosnak, hogy 1986. június 2-án délben a mexikói Irapuatóban valami visszavonhatatlanul és teljességgel váratlanul véget ért.

Béres Károly

MI SZÁMÍT?

SZILASI LÁSZLÓ: *LUTHER KUTYÁI*. MAGVETŐ KÖNYVKIADÓ,
BUDAPEST, 2018.

Mostanában több halálközeli állapotról szóló könyvet lehetett olvasni. Ezekre nem mindig érvényesek az esztéta meglátásai, nem lehet azt mondani hasonló tematikájú művekre, hogy a legjobb, ez a jelző nem illik ide. A legmegrázóbbat szokás jelzőként használni, de ennek is vannak elkerülhetetlenül negatív zöngéi, lévén, hogy a halálra utalnak. Nyilvánvaló, hogy ha valaki nem éli túl a betegségét, akkor a róla írt naplóját érthető megrendüléssel fogjuk olvasni. Az élet és a halál nem összemérhető esztétikai feltétel. A személyesség mindig túllép az esztétikán. A személyességet valamiképpen másképp kezeljük, mint a közvetett módon megjelenő írói szubjektumot.

Szilasi László könyvével majdnem egy időben, valamivel korábban jelent meg Esterházy Péter *Hasnyálmirigynaplója*. Annak esztétikai értékelése lehetetlen volt. Szemlélteti ezt az is, hogy Esterházy könyve nem került fel a díjazott könyvek listáira, míg Szilasi könyve máris több díjat is kapott, és természetesen egy ilyen díjazás mégiscsak esztétikai értékelések mentén történik.

Hogy műfajilag milyen sokféleképpen lehet a témához nyúlni, azt számtalan korábbi könyv is mutatja. Nádas Péter *Saját halála* lényegében egy filozofikus mű arról, miféle kudarc, amikor az ember a halál leírásával kísérletezik. Csak hasonlatokban tud róla beszélni. Ugyanakkor, pontosan ezért a sikerességének mércéje végül is lehet esztétikai kategória.

A halálos betegség fölötti győzelemről szól Szilasi László regénye, de ugyanakkor a regényírás győzelméről is. A lehet-e a halálról írni? kérdésre adható válasz pozitív, ezt erősíti meg. Akárcsak a Nádas leírása, közvetetten írja le a halált, a testen keresztül, a test viselkedésének aprólékos, egészen részletes, olykor már-már irritálóan aprólékos, dokumentarista leltárával. Elveszett tudat, érzékelhetetlen idő, de akkor mégis hogyan tudatosítható, ami történt, hogyan mérhető az idő? Miféle fogalmakkal ragadható meg az

életből való kizökkenés állapota? Nem lehet másképp mérni, csakis a testben beálló változásokon keresztül. Két állapot összehasonlításával és megkülönböztetésével. A folyamatok által. A környezet, a család reagálásának közvetett drámaiságával. Emlékek áramlását szemlélve. Miért és mikor tárul fel egy régi emlék? Mi mutatkozik, mire emlékszik másképp a traumát átélt tudat?

A részletessége révén megrázó jeleneteket látunk magunk előtt. Olvasuk, mi történt, mások beszámolóit hallhatjuk azokról az órákról, amikor az emlékező tudata nem működött. Működött mégis, csak a múlt nem rögzült az emlékek között. Elraktározódott, de másképp, a beállt állapotváltozás a közvetett bizonyíték. Az őszinteség itt nem a személyes, intim pillanatok kitergetése, hanem szükséges módszer. Akárcsak az orvosi jelentésekben felsorolt gyógyszerek és beavatkozások listája. Az életet kell újra beindítani, orvosmérnöki munka tehát az emlékezés, a test megfigyelése, a működés jellemzőinek leltározása. Már-már bénító az a részletesség, ahogy az üritkezés megjelenik. Vagy az a fajta, már-már a megváltás történetét idéző patetikus beszámoló, amely a dohányzásról való leszokás gyötrelmeit idézi.

De nem csupán belügy az élet újraépítése. Társadalmi is, lévén a beteg egyetemi tanár, családapa, elvált férfi, aki a megpróbáltatásokból az új szerelem segítségével kievickél, még akkor is, ha a könyörtelen őszinteséggel lejegyzett mindennapokban a szerelem nem egyértelműen mutatja fel az erejét. Többféle formában is ironikus mű. De ez az irónia inkább humor, ősbibb és naivabb az irónia mai formájánál.

A családi múlt, szülők és nagyszülők sorsa, a huszadik század traumái szintén közvetett formában kerülnek elő, egy-egy esemény, egy-egy bútor darab sorsának elmesélése közben. És közben ott van a mindent átderengve láthatóvá tevő istenhít, amelynek alig van említése, de mégis ott van, átvilágítja a könyvben megjelenő teret és időt, nyomatékosítva, hogy az igazán lényegesről nem lehet közvetlenül beszélni. Ezért is találó a cím, a *Luther kutyái*. Arra a sejtelmes anekdotára utal, amivel Luther, a reformátor példázza a hit szükséges erejét.

A kötetten végigvonul ez a derengő sejtelmesség, mondhatni az esztétikai tartalmat is átítatja, amivel viszont nem homályosítja, ellenkezőleg, értetőbbé teszi a szót. A kutyamotívum többször is megjelenik, nem csupán a Luther-anekdota révén. A betegség szorosan hozzá van láncolva a testhez. A kutya ugyanakkor maga a remény színönimája. A reményé, hogy a világ az ember pártján áll, hogy a halál nem bosszú, nem gonosz praktika

eredménye, hanem mindennek van logikai előzménye, minden érthető, még az is, aminek nincs racionalitása. A megértés nem kizárólag az agy tevékenysége. Szükség van az agyra, de ahogy a humor is valamilyen más szempontnak a jelentkezése, a megértés érdekében ki kell lépnünk a megszokottból, a belakott szférákból. A betegség ezért is lesz a megértés szinonimája. (Metaforája, mondaná Susan Sontag.) Általa kilépünk a megszokottból, és az idegenség távlataiból megérthetjük, hogy akárcsak a halálunk, de az életünk is megírhatatlan. Azonban amennyiben megfelelően járunk el, mégiscsak sikerül azt megírunk, ami ebben az életben örök ismeretlenként bele van rejtve.

Balla Ilona

MINEK NEVEZZELEK?

VISKY ANDRÁS: *NEVEZD CSAK SZERETETNEK.*
JELENKOR KIADÓ, BUDAPEST, 2017.

Hogy miért pont ez a címe ennek a kötetnek, többféleképp is talányos marad. Először is, az a vers, amely a címet kölcsönözte, valójában nem a szeretetről, hanem a bosszúról beszél („Mennek a gyilkosok, mennek / lefelé, egyenesen József kitárt / karjaiba, örök jövevények. / Csak a befogadó bosszú ment meg / attól, aki vagy, nevezd csak szeretetnek”), másodsor a leghatásosabb, legkatartikusabb versek nem a szeretetről, hanem a szerelemről szólnak, legalábbis ez a szó íródik le többször is („kielégületlen szerelem”, „szerelem üres tenger” stb.), miközben, meglehetősen, a különbség szeretet és szerelem között szintén kérdése ennek a kötetnek, nem is annyira kérdésként, mint inkább a lehetséges választ körülkerítő kételyként.

Katartikus, ez a legmegfelelőbb jelző, nem véletlenül használtam. A Visky-versek mércéje a katarzis, leplezetlenül fontos cél számukra, drámaiságuk is innen magyarázható. Cél, mert meghatározó szükség van a távolságra, ami az érzékelés és a megértés között van, a katarzis teremtette elmozdulásra, kibillentésre, kizuhanásra, arra a másásra, ami a megértés

strukturális feltétele. A katarzis olyan rezgésforma, amely az esztétikai energiákat szállítja.

A kétely is fontos szava ennek a költészetnek, annak ellenére, hogy Isten, a világ ura mindenütt jelen van, tehát létezése nem kérdőjeleződik meg. De ha jelen van, miért nem avatkozik közbe? Ha jelen van, miért nincs jelen, miért tehetetlen? Ahogy *A fogadás* című, Kertész Imrének ajánlott versben áll: „a Világ Ura most bizony vesztesre áll” – mi ennek az oka? „Ki okozza veszét?” Ez már nem csupán Jób kérdése, illetve nem a klasszikus hitviták felvetése, ez a hit alapjaira, értelmére vonatkozik, a hit elvesztésének félelméről tanúskodik. Egy másik versben (*Idős vagy?*) felidézett rémálomban a templom omlik össze, akár „reccsenés a mellkas ketrecébe”. Tulajdonképpen azt mondhatjuk, a látszat ellenére ezek nem Isten-versek, ezek egzisztenciális hit-versek, nem Isten áll a középpontjukban, hanem a lázadás és a behódolás között vergődő ember.

A líra őszinte vágya a kitárulkozásra átfordítódik a meztelenség-vágyra. Nem testi meztelenség ez, és nem is lelki kibeszélésféle, inkább anyag-talan kiáradás. Hasonló jelenség ahhoz, ahogy az ige testté lőn. A meztelenség a kimondott szó, más értelemben maga a Biblia, szent formája a szónak. Egyik interjúban Visky ezt így indokolja: „A szentség a meztelenné válás eseménye lett számomra (...). A versnek kell megcsinálnia valahogy ezeket a meztelenség-eseményeket, a versnek kell elvinnie a nyelvet a saját határáig. A jelentéseket oda kell kényszeríteni a határokig, és, ha lehet, az olvasót is, és az író is, ha szerencséje van, valamilyen önszemléleti határhelyzetbe kényszerül a szövege hatására.”

Nem véletlen tehát a Bibliára történő állandó reflektáltság. Amikor egyébre, másokra mutat az utalás, akkor is a bibliai hermeneutika szabályait követi. Röhrig Géza, Ascher Tamás, Cs. Gyimesi Éva, Kertész Imre és sokan mások, névtelenek, a Viskynél megszokott családtagok, népi prédikátorok, színpadi szereplők vannak benne a könyvben, afféle mérceként, viszonyításként, egyben az írás folytonosságát jelezve: minden írás egyben továbbírás is.

A kötet tíz részből áll. Nem tematikailag, inkább formailag választódnak külön az egyes versek. De a tagolódás sem feltétlenül jelent szoros formai hasonlóságokat, sokfélék a versek. A naplószerű, vallomásos daraboktól, a balladai hangvételtől a haikukig széles a skála. A versírás maga is amolyan szerelmi gyakorlat: az a metamorfózis, amelyen a lírai én átesik, hogy kijelenthesse magát. „Ha én test vagyok, / Te vagy a szarkofág. / Ha lélek va-

gyok, / Te vagy a perzselő szél. / Ha kimondott szó vagyok, / Te vagy az emlékezetkiesés.”

Időben mintegy hét-nyolc év versei kerültek ide. A 2008-ban megjelent *Gyáva embert szeretsz* utáni versek tehát, de nincs éles határ a két kötet között. De ez az ismétlődés nem is kerülhető el, lévén költői dogma, hogy a viszonyítási pontok nem változnak. Ugyanakkor sok minden elmozdul, például az apa-fiú kapcsolat drámaibbá, meztelenebbé válik. A mindenkori jelen értelmezési kísérletei teszik katartikussá a fiú vállalását, lényegében ráért sorsát. A mindennapok az Írás jelenében válnak mérhetővé, és fordítva, az Írás szavai a mindennapi cselekvésekben jelennek meg. „A legfőbb semmiézés, a másikpokol.”

A mindennapi az Írás által felmagasztosul, maga is részt vesz a szerelmi viszonyok felmutatásában: „Mert kihez forduljon az ember, aki látásod / nélkül semmisül meg? És kihez forduljak én, / aki érintésedtől telve nélküled érkezem az / örök emlékezés kietlen és pusztá / mennyországába?”

Az egzisztenciális tapasztalat pedig az, hogy Isten azért hallgat, mert tehetetlen. „Te vagy hajlékunk nemzedékről nemzedékre, / Aki otthontalan vagy. / Hajlékod vagyunk nemzedékről nemzedékre, / Akik otthontalanok vagyunk.” Mindig ez a kettősség tér vissza: „Az égi szerelem legyőzi a földi szerelmet. Nem emlékszem, kinek / festettem. Scipione Borghese? Elveszett. Másfelől meg francokat / győzi le az égi szerelem a földi szerelmet. Az égi szerelmet csak a tiltott / szerelemben tapasztaltam meg, semmi másban. Eltűnni egy másikban, / vakon, fejvesztve, és nem térni vissza soha többé. De aztán visszatérsz, / és véged van. Nem nyersz bocsánatot. Az égi szerelem, na igen, nem / győz le semmit. Én mindenesetre megpróbáltam. / Elveszett.” (*Caravaggio elkészíti az eltűnt képek leltárát*)

Ezek a nyelv hullámvásán alapuló szabadversek viszik, tolják ki legtovább az említett határokat. Azaz visznek el a lehető legmesszebbre az otthontalanság megtapasztalásában, amely a benne lévő lázadás révén egyben a száműzetéstől való szabadulás esélyét is meghozza. A ráébredést, a keserű számvetést, a számvetés nyomán feltárulkozó tényleges meztelenséget. „Mindenkori andráskereszt. András, valamennyi. Néma X. A faácsolat nem látszott, pedig megfestettem, nem lehet másként: úgy vittem fel rá az újabb réteget, András. Az ember mint az elhúzódó Isten-kísérlet mártírja: valami ilyesmi, azt hiszem.”

Amik Annamária – György Andrea

PANASZOLKODÁS A PUSZTÁBAN

NICOLE KRAUSS: *SÖTÉTLŐ ERDŐ*. FORDÍTOTTA
MESTERHÁZI MÓNKA. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2018.

GyA: „Epstein eltűnése idején három hónapja lakott Tel-Avivban”. A *Sötétlő erdő* első mondata tökéletes példája a hatásos nyitánynak, a regényíró által bedobott narratív horognak, amelyet nemcsak a történetcentrikus olvasó hajlamos rögtön bekapni. Aztán továbbhaladva a regényben, amelynek tényalapját a kiadatlan Kafka-kéziratokhoz kapcsolódó per képezi, várjuk, hogy megértsük a mondattal bevezetett nyomozás előrevetett epizódjának a szerepét a történetben. De később kiderül, hogy a jelenetnek a figyelemfelkeltésen kívül semmi funkciója sincs.

AA: Bár a két váltakozó történetyszál nem érintkezik egymással, több közös elem figyelhető meg bennük: mindkét szereplő felső középosztálybeli New York-i zsidó, mindkettő kiábrándult a házasságából, mindkettő számára a Hilton a felfedezőút kiindulópontja, a sivatag pedig a végpontja, mindkettő egy beavató személlyel találkozik, akitől egy paksamétát kap, és aki egy fontos személy házához irányítja őket.

GyA: Krimiként indul a regény, de aztán teljesen váratlanul szembe találjuk magunkat az „extrém brutalista” stílusban épült tel-avivi Hilton szállóról készült fekete-fehér fotókkal, amelyek a dokumentumregény műfajára játszanak rá. A fülszövegbe kapaszkodva (soha életemben nem olvasok többé fülszöveget), amely a zsidó misztikára céloz, két krízishelyzetben lévő ember megvilágosodásának a történeteként próbáltam olvasni a regényt, hogy kiderüljön: ezúttal is tévúton járok. A szerző feldob nem egy lehetőséget az értelmezésre, és otthagyt velük a semmiben, ahogyan hőseit a sivatagban.

AA: Epstein történetét egyes szám harmadik személyben adja elő, a Nicole-ét pedig első személyben. Nicole mintha állandóan kívülről is lát-

ná önmagát, így ez a két hang együtt egy megosztott ént tükröz. A női narrátor személyes hangon szólal meg, egzisztenciális őrlődésén érződik, hogy Krauss saját élményeiből táplálkozik, és a CV-jük is hasonló. A két szereplő vívódásaival mégsem tudok együtt érezni, mivel hiányzik belőlük a hi- teles önvizsgálat.

GyA: Ráadásul bekapcsol egy újabb szálát, beledolgoz a regénybe egy Franz Kafkáról szőtt legendát is, amely megható naivitásával a mű leglí- raibb rétegét képezi. A bájos történet szerint Kafka, miután megrendezte saját prágai temetését, Izraelbe vándorolt ki, ahol egy kibucban kertészke- dett, majd nekivágott a sivatagnak fákat ültetni. Komikus, ahogyan Nicole látomásaiban az Izraelben új életet kezdő Kafka az igazolványképéről jól is- mert, szigorúan közepén kettéválasztott hajjal és sötét öltönyben jelenik meg.

AA: Krauss fanyar humorát kifejezetten értékeltem (például a szürrea- litásban az értelem úgy robban fel, mint a reptéren a gazdátlan táska).

GyA: Már az első oldalon feltűnik a kőpadlón peckesen átgyalogoló csótány, amely egyértelműen utal Kafka *Átváltozás* című novellájára. Le- hetne Epstein a csótány, a regény pedig az ő átváltozásának az abszurd története, ha a szerző következetesen érvényesítené ezt a minőséget. Az amerikai milliárdos átváltozásából, „radikális jótékonyágából” teljességgel hiányzik a fennköltég, a végső kérdésekre adott válaszok megtalálása, és halála sem nélkülözi az abszurd vonásokat, mégis inkább nevetséges a vég- ső jelenet, ahogyan egy film forgatása közben az idős Dávid király jelme- zében színpadiasan belegyalogol a Negev-sivatagi naplementébe.

AA: Kafka *Amerika* című regényének egy másik címe *Az elkallódott fiú*, ami az angol változatból fordítva *Az eltűnt ember*, akárcsak Epstein. A Friedman szájából elhangzó abszurd magyarázat arra, hogy miért lett még- is *Amerika* címen ismert ez a regény, egészen élvezetes lehetett volna.

GyA: A sivatag mágnesként vonzza mindkét szereplőt. Mondhatnánk azt is, hogy az ószövetségi pusztába, az isteni kinyilatkoztatás, a lelki meg- tisztulás, a spirituális értékekre koncentráló élet helyszínére vágynak, ahol próbatételeket szenvednek el. Nicole kis híján belehal az itt szerzett élme- nyeibe, csak nem érthető, hogy miféle válaszokat talál egzisztenciális kér- déseire?

AA: Ebből a spiritualitásból hiányzik az egyik legfontosabb elem: nem kérdez rá a létezőkkel való etikai viszonyra, csak a léttel való tudásvizony érdekli, és ez olyan, mintha szétválasztaná a tízparancsolat két tábláját. Pé- ldául megjegyzi, hogy Ábrahám kivonulása valójában az önmagából való kivonulás, hogy „teret nyisson annak, aminek Isten szánta őt”, de arról ké-

nyelmesen hallgat, hogy az ábrahámi elhívás célja az volt, hogy mások számára áldássá váljon, és hogy vajon ő, Nicole, ki számára válhatna áldássá.

GyA: Elmarad a regényben a reveláció, hacsak azt a mozzanatot nem számítjuk annak, amikor Nicole meglátja önmagát a jövőben egy szado-mazo szexjelenetben. A próbatételek jelen vannak, csak azt nem értem, hogy milyen változásokat élnek meg a szereplők e próbatételek között?

AA: Jó kérdés. Nicole filozófiai spekulációi a tendenciózus kérdéseivel a nézettségre vadászó dokumentumfilmeket idézik. A multiverzumról morfondírozva megállapítja, hogy abban értelmezhetetlenné válik a tudás és a nem tudás fogalma. Ugyanakkor többször is hangoztatja, hogy ő nem akarja a világot úgy látni, ahogy van. Mintha egy eleve kérdőjeles világról tudhatná, hogy milyen. Gyötrődéseiben így nem érzek mást, mint lázadást, pusztán a lázadás kedvéért. Számára a kibuclakó Kafka-fikció kifinomultabbnak tűnik, ezért vonzza inkább, mint a közhelyes történelmi valóság. Így a szado-mazo ábrándja nem reveláció, kérlek, hanem „hiteles” változás, amely megfelel a hitelesség egyetlen regénybeli mércéjének, az újdonságnak.

GyA: Sok elvarratlan szálát hagy a szerző, szándékoltan befejezetlen a történet is.

AA: *Fecseg a felszín, hallgat a mély...*

GyA: A Hilton és a sivatag két olyan kitüntetett hely, ahol a szereplők akár találkozhattak is volna, ám történetük mindvégig párhuzamos marad.

AA: Úgy tűnik, a thrilleres tónusokkal bemutatott Epstein-történet átírja a faültető Kafka kitalációját, hiszen Epstein is végül faültetésre adományozza vagyont, így ez a szál lehetne akár az a kafkai regény is, amelyet Nicole alkot meg az izraeli kalandjai nyomán, beleszőve saját átalakulását is. Arra viszont én sem tudtam rájönni, miből mivé alakultak.

GyA: Nemcsak a történetük, hanem ők maguk is párhuzamosak a zsidó miszticizmussal. Pedig minden ismert eszközt bevetnek a metafizikai megvilágosodás érdekében: elszakadnak e világi kötelekeiktől (családtól, vagyontól), a Szentföldre utaznak, ellátogatnak Cfátba, a haszid zsidók híres fellegvárába, végül pedig a pusztában bolyonganak, mint ősapáik.

AA: A talmudi elem Krauss regényében csak egy hangzatos köntös, amelybe a női magazinok kedvenc témáját képező önmegvalósítási frázisokat öltözteti. Ez különösen a *cimcum* fogalmának sekélyes kezelésében érintett fájdalmasan. A *cimcum* az Isten önmagából való visszahúzódása, amellyel helyet teremt a majdani teremtménynek. De Krauss csak annyit emel ki belőle: a végest hívja a végtelen, amelyből vétetett, azzal hitegetve

önmagát és az olvasót, hogy belső válságának mélyebb gyökerei vannak. A folyamat lényegét, miértjét, a Másik iránti befogadó szeretetet teljesen mellőzi, holott ezeket az etikai vonatkozásokat olyan nagy hatású gondolkodók emelték ki, mint Emmanuel Lévinas és Simone Weil. Azonban Kraussnál teljesen hiányzik a Másik jelenléte, az önmagunk odaajándékozása. Azaz Epstein története végén mégis felmerül(ne), hiszen álmodozik egy nőről, akinek „he had nothing left but himself to give” (már csak önmagát adhatná), de a több helyen is sántító magyar fordítás sajnos megfosztja az önzetlenség eme csírájától, mert azt olvassuk: „egy nő, akinek semmije sem maradt önmagán kívül”.

GyA: Krauss rendkívül önironikusan mutatja be a zsidó identitás megélésének problémáit. Nagyon ért a hétköznapi tapasztalatok anekdotaszerű ábrázolásához. Például Nicole az Auschwitz felszabadításának emlékére kiadott és erőszakosan rátukmált fekete borítójú jegyzetfüzetbe büntudattal próbál valami mélyenszántó gondolatot beleírni, de némi küszködés után feladja, és aznapi teendőinek a listáját firkantja le. Vagy ott vannak az őt sarokba szorító lelkes izraeli olvasóival való traumatikus találkozásai. Nicole rövid, frappáns, humoros történetei mintha dialógusban állnának Epstein megállapításaival. Azaz saját magamnak ellentmondva arra kell rájönnöm, hogy mégis összeér a két szál a regényben. A regény nagyon érzékletesen: gyöngéden és mégis kíméletlen kritikával rajzolja meg a mai Izraelt, ezt a „bonyolult országot”, ahol mindenkinek van ideje...

AA: ... ahol „folyamatosan egzisztenciális válságban” élnek...

GyA: ... ahol az emberek imádják hangosan megvitatni a világ dolgait, ahol más a proxemikai távolság, mint Európában vagy Amerikában. Bár egyértelmű, hogy második hazájáról ír, Krauss megmarad a kívülálló pozíciójában, és onnan mutatja meg a sajátban az idegent.

AA: A regény lehetett volna egy abszurd thriller, ha a szerző nem rontja el a szembetűnően életrajzi ihletésű panaszokkal. De a Kafka-szál karkai hihetlenségében, a sötét játékosságban rejlő potenciált és az önkeresés súlyát eltompították a fogyasztóbarát filozófiai eszmefuttatások.

TALÁLT VERS

Végh György

(1919–1982)

A HULLA-HORDOZÓK DALA

Orrunk elé kendőt kötünk,
a bűz még így is mellbevág, –
ez hát a földi börtönünk:
e bamba fő, e görbe láb?

Hajuk csak kóc, fejük viasz,
szemük halálba dermedt;
volt-ajkukon fagyott panasz:
jaj, ember voltam, emberek!

Ember volt ő is és vidám,
be sokszor leste kedvesét!
S most itt hever kábán-sután,
mint ócska lim-lom, nyútt szemét.

Volt néki lelke, Istenem,
szemében izzó, mint a szén?
Fejem lehajtom csöndesen
egy képzelt égi gyász-zenén.

Holnap talán ilyen leszek:
eggyé-fagyott viaszdarab,
és visszakéred lelkemet
sötét-mezőjű ég alatt.

Tiéd az élet és halál,
miénk a szenvedés, a kín –
de rájuk balzsam enyhe vár
a nemlét könnyű habjain.

(1945)

NÉVJEGY

Hajózni - csakúgy, mint röpiülni - muszáj.

Még '44-ben is.

'44-ben pláne.

Navigare, ugyebár, necesse est.

Vagy nem.

Farada Pál

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap,
Communitas Alapítvány, Bethlen Gábor Alap

25nka
Nemzeti Kulturális Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)265-267091; 0040-(0)365-801946; Telefax és üzenetrögzítő: 0040-(0)265-267091; E-mail: lato@lato.ro; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrünk meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 96, fél évre 48, negyedévre 24 lej. Külföldi olvasóinknak egy évre 35 EURO, tengerentúlra 45 USD. Előfizetéseket a szerkesztőségben veszünk föl.

ISSN 1220-5982